ಶ್ರೀ

ಶ್ರೀಮನ್ಮೂಲರಾಮೋವಿಜಯತೆ

ಶ್ರೀಮದ್ರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮೋ ವಿಜಯತೆ

ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣೋಕ್ತವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ

ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರವು

*

ಶ್ರೀದತ್ತಾತ್ರೇಯಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ಶ್ರೀಸುಬೋಧಿನೀವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದವಿಜೃಂಭಿತವಾದುದು

*

ಕನ್ನಡಭಾಷಾನುವಾದಕರು ಮತ್ತು ಲೇಖಕರು:

ಪಂಡಿತರಾಜ ಮಾಗಡಿರಂಗನಾಥಾಚಾರ್ಯರು,

ಕೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯಪ್ರಶಸ್ತಿ ವಿಜೇತರು, ಅಧ್ಯಾಪಕಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಶ್ರೀ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮಸಂಸ್ಕೃತವಿದ್ಯಾಪೀಠ

ಶ್ರೀ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮ ಪತ್ರಿಕಾ ಸಂಪಾದಕರು, ಮಂತ್ರಾಲಯಕ್ಷೇತ್ರ

ಶ್ರೀ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಪರಿಪೋಷಕಗಳಾದ ಮತ್ತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಮಾಡುತ್ತಲಿರುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇದುವರೆವಿಗೆ ವಾಚಕವೃಂದದ ಅವಗಾಹನೆಗಾಗಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದ ಅಧಿಕಾರವರ್ಗದವರು ನಿತ್ಯವೂ ತಾವು ಆಚರಿಸುವ ದೇವತಾಪೂಜೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಬದ್ಧರಾಗಿ ಯಾವ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ ಮತ್ತು ಯಾವ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದು ಆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಅನುಗ್ರಹ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಕಂಡು ಮುನಿಯು ಪರಮಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದನೋ ಅಂತಹ ಪರಮಪವಿತ್ರವಾದ ಸಿದ್ಧಿ ಪ್ರದವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಕರವಾದ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಅರ್ಥಸಹಿತವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಹಿನ್ನೆಲೆ :- ಈ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರವು ಹದಿನೆಂಟು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮಹಾಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಪಾರವಾದ ಮಹಿಮೆಗೆ ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯವಾದ ಸಾತ್ವಿಕಪುರಾಣವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಪರಾಶರ ಮತ್ತು ಮೈತ್ರೇಯರ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಪ್ರಚೇತಸರ ಮತ್ತು ಸೋಮ ಇವರ ಸಂವಾದದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದನ್ನು ಅರ್ಥಸಹಿತವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಪುರಾಣಗಳ ಸ್ಥೂಲ ಪರಿಚಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಾಪುರಾಣಗಳು ಉಪಪುರಾಣಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಸ್ಥಾನ ಅಧರ ಮಹಿಮಾತಿಶಯ ಇವುಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತೇವೆ.

ಪುರಾಣಂ = ಪುರಾತನವಾದದ್ದು ಹಿಂದಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ಪುರಾಭವಂ ಪುರಾಣಂ, (ಪುರಾ ನೀಯತ ಇತಿ ಪುರಾಣಂ (ನಸ್ಯಣತ್ವಂ) ಇದರ ಲಕ್ಷಣ ಸರ್ಗ - ಪ್ರತಿಸರ್ಗ - ವಂಶ ಮನ್ವಂತರ ವಂಶಾನುಚರಿತ ಎಂಬ ಇವು ಐದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪುರಾಣದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿವೆ. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಪುರಾಣವೆಂದೂ ಉಪಪುರಾಣಗಳೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಮಹಾಪುರಾಣಗಳು ಹದಿನೆಂಟು ಉಪಪುರಾಣಗಳೂ ಹದಿನೆಂಟು ಇವು ಸಾತ್ವಿಕಪುರಾಣಗಳೆಂದೂ ರಾಜಸ ಪುರಾಣಗಳೆಂದೂ ತಾಮಸಪುರಾಣಗಳೆಂದೂ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ ಇವುಗಳ ವಿವರವಾದ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವಿದ್ಯಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣವೂ ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟಾದಶವಿದ್ಯಾಸ್ಥಾನಾನಿ -

ಅಂಗಾನಿ ವೇದಾಶ್ಚತ್ವಾರೋ ಮೀಮಾಂಸಾ ನ್ಯಾಯವಿಸ್ತರಃ।
ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪುರಾಣಂ ಚ ವಿದ್ಯಾಹ್ಯೇತಾಶ್ಚತುರ್ದಶ॥
ಆಯುರ್ವೇದೋ ಧನುರ್ವೇದೋ ಗಾಂಧರ್ವಶ್ಚೇತಿ ತೇ ತ್ರಯಃ।
ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚತುರ್ಥಂ ತು ವಿದ್ಯಾಹ್ಯಷ್ಟಾದಶೈವ ತು॥ (ಹೇಮಾದ್ರಿ)

ಪುರಾಣಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣ -

ಸರ್ಗಶ್ಚ ಪ್ರತಿಸರ್ಗಶ್ಚ ವಂಶೋ ಮನ್ವಂತರಾಣಿ ಚ।
ವಂಶಾನುಚರಿತಂ ಚೈವ ಪುರಾಣಂ ಪಂಚಲಕ್ಷಣಂ॥

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಮಹಾಪುರಾಣದಲ್ಲಿನ ಎರಡನೇ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಎರಡನೇ ಸ್ಕಂಧ ಹತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಶ್ಲೋಕ ೧ ರಿಂದ ೭ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಸರ್ಗಾದಿಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳು ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಶ್ರೀ ಶುಕ ಉವಾಚ

ಅತ್ರ ಸರ್ಗೋ ವಿಸರ್ಗಶ್ಚ ಸ್ಥಾನಂ ಪೋಷಣಮೂತಯಃ।
ಮನ್ವಂತರೇಶಾನುಕಥಾ ನಿರೋಧೋ ಮುಕ್ತಿರಾಶ್ರಯಃ।।

ಅಂದರೆ - ೧) ಸರ್ಗ ೨) ವಿಸರ್ಗ ೩) ಸ್ಥಾನಂ ೪) ಪೋಷಣಂ ೫) ಊತಿಗಳು ೬) ಮನ್ವಂತರ ೭) ಈಶಾನುಕಥಾ ೮) ನಿರೋಧ ೯) ಮುಕ್ತಿ ೧೦) ಆಶ್ರಯ ಇವು ಹತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ.

೧) ಸರ್ಗಃ - ಭೂತ ಮಾತ್ರೇಂದ್ರಿಯಧಿಯಾಂ ಜನ್ಮ ಸರ್ಗ ಉದಾಹೃತಃ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾದ ಸರ್ಗದ ಲಕ್ಷಣ -

ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗುಣ ವೈಷಮ್ಯ ಮಹತ್ತತ್ವ ಅಹಂಕಾರತತ್ವ, ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ, ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು, ಶ್ರೋತ್ರಾದಿದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಬುದ್ಧಿಮೊದಲಾದವುಗಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪರ್ಯಂತವಾದ ಇವುಗಳ ಯಾವ ಜನ್ಮವುಂಟೋ ಅದು ಸರ್ಗ ಎಂದೆನಿಸಿದೆ.

ಅಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಗಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಸತ್ವ ರಜಸ್ಸು ತಮಸ್ಸೆಂಬ ಗುಣತ್ರಯಗಳ ವೈಷಮ್ಯ, ಅದರ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಆಗಲಿರುವ ಮಹತ್ತತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತತ್ವ, ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು ಶ್ರೋತ್ರಾದಿ ಹತ್ತುಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಬುದ್ಧಿವಿಷಯಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪರ್ಯಂತವಾದ ಮೇಲೆ ಕಂಡವುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಗಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಜನ್ಮವನ್ನು ಸರ್ಗವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

೨)ವಿಸರ್ಗದ ಲಕ್ಷಣ - ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗುಣವೈಷಮ್ಯಾದ್ವಿಸರ್ಗಃ ಪೌರುಷಃ ಸ್ಮೃತಃ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಒಳಗೆ ನಡೆಯುವ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಒಳಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದೆಸೆಯಿಂದ ಜೀವರ ನಾನಾ ಬಗೆಯಾದ ಜನ್ಮವು ವಿಸರ್ಗವು.

ಪ್ರಮಾಣ - ಮಹದಾದ್ಯಂಡಪರ್ಯಂತಃ ಸರ್ಗಃ

ಅಂಡೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತುಯಃ। ಅನುಸರ್ಗ ಇತಿಪ್ರೋಕ್ತಃ ಪೌರುಷಶ್ಚೇತಿ ಕಥ್ಯತೇ,।। ಪಂಚಭೂತ ಸಮೂಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವನಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಪುರುಷಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯನಾದ ಜೀವನ ಜನನಕ್ಕೆ ವಿಸರ್ಗವೆಂದು ಹೆಸರು.

೩) ಸ್ಥಾನದಲಕ್ಷಣ ಸ್ಥಿತಿರ್ವೈಕುಂಠವಿಜಯಃ - ವೈಕುಂಠನಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟಾನುಗ್ರಹ ಲಕ್ಷಣವಾದ ವಿಜಯವು (ಸ್ಥಿತಿ) ಸ್ಥಾನವೆಂದೆನಿಸಿದೆ.

೪) ಪೋಷಣಂ - ಆ ವೈಕುಂಠನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ (ಅನುಗ್ರಹವಿಶೇಷವು) ಪ್ರಸಾದವಿಶೇಷವು ಪೋಷಣವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದು ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನದಕ್ಕಿಂದಲೂ ಇದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನು ಮಾಡುವ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ (ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ) ಪೋಷಣವೆಂದು ಹೆಸರು.

೫) ಊತಿಗಳು - ಜೀವರ ಕರ್ಮವಾಸನೆಗಳು. ಅನೇಕಬಗೆಗಳಾದ ಸೃಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ಜೀವರ ನಾನಾ ಬಗೆಗಳಾದ ಅನಾದಿಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೂ ಊತಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರು.

೬) ಮನ್ವಂತರ - ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಧಾರಕಗಳಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮನ್ವಂತರಗಳೆಂದು ಹೆಸರು.

೭) ಈಸಾನುಕಥಾ - ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ಅವತಾರಗಳ ಚರಿತೆಗಳೂ ಶ್ರೀಹರಿಯಭಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಚರಿತೆಗಳೂ ನಾನಾಬಗೆಯಾದ ಆಖ್ಯಾನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾನಾಬಗೆಗಳಾದ ಇತಿಹಾಸಗಳಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರಕಥೆಗಳಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಭಕ್ತರ ಕಥೆಗಳಿಗೂ ಈಶಕಥೆಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆ ಮತ್ತು ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತರ ಮಹಿಮೆಯ ಕಥೆಗಳು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೮) ನಿರೋಧಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣ - ಜೀವಸಮುದಾಯದ ಸುಷುಪ್ತಿಗೆ ಅಂದರೆ ಪ್ರಾಜ್ಞ ರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ನಿರೋಧವೆಂದು ಹೆಸರು.

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗದ ಸ್ವರೂಪ, ಇಚ್ಛಾ, ಶಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವನು ಪ್ರಾಜ್ಞರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಇದನ್ನೇ ಅನುಶಯನವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಜೀವರ ಸುಷುಪ್ತಿದಶಾಕ್ಕೆ ನಿರೋಧವೆನ್ನುವರು.

೯) ಮುಕ್ತಿ - ಮುಕ್ತಿರ್ಹಿತ್ವಾನ್ಯಥಾರೂಪಂ ಸ್ವರೂಪೇಣವ್ಯವಸ್ಥಿತಿಃ। ಜೀವನು ಪ್ರಾಕೃತಗಳಾದ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಪಡೆದು ಲಿಂಗಭಂಗಾನಂತರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನಿಜವಾದ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಿರುವಿಕೆಗೆ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು

೧೦) ಆಶ್ರಯದಲಕ್ಷಣ - ಆಭಾಸಶ್ಚ ನಿರೋಧಶ್ಚ ಯತಸ್ತತ್ತ್ರಯಮೀಯತೇ।
ಸ ಆಶ್ರಯಃ - ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಮತ್ತು ಗೌಣವಾದ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯೋ, ಸ್ಥಿತಿಯೋ, ನಾಶವೋ ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನೆಂದು ವೇದಾದಿಗಳಿಂದ ಯಾರು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೋ ಆ ಭಗವಂತನನ್ನು (ಅವನನ್ನು) ಆಶ್ರಯನೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಹತ್ತು ಬಗೆಯಾದವುಗಳ ಸಂಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಈ ರೀತಿ ಇವೆ.

ಶ್ರೀ ಶುಕ ಉವಾಚ - ಅತ್ರಸರ್ಗೋ ವಿಸರ್ಗಶ್ಚ ಸ್ಥಾನಂ ಪೋಷಣಮೂತಯಃ।
ಮನ್ವಂತರೇಶಾನುಕಥಾ ನಿರೋಧೋ ಮುಕ್ತಿರಾಶ್ರಯಃ।।
ದಶಮಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ನವಾನಾಮಿಹ ಲಕ್ಷಣಂ।
ವರ್ಣಯಂತಿ ಮಹಾತ್ಮಾನಃ ಶ್ರುತೇನಾರ್ಥೇನ ಚಾಂಜಸಾ।।
ಭೂತಮಾತ್ರೇಂದ್ರಿಯಧಿಯಾಂ ಜನ್ಮಸರ್ಗ ಉದಾಹೃತಃ।
ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗುಣವೈಷಮ್ಯಾದ್ವಿಸರ್ಗಃ ಪೌರುಷಃ ಸ್ಮೃತಃ।।
ಸ್ಥಿತಿರ್ವೈಕುಂಠವಿಜಯಃ ಪೋಷಣಂ ತದನುಗ್ರಹಃ।
ಮನ್ವಂತರಾಣಿ ಸದ್ಧರ್ಮಾಃ ಊತಯಃ ಕರ್ಮವಾಸನಾಃ।।
ಅವತಾರಾನುಚರಿತಂ ಹರೇಶ್ಚಾಸ್ಯಾನವರ್ತಿನಾಮ್।
ಪುಂಸಾಮೀಶಕಥಾಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾಃ ನಾನಾಖ್ಯಾನೋಪಬೃಂಹಿತಾಃ।।
ನಿರೋಧೋಽಸ್ಯಾನುಶಯನಂ ಆತ್ಮನಃ ಸಹ ಶಕ್ತಿಭಿಃ।
ಮುಕ್ತಿರ್ಹಿತ್ವಾನ್ಯಥಾರೂಪಂ ಸ್ವರೂಪೇಣ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಿಃ।।

ಆಭಾಸಶ್ಚ ನಿರೋಧಶ್ಚ ಯತಸ್ತತ್ರಾಯಮೀಯತೇ
ಸ ಆಶ್ರಯಃ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮೇ ತಿ ಶಬ್ದ್ಯತೇ।। ಇತಿ।।

ಶ್ರೀ ಪಾದ್ಭಾಗವತ - ದ್ವಿ. ಸ್ಕಂಧ। ಅ. ೧೦ ಶ್ಲೋಕ ೧ ರಿಂದ ೭ ಪೂರ್ತಿ

ಮಹಾಪುರಾಣಗಳು ಹದಿನೆಂಟು :- ಬ್ರಾಹ್ಮ, ಪಾದ್ಮ, ವೈಷ್ಣವ, ಶೈವ, ಭಾಗವತ, ನಾರದೀಯ, ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ, ಆಗ್ನೇಯ, ಭವಿಷ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ, ಲೈಂಗ, ವಾರಾಹ, ಸ್ಕಾಂದ, ವಾಮನ, ಕೌರ್ಮ, ಮಾತ್ಸ್ಯ, ಗಾರುಡ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ "ಪುರಾಣಲಕ್ಷಣ:- ಸರ್ಗಶ್ಚ ಪ್ರತಿಸರ್ಗಶ್ಚ ವಂಶೋ ಮನ್ವಂತರಾಣಿಚ। ವಂಶಾನುಚರಿತಂಚೈವ ಪುರಾಣಂಪಂಚಲಕ್ಷಣಂ।।

ಉಪಪುರಾಣಗಳು :- ೧೮ ಸನತ್ಕುಮಾರ, ನಾರಸಿಂಹ, ಸ್ಕಾಂದ ಶಿವಧರ್ಮ, ದೌರ್ವಾಸಸ, ನಾರದೀಯ, ಕಾಪಿಲ, ವಾಮನ, ಔಶನಸ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ, ವಾರುಣ, ಕಾಲಿಕಾ, ಮಾಹೇಶ್ವರ, ಸಾಂಬ, ಸೌರ, ಪಾರಾಶರ, ಮಾರೀಚ, ಭಾರ್ಗವ (ಭಾಸ್ಕರ) ಎಂದು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಉದಾಹೃತಗಳಾಗಿವೆ. ಪುರಾಣಗಳನ್ನು (೧) ಸಾತ್ವಿಕ ಪುರಾಣಗಳು (೨) ರಾಜಸ ಪುರಾಣಗಳು (೩) ತಾಮಸಪುರಾಣಗಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವಿಭಾಗಗಳೂ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ.

(೧) ಸಾತ್ವಿಕ ಪುರಾಣಗಳು - ೬ ವೈಷ್ಣವಂ ನಾರದೀಯಂ ಚ ತಥಾ ಭಾಗವತಂ ಶುಭಮ್। ಗಾರುಡಂ ಚ ತಥ ಪಾದ್ಮಂ ವಾರಾಹಂ ಶುಭದರ್ಶನೇ।। ಷಡೇತಾನಿ ಪುರಾಣಾನಿ ಸಾತ್ವಿಕಾನಿ ಮತಾನಿ ವೈ।। ೧) ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣ ೨) ನಾರದೀಯ ಪುರಾಣ ೩) ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ೪) ಗರುಡಪುರಾಣ ೫) ಪಾದ್ಮಪುರಾಣ ೬) ವರಾಹ ಪುರಾಣ, ಇವು ಆರು ಸಾತ್ವಿಕ ಪುರಾಣಗಳು.

(೨) ರಾಜಸ ಪುರಾಣಗಳು - ಆರು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಂ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಂ ತಥೈವಚ। ಭವಿಷ್ಯದ್ವಾಮನಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಂ ರಾಜಸಾನಿ ನಿಭೋಧ ಮೇ।। ೧) ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣ ೨) ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣ ೩) ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಪುರಾಣ ೪) ಭವಿಷ್ಯತ್ಪುರಾಣ ೫) ವಾಮನ ಪುರಾಣ ೬)ಬ್ರಾಹ್ಮಪುರಾಣ ಇವು ಆರು ರಾಜಸಪುರಾಣಗಳು. ತಾಮ ಪುರಾಣಗಳು ಆರು, ಮಾತ್ಸ್ಯಂ ಕೌರ್ಮಂ ತಥಾ ಲೈಂಗಂ ಶೈವಂ ಸ್ಕಾಂದಂ ತಥೈವ ಚ। ಆಗ್ನೇಯಂ ಚ ಷಡೇತಾನಿ ತಾಮಸಾ ನಿರಯಪ್ರದಾಃ।। (ತಾಮಸಾನಿನಿಬೋಧತ, ನಿಬೋಧಮೇ)

ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಮೂರು ಪ್ರಭೇದಗಳಿವೆ.

೧. ಸಾತ್ವಿಕ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು :- ವಾಸಿಷ್ಠಂ ಚೈವ ಹಾರೀತಂ ವ್ಯಾಸಂ ಪಾರಾಶರಂ ತಥಾ। ಭಾರದ್ವಾಜಂ ಕಾಶ್ಯಪಂಚ ಸಾತ್ವಿಕಾ ಮುಕ್ತಿದಾಯಿನಃ।। ವಾಸಿಷ್ಠ, ಹೀರೀತಸ್ಮೃತಿ, ವ್ಯಾಸಸ್ಮೃತಿ, ಪಾರಾಶರಸ್ಮೃತಿ, ಭಾರದ್ವಾಜಸ್ಮೃತಿ,ಕಾಶ್ಯಪ ಇವಿಷ್ಟೂ ಸಾತ್ವಿಕಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆನಿಸಿವೆ.

೨. ರಾಜಸಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು :- ಮಾನವಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಂ ಚ ಆತ್ರೇಯಂ ದಾಕ್ಷಮೇವಚ। ಕಾತ್ಯಾಯನಂ ವೈಷ್ಣವಂ ಚ ರಾಜಸಾಃ ಸ್ವರ್ಗದಾಯಿನಃ।। (ರಾಜಸಾಃ ಸ್ವರ್ಗದಾಃ ಶುಭಾಃ) ೧) ಮನುಸ್ಮೃತಿ ೨) ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಮೃತಿ ೩) ಆತ್ರೇಯಸ್ಮೃತಿ ೪) ದಾಕ್ಷ ೫) ಕಾತ್ಯಾಯನಸ್ಮೃತಿ ೬) ವೈಷ್ಣವ ಇವಿಷ್ಟೂ ಆರು ರಾಜಸಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು.

ತಾಮಸಗಳಾದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ - ಕಾರ್ದಮಂ (ಗೌತಮ) ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯಂಚಸಾಂವರ್ತಂಚ ಯಮಸ್ಮೃತಿಃ। ಶಂಖ (ಶಾಂಖ) ಮೌಶನಸಂ ಚೇತಿತಾಮಸಾ ನಿರಯಪ್ರದಾಃ।।

೧) ಕರ್ದಮಸ್ಮೃತಿ ೨) (ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯ) ಬೃಹಸ್ಪತಿಸ್ಮೃತಿ ೩) ಸಾಂವರ್ತಸ್ಮೃತಿ ೪) ಯಮಸ್ಮೃತಿ ೫) ಶಂಖಸ್ಮೃತಿ೬) ಔಶನಸಸ್ಮೃತಿ ಇವಿಷ್ಟೂ ಆರು ತಾಮಸಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆನಿಸಿವೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ.

ಸಾತ್ವಿಕಗಳು :ಶಾಸ್ತ್ರಣ್ಯಪಿಚಸರ್ವಾಣಿ ಸಾತ್ವಿಕಾನಿ ಮತಾನಿ ವೈ।
ಯಾನಿ ಸಸತ್ಮವರಂ ವಿಷ್ಣುಂ ವದಂತಿ ಪರಮೇಶ್ವರಂ।
ತಾನಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಸಾತ್ವಿಕಾನಿ ಮತಾನಿ ವೈ।।

ಅಭಿಪ್ರಾಯ :- ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಸಾತ್ವಿಕಗಳು.

ರಾಜಸಶಾಸ್ತ್ರಗಳಾವುವೆಂದರೆ :- ಪ್ರಜಾಪತಿಂ ಕೃಶಾನುಂ ಚ ತಥಾ ದೇವೀಂ ಸರಸ್ವತೀಮ್। ಪರತ್ವೇನ ವದಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ರಾಜಸಂ ಪರಿಚಕ್ಷತೇ।।

ಅಭಿಪ್ರಾಯ :- ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು, ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯನ್ನು, ಸರ್ವೋತ್ತಮರೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಶಾಸ್ತ್ರವು ರಾಜಸಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ತಾಮಸಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ :- ಯಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ಲಿಂಗಪಾರಮ್ಯಂ ವಾಮದೇವಮುಮಾಪತಿಂ। ತಮಃ ಪ್ರವರ್ತಕಂ ವಕ್ತಿ ತತ್ತಾಮಸಮುದಾಹೃತಮ್।। ಇತಿ ಪಾದ್ಮಪುರಾಣವಚನಾನಿ

ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರವು, ಲಿಂಗಕ್ಕೆ = ಶಿವನಿಗೆ, ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ತಾಮಸಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ ವೇದಾರ್ಥಗಳ ಉಪಬ್ರಂಹಣರೂಪಗಳಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಮತ್ತು ಕಥಾ ಆಖ್ಯಾನಕಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿರುವುದನ್ನು ರಚಿಸಿ ಮಹೋಪಕಾರಮಾಡಿರುವುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ.

ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಗಳು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಲಿವೆ.

''ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವೇದಂಸಮುಪಬ್ರಂಹಯೇತ್ ।। (ಇತಿವಾಯುಪುರಾಣೇ)

''ವೇದಾಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾಃ ಸರ್ವೇ ಪುರಾಣೇ ನಾತ್ರಸಂಶಯಃ'' (ಇತಿಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣೇ)

''ಧನ್ಯಂ ಯಶಸ್ಯಮಾಯುಷ್ಯಂ ಪುಣ್ಯಂ ವೇದೈಶ್ಚ ಸಂಮಿತಮ್ ।।

ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನೇನೋಕ್ತಂ ಪುರಾಣಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಾ (ಇತಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣೆ) ಹೀಗೆಯೇ

''ಆತ್ಮಾ ಪುರಾಣಂ ವೇದಾನಾಂ''

ಅಥವಾ ''ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥಸಾರಾಣಿ ಪುರಾಣಾನಿ'' (ಇತಿನಾರದೀಯೇ)

''ಪುರಾಣಂ ಪಂಚಮೋ ವೇದಃ''।

''ಪದ್ಮ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ'' ನಿಸ್ತಾರಾಯ ತು ಲೋಕಾನಾಂ ಸ್ವಯಂ ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರಭುಃ। ವ್ಯಾಸರೂಪೇಣ ಕೃತ ವಾನ್ ಪುರಾಣಾನಿ ಮಹೀತಲೇ (ಪದ್ಮಪುರಾಣೆ)

ಪ್ರಾಚೀನರ ನುಡಿ -

ಕತಮಃ ಸ ಹಿ ಧರ್ಮೋಽಸ್ತಿ ಕಿಂ ವಾ ಜ್ಞಾನಂ ತಥಾವಿಧಮ್।
ಅನ್ಯದ್ವ್ಯಾಪಿಕಿಮತ್ರಾಹ ಪುರಾಣೇ ಯನ್ನ ದೃಶ್ಯತೇ।।
''ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವೇದಂ ಸಮುಪಬೃಂಹಯೇತ್)

ನಾರದೀಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾಕಾರವಾದ ಮತ್ತೊಂದುವಿಚಾರವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ವೇದಾರ್ಥಾದಧಿಕಂ ಮನ್ಯೇ ಪುರಾಣಾರ್ಥಂ ವರಾನನೇ।
ವೇದಾಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾಃ ಸರ್ವೇ ಪುರಾಣೇ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯ (ಇತಿನಾರದೀಯಪುರಾಣೇ)

ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವಂತೆ ಪುರಾಣಗಳ ಗ್ರಂಥಸಂಖ್ಯಾ (೩೨ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಗ್ರಂಥ)

(ಗ್ರಂಥಾಸಂಖ್ಯಾವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ)

೧. ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ - ಹದಿಮೂರುಸಹಸ್ರಗ್ರಂಥ (ಹತ್ತು ಸಹಸ್ರವೆಂದು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ)

೨. ಪದ್ಮಪುರಾಣ - ಐವತ್ತೈದುಸಹಸ್ರಗ್ರಂಥ
೩. ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ - ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರುಸಹಸ್ರಗ್ರಂಥ
೪. ವಾಯುಪುರಾಣ - (ಶಿವಪುರಾಣ) ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಸಹಸ್ರಗ್ರಂಥ
೫. ಭಾಗವತಮಹಾಪುರಾಣ - ಹದಿನೆಂಟುಸಹಸ್ರಗ್ರಂಥ
೬. ನಾರದೀಯಪುರಾಣ - ಇಪ್ಪತ್ತೈದುಸಹಸ್ರಗ್ರಂಥ
೭. ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ಪುರಾಣ - ಒಂಬತ್ತು ಸಹಸ್ರಗ್ರಂಥ
೮. ಆಗ್ನೇಯಪುರಾಣ - ಹದಿನಾರುಸಹಸ್ರಗ್ರಂಥ (ಹದಿನೈದುಸಹಸ್ರ ನಾಲ್ಕುನೂರು ಎಂದು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಬಂದಿದೆ.)
೯. ಭವಿಷ್ಯತ್ - ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸಹಸ್ರಐದುನೂರು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಹದಿನೈದು ಸಹಸ್ರನಾಲ್ಕುನೂರು
೧೦. ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣ - ಹದಿನೆಂಟುಸಹಸ್ರ,,
೧೧. ಲಿಂಗಪುರಾಣ - ಹನ್ನೊಂದು ಸಹಸ್ರ ಗ್ರಂಥ
೧೨. ವರಾಹಪುರಾಣ - ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕುಸಹಸ್ರಗ್ರಂಥ
೧೩. ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣ - ಎಂಬತ್ತೊಂದುಸಹಸ್ರಗ್ರಂಥ (ಎಂಬತ್ತು ಸಹಸ್ರದಮೇಲೆ ಒಂದನೂರು)
೧೪. ವಾಮನ - ಹತ್ತು ಸಹಸ್ರ ಗ್ರಂಥ
೧೫. ಕೂರ್ಮ - ಹದಿನೆಂಟು ಸಹಸ್ರ ಗ್ರಂಥ (ಹದಿನೇಳು ಸಹಸ್ರ)
೧೬. ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ - ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸಹಸ್ರಗ್ರಂಥ
೧೭. ಗರುಡ ಪುರಾಣ - (ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಸಹಸ್ರಗ್ರಂಥ
೧೮. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣ - ಹನ್ನೊಂದು ಸಹಸ್ರ ಇನ್ನೂರು (ಹನ್ನೆರಡು ಸಹಸ್ರ)

ದೇವೀ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿತಗಳಾದ ಉಪಪುರಾಣಗಳುಃ - ೧೮

೧. ಸನತ್ಕುಮಾರ ೨. ನಾರಸಿಂಹ ೩. ನಾರದೀಯ ೪. ಶಿವ ೫. ದೌರ್ವಾಸಸ ೬. ಕಾಪಿಲ ೭. ಮಾನವ ೮. ಔಶನಸ ೯. ವಾರುಣ ೧೦. ಕಾಲಿಕಾ ೧೧. ಸಾಂಬ ೧೨. ನಂದಿಕೃತ ೧೩. ಸೌರ ೧೪. ಪಾರಾಶರ ೧೫. ಆದಿತ್ಯ ೧೬. ಮಾಹೇಶ್ವರ ೧೭. ಭಾಗವತ ೧೮. ವಾಸಿಷ್ಠ.

೧. ವಾಯವ್ಯ ೨. ಭಾರ್ಗವ ೩. ಸೋಮ ೪. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ೫. ಕೌಶಿಕ ೬. ಪರಾಶರ ೭. ನಾರದೀಯ ೮. ನಾರಸಿಂಹ ೯. ಕಾಪಿಲ ೧೦. ವಾಸಿಷ್ಠ ೧೧. ಶಿವಧರ್ಮ ೧೨. ಮಾರೀಚ ೧೩. ಮಾನವ ೧೪. ಸ್ಕಾಂದ ೧೫. ದುರ್ವಾಸ ೧೬. ಆದಿತ್ಯ ೧೭. ವಾರುಣ ೧೮. ಶಾಂಬರ- ಈ ರೀತಿ ಉಪಪುರಾಣಗಳೆಂದು ಸ್ಮೃತಿಮುಕ್ತಾವಳೀಕಾರರು ಉದಾಹರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

।। ಶ್ರೀ ಮನ್ಮೂಲರಾಮೋ ವಿಜಯತೆ ।।

।। ಶ್ರೀ ಮದ್ರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮೋ ವಿಜಯತೇ ।।

ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದ ಹಿನ್ನೆಲೆ

ಶ್ರೀ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಸ್ಥಾನಮಾನ

ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕಪುರಾಣಗಳು ಸಕಲಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೂ ಕಾರಣಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲೂ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತವೂ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವೂ ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಪ್ರಶಂಸೆಯು ವಿಶೇಷಾಕಾರವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಆದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ತೋತ್ರವು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕಗಳಾದ ರಹಸ್ಯಗಳಾದ ಮಂತ್ರಗಳು ಅರ್ಥಸಹಿತವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅವುಗಳ ಪೈಕಿ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದ ಅರ್ಥ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಮುಂದೆ ತೋರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆ ಪ್ರಶಂಸಾನುಡಿಯು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ.

"ಸಾತ್ವಿಕಾನಿ ಪುರಾಣಾನಿ ಶ್ರೇಯಾಂಸಿ ನಿಖಿಲಾನ್ಯಪಿ।
ತತ್ರ ಭಾಗವತಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ತತೋ ವೈಷ್ಣವಮುತ್ತಮಮ್ ।।
ಪುರಾಣಮೇತತ್ಸದೃಶಂ ನಹ್ಯನ್ಯದುಪಪದ್ಯತೇ।
ಆದೌ ಮಧ್ಯೇ ತಥಾಂತೇ ಚ ಗೀಯತೇಽತ್ರ ಹರಿರ್ಮುಹುಃ।।
ತಾವತ್ಪುರಾಣಖದ್ಯೋತಾ ಅನ್ಯೇ ಭಾಂತಿ ತತಸ್ತತಃ।
ಯಾವಚ್ಛ್ರೀವೈಷ್ಣವಾಖ್ಯಪುರಾಣಾರ್ಕೋ ನ ದೃಶ್ಯತೇ।।
ಭಾಂತ್ಯತ್ರ ವ್ಯಾಪಕಾ ಮಂತ್ರಾಃ ತದರ್ಥಾಶ್ಚ ಪದೇ ಪದೇ।
ತಸ್ಮಾನ್ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಸ್ಸರ್ವೈಃ ಶ್ರೋತವ್ಯಮಿದಮಾದರಾತ್ ।।
ಷಡಕ್ಷರ ಸ್ವರೂಪಾಸ್ತೇ ಮೇ ಷಡಂಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ।
ಷಡಂಗ ಯೋಗದುಷ್ಪ್ರಾಪಾಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಂತಿ ಗತಿಂ ನೃಣಾಮ್" ।।

೧. ಪುರಾಭವಂ ಪುರಾಣಂ = ಅಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದುದು ಎಂದರ್ಥವು.

೨. ಪುರಾಪಿ ನವಂ ಪುರಾಣಂ, ಹಿಂದಿನಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು, ಆದರೂ, ಅದರ ವಿಷಯದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದಿಂದ ಹೊಸಹೊಸದಾಗಿರುವಂತಹುದು.

೩. ಪುರಾ ನೀಯತಇತಿಪುರಾಣಮ್। ಹಿಂದಿನಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯತಕ್ಕದ್ದು, ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು.

೪. ಪುರಾ ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕಾಲಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದನ್ನು - ಅಣತಿ = ಕಥಯ ತೀತಿ ಪುರಾಣಂ, ಅಣ ಶಬ್ದೇ ಎಂಬ ಧಾತುವು.

ಈ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಪುರಾ ಎಂಬ ಅವ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಅರ್ಥವೋ, ಅವ್ಯಯಾನಾಂ ಅನೇಕಾರ್ಥಕತ್ವಾತ್‌ಭವಿಷ್ಯಕಾಲವೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

೫. ಪುರಾ ನವಂಭವಿತಿಪುರಾಣಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ಯಾಸ್ಕನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿದೆ.

೬. ವಾಯುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ನಿರ್ವಚನವಿದೆ.

ಯಸ್ಮಾತ್‌ಪುರಾಹ್ಯನಕ್ತೀದಂ ಪುರಾಣಂ ತೇನ ವಾ ಸ್ಮೃತಮ್। ನಿರುಕ್ತಮಸ್ಯ ಯೋ ವೇದ ಸರ್ವಪಾಪೈಃ ಪ್ರಮುಚ್ಯತೇ।। ಇತಿವಾಯುಪುರಾಣಂ ಅಂದರೆ ಪುರಾ =ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಅನಕ್ತಿ = ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದು ಯಾವುದೋ, ತಿಳಿಸುವುದು ಯಾವುದೋ ಅದು ಪುರಾಣವು.

೭. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ.

ಯಸ್ಮಾದ್‌ಪುರಾಹ್ಯಭೂಚ್ಚೈತದ್‌ಪುರಾಣಂತೇನತತ್‌ಸ್ಮೃತಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣವಚನ.

೮. ಪುರಾಪರಂಪರಾಂ ವಷ್ಟಿಪುರಾಣಂತೇನವೈಸ್ಮೃತಮ್।। ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ವಚನ.

೯. ಮಾತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ''ಪುರಾತನಸ್ಯಕಲ್ಪಸ್ಯ ಪುರಾಣಾನಿ ವಿದುರ್ಬುಧಾಃ।। (ಮಾತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ)

೧೦. ಶುಕ್ರನೀತಿಯಲ್ಲಿ ''ಪ್ರಾಗ್‌ವೃತ್ತಕಥನಂಪುರಾಣಂ'' ಎಂದಿದೆ.

ಈ ರೀತಿ ನಿರ್ವಚನಗಳ ಪ್ರಭೇದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪುರಾಣಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹದಿನೆಂಟು ಎಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅವೆಲ್ಲವುಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕಂಡಂತಿದೆ.

ಮದ್ವಯಂ, ಭದ್ವಯಂಚೈವ, ಬ್ರತ್ರಯಂ ವಚತುಷ್ಟಯಮ್।
ಅನಾಪಲ್ಲಿಂಗಕೂಸ್ಕಾನಿಪುರಾಣಾನಿಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್।। ಇತಿ।।

ಅದರ ವಿವರಣೆಯು ಈ ಕೆಳಗೆಕಂಡಂತಿದೆ.

೧. ಮದ್ವಯಂ = ಮಕಾರದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎರಡು ಪುರಾಣಗಳು.

೧) ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ ೨) ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ಪುರಾಣ.

೨. ಭದ್ವಯಂ = ಭಕಾರದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎರಡು ಪುರಾಣಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ೧) ಭಾಗವತ ೨) ಭವಿಷ್ಯತ್‌ಪುರಾಣಗಳು.

೩. ಬ್ರತ್ರಯಂ = ಬ್ರ ಎಂಬವರ್ಣದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮೂರು ಪುರಾಣಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ :-

೧) ಬ್ರಹ್ಮ ಪುರಾಣ
೨) ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣ
೩) ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣಗಳು ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಪುರಾಣಗಳು.

೪. ವಚತುಷ್ಟಯಂ = ವಕಾರದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಲ್ಕು ಪುರಾಣಗಳ ಯಾವುವೆಂದರೆ:-

೧) ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣ
೨) ವರಾಹಪುರಾಣ
೩) ವಾಯು ಪುರಾಣ
೪) ವಾಮನ ಪುರಾಣ, ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಪುರಾಣಗಳು.

೫. ಅನಾಪಲಿಂಗಕೂಸ್ಕಾನಿ = ಅ, ನಾ, ಪ, ಲಿಂ, ಗ, ಕೂ ಸ್ಕ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪುರಾಣಗಳು.

೧) ಅ = ಅಗ್ನಿಪುರಾಣ
೨) ನಾ = ನಾರದಪುರಾಣ
೩) ಪ = ಪದ್ಮಪುರಾಣ
೪) ಲಿಂ = ಲಿಂಗಪುರಾಣ
೫) ಗ = ಗರುಡಪುರಾಣ
೬) ಕೂ = ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ
೭) ಸ್ಕಂದಪುರಾಣ

ಒಟ್ಟು ೧೮ ಪುರಾಣಗಳು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ವಾಯುವೀಯಪುರಾಣವೇ ಶೈವ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ವಿಚಾರವು ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ''ಯತ್ರತದ್ವಾಯವೀಯಂಸ್ಯಾದ್ ರುದ್ರಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸಂಯತಂ। ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಾಣಿಪುರಾಣಂಶೈವಮುಚ್ಯತೇ।।

(ಇತಿ ಮಾತ್ಸ್ಯಪುರಾಣವಚನಂ)

।। ಶ್ರೀ ಮನ್ಮೂಲರಾಮೋ ವಿಜಯತೆ।।

।। ಶ್ರೀ ಮದ್ರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಶಾರ್ವಭೌಮೋ ವಿಜಯತೇ।।

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಪಾರ ಸ್ತೋತ್ರದ ಹಿನ್ನೆಲೆ.

ಶ್ರೀ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಸ್ಥಾನಮಾನ.

ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕಪುರಾಣಗಳು ಸಕಲಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೂ ಕಾರಣಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲೂ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತವೂ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣವೂ ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಪ್ರಶಂಸೆಯು ವಿಶೇಷಾಕಾರವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಆದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ತೋತ್ರವು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕಗಳಾದ ರಹಸ್ಯಗಳಾದ ಮಂತ್ರಗಳು ಅರ್ಥಸಹಿತವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅವುಗಳ ಪೈಕಿ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದ ಅರ್ಥ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಮುಂದೆ ತೋರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆ ಪ್ರಶಂಸಾನುಡಿಯು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ.

"ಸಾತ್ವಿಕಾನಿ ಪುರಾಣಾನಿ ಶ್ರೇಯಾಂಸಿ ನಿಖಿಲಾನ್ಯಪಿ।
ತತ್ರ ಭಾಗವತಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ತತೋ ವೈಷ್ಣವಮುತ್ತಮಮ್॥
ಪುರಾಣಮೇತತ್ಸದೃಶಂ ನಹ್ಯನ್ಯದುಪಪದ್ಯತೇ।
ಆದೌ ಮಧ್ಯೇ ತಥಾಂತೇ ಚ ಗೀಯತೇಽತ್ರ ಹರಿರ್ಮುಹುಃ॥
ತಾವತ್ಪುರಾಣಖದ್ಯೋತಾ ಅನ್ಯೇ ಭಾಂತಿ ತತಸ್ತತಃ।
ಯಾವಚ್ಛ್ರೀವೈಷ್ಣವಾಭಿಖ್ಯಪುರಾಣಾರ್ಕೋ ನ ದೃಶ್ಯತೇ॥
ಭಾಂತ್ಯತ್ರ ವ್ಯಾಪಕಾ ಮಂತ್ರಾಃ ತದರ್ಥಾಶ್ಚ ಪದೇ ಪದೇ।
ತಸ್ಮಾನ್ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಸ್ಸರ್ವೈಃ ಶ್ರೋತವ್ಯಮಿದಮಾದರಾತ್॥
ಷಡಕ್ಷರಸ್ವರೂಪಾಸ್ತೇ ಮೇ ಷಡಂಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ।
ಷಡಂಗಯೋಗದುಷ್ಪ್ರಾಪಾಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಂತಿ ಗತಿಂ ನೃಣಾಮ್"॥

ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರವು ಕಂಡುಮುನಿಯಿಂದ ಜಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗಿ ಆ ಋಷಿವರೇಣ್ಯನಿಗೆ ಪರಮಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡಿರುವುದಾಗಿ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ನಾರದೀಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೂ ಆತನ ಮಗನಾದ ಮರೀಚಿಗೂ ನಡೆದ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಮರೀಚಿಗೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕಂಡಂತೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ : -

ಶೃಣು ವತ್ಸ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಪುರಾಣಂ ವೈಷ್ಣವಂ ಮಹತ್।
ತ್ರಯೋವಿಂಶತಿಸಾಹಸ್ರಂ ಸರ್ವಪಾತಕನಾಶನಮ್ ॥೧॥
ಯತ್ರಾದಿಭಾಗೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಃ ಷಡಂಶಾಃ ಶಕ್ತಿಜೇನ ಹಿ।
ಮೈತ್ರೇಯಾಯಾದಿಮೇ ತತ್ರ ಪುರಾಣಸ್ಯಾವತಾರಿಕಾಃ ॥೨॥
ಅತಃ ಪರಂ ತು ಸೂತೇನ ಶೌನಕಾದಿಭಿರಾದರಾತ್।
ಪೃಷ್ಟೇನಚೋದಿತಾಃ ಶಶ್ವದ್ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರಾಹ್ವಯಾಃ ॥೩॥
ನಾನಾಧರ್ಮಕಥಾಃ ಪುಣ್ಯಾಃ ವ್ರತಾನಿ ನಿಯಮಾಸ್ತಥಾ।
ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಂ ವೇದಾಂತಂ ಜ್ಯೋತಿಷಂ ತಥಾ ॥೪॥
ವಂಶಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕರಣಂ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಿ ಮನವಸ್ತಥಾ।

ನಾನಾವಿದ್ಯಾಶ್ರಯಾಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾಃ ಸರ್ವಲೋಕೋಪಕಾರಕಾಃ ।। ೫ ।।
ಏತದ್ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣಂ ವೈ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹಮ್ ।

(ಇತ್ಯಾದಿನಾರದೀಯೇ)

ಅಭಿಪ್ರಾಯ :- ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಮರೀಚಿಮಹರ್ಷಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಎಲೈ ಮಗನೇ ಕೇಳು,

ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಇಪ್ಪತ್ತ ಮೂರು ಸಹಸ್ರ ಗ್ರಂಥ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ವಿಧಗಳಾದ ಪಾಪಗಳನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡತಕ್ಕ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆರುಅಂಶಗಳಿಂದ ಪರಾಶರರಿಂದ ಮೈತ್ರೇಯರಿಗೆ ಉಪದಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲು ಅವತಾರಿಕಾಭಾಗದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಶೌನಕಾದಿಗಳಿಂದ ಆದರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು ಸೂತರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅನೇಕಬಗೆಗಳಾದ ಧರ್ಮಪ್ರಚೋದಕಗಳಾದ ಕಥೆಗಳು ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಪುಣ್ಯಕರಗಳಾದ ವ್ರತಗಳು ನಿಯಮಗಳು, ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವೂ, ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರವೂ, ಜ್ಯೋತಿಷಶಾಸ್ತ್ರವೂ, ವಂಶಗಳ ಆಖ್ಯಾನಕಗಳೂ, ಸ್ತೋತ್ರಗಳೂ, ಮಂತ್ರಗಳೂ, ಅನೇಕ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳೂ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಸರ್ವಲೋಕಕ್ಕೂ ಉಪಕಾರಕಗಳಾದ ಅನೇಕ ವಿಧಗಳಾದ ವಿದ್ಯೆಗಳೂ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ. ಆದಕಾರಣ ಸಾತ್ವಿಕಪುರಾಣವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಈ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವು ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹವೇ ಆಗಿದೆ. (ಹೀಗೆ ನಾರದೀಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಮರೀಚಿಗೆ ಉಪದಿಷ್ಟವಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಮಹಿಮೆಯ ವರ್ಣನೆಯು ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ.)

ಹಿಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಶಂಸಾವಾಕ್ಯಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ. ಸಾತ್ತ್ವಿಕಗಳಾದ ಪುರಾಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಾನವನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತವೂ, ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುದಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಈ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದುದು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಆರಂಭದಲ್ಲೂ, ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲೂ, ಕಡೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮಹಿಮಾತಿಶಯವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಪ್ರಶಂಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವೆಂಬ ಪ್ರಚಂಡಸೂರ್ಯನಮುಂದೆ ಮಿಕ್ಕ ಪುರಾಣಗಳೆಲ್ಲಾ (ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಮಿಂಚಿನಹುಳುಗಳಂತಿವೆ. ಶ್ರೀ ಮದ್ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕಗಳಾದ ಮಂತ್ರಗಳೂ, ಅವುಗಳ ಅರ್ಥಗಳೂ ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಗೂ, ಮತ್ತೆ, ಮತ್ತೆ, ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಗಳಾಗಿವೆ.

ಆದಕಾರಣ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಾದ ಅಧಿಕಾರಿಚೇತನರು ಅತ್ಯಾದರದಿಂದ ಈ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಬೇಕು.

ಶ್ರೀಮತ್ಪಾರಾಶರ್ಯೋಪಪುರಾಣೋಕ್ತವಾದ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಮಹಿಮೆಯ ಸಾರವು ರೀತಿ ಇದೆ.

ಅತ್ರೈಕದಾ ತು ಮುನಯಃ ಪ್ರಾತರ್ಹುತಹುತಾಶನಾಃ । ಪರಾಶರಂ ಮುನಿವರಂ ಪ್ರಪಚ್ಛುಃ ಪ್ರಣತಾ

ಮುದಾ ।।೧।।

ಅಭಿಪ್ರಾಯ :- ಆಮೇಲೆ ಒಂದು ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆಚರಿಸಿದ ತರುವಾಯ ಮುನಿಗಳು ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪರಾಶರರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಈ ಕೆಳಗೆ ಕಂಡಂತೆ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದರು.

ಮುನಯಃಊಚುಃ = ಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದರು ।
ಭಗವನ್‌ಭವತಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಶ್ರೀರಾಮಾಯಣವೈಭವಂ ।
ವಿಭಾಗಂಚಪುರಾಣಾನಾಂ ಧನ್ಯಾಃ ಸ್ಮಃ ಮುನಿಸತ್ತಮ ।।೨।।
ಸಾತ್ವಿಕಾನಿಪುರಾಣಾನಿ ಯಾನ್ಯುಕ್ತಾನಿತ್ವಯಾ ಮುನೇ।
ಕತಮೇಷ್ವಪಿತಚ್ಛ್ರೇಯಃ ತಚ್ಚ ಶ್ರಾವ್ಯಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್ ।।೩।।
ಕಥಮಾರಾಧನಂ ತಸ್ಯ ಕಾ ವೃತ್ತಿಸ್ತತ್ಪ್ರವಕ್ತರಿ ।
ಉಪಕ್ರಮೇ ಕಥಾಂತೇಽಸ್ಯ ಕಿಂ ಕಾರ್ಯಂ ಶ್ರೋತೃಭಿಃ ಮುನೇ ।।೪।।
ಏತತ್ಸರ್ವಮಶೇಷೇಣ ಶುಶ್ರೂಷೂಣಾಂ ವದ ಪ್ರಭೋ।।

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಒಂದು ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನಿತ್ಯವೂ ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಮುನಿಗಳು ಮುನಿವರೇಣ್ಯರಾದ ಪರಾಶರರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದರು.

ಎಲೈ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಪರಾಶರರೇ ನಿಮ್ಮಿಂದ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ವೈಭವವನ್ನು ಕೇಳಿದೆವು. ಪುರಾಣಗಳ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಧನ್ಯರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ತಾವು ತಿಳಿಸಿದ ಸಾತ್ವಿಕ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪುರಾಣವು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವು. ಅದನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೇಳಬೇಕು. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೂ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಪುರಾಣವನ್ನು ಕೇಳಿದ ನಂತರ ಏನನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ನಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ದಯಮಾಡಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿರಿ. ನಾವು ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೇಳಲು ಬಹಳ ಉತ್ಸುಕರಾಗಿದ್ದೇವೆ ಎಂದು ಮುನಿಗಳು ಮುನಿವರೇಣ್ಯರರಾದ ಪರಾಶರರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು.

ಮುನಿಗಳ ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಸಮ್ಮತಿಸಿದ ಪರಾಶರರು ಈ ರೀತಿ ವಿವರವಾಗಿ ಉತ್ತರವನ್ನಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀಪರಾಶರ ಉವಾಚ - ಸಾಧು ಪೃಷ್ಟಂ ಮಹಾಭಾಗಾಃ ಶ್ರೂಯತಾಂ ಯದ್ಬ್ರವೀಮಿ ವಃ।

ಸಾತ್ವಿಕಾನಿ ಪುರಾಣಾನಿ ಶ್ರೇಯಾಂಸಿ ನಿಖಿಲಾನ್ಯಪಿ।।
ತತ್ರ ಭಾಗವತಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ತತೋ ವೈಷ್ಣವಮುತ್ತಮಮ್।।
ಪುರಾಣಮೇತತ್ಸದೃಶಂ ನಹ್ಯನ್ಯದುಪಪದ್ಯತೇ।
ಆದೌ ಮಧ್ಯೇ ತಥಾಂತೇ ಚ ಗೀಯತೇಽತ್ರ ಹರಿಃ ಮುಹುಃ।।
ತಾವತ್ಪುರಾಣಖದ್ಯೋತಾ ಅನ್ಯೇ ಭಾಂತಿ ತತಸ್ತತಃ।
ಯಾವಚ್ಛ್ರೀವೈಷ್ಣವಾಭಿಖ್ಯಪುರಾಣಾರ್ಕೋ ನ ದೃಶ್ಯತೇ।।
ಭಾಂತ್ಯತ್ರ ವ್ಯಾಪಕಾಃ ಮಂತ್ರಾಃ ತದರ್ಥಾಶ್ಚ ಪದೇ ಪದೇ।

ತಸ್ಮಾನ್ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಸ್ಸರ್ವೈಃ ಶ್ರೋತವ್ಯಮಿದಮಾದರಾತ್ ।।
ವ್ಯಾಪಕೋ ವೈಷ್ಣವೋ ಮಂತ್ರೋ ಯಸ್ತು ಖ್ಯಾತಃ ಷಡಕ್ಷರಃ।
ಭೂಯಸಾ ತದ್ವಿವರಣಂ ಪುರಾಣಂ ವೈಷ್ಣವಂ ವಿದುಃ।।
ಷಡಕ್ಷರಸ್ವರೂಪಾಸ್ತೇ ಯೇ ಷಡಂಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ।
ಷಡಂಗಯೋಗದುಃಪ್ರಾಪಾಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಂತಿ ಗತಿಂ ನೃಣಾಮ್ ।।
ವರ್ಣಾದ್ಯೈಗುಣ್ಯತೋಽರ್ಥಾಚ್ಚ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರಸಂಜ್ಞಿತಃ।
ಮಂತ್ರಸ್ತು ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಷಡ್ವರ್ಣವಿವೃತಿರ್ಭವೇತ್ ।।
ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರಮಂತ್ರಸ್ಯಾಪ್ಯರ್ಥೋಽಸ್ಮಿನ್ ವಿವೃತೋ ಮುಹುಃ।
ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾತ್ ಕರಸ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಮ್ ।।
ಅತ್ರಾರ್ಥಪ...ಕಂ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ತತ್ರ ತತ್ರ ಸಮೀರಿತಮ್ ।
ತದೇತದ್ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಕಾಮ್ಯೈಸ್ಸೇವ್ಯಮಿಹಾದರಾತ್ ।
ಆದೌ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಮಾರಭ್ಯ ಶುಚಿರ್ನಿಯತಮಾನಸಃ।।
ಶೃಣುಯಾನ್ನಿಯಮಾತ್ಪ್ರೋಕ್ತಮಾಚಾರ್ಯೇಣ ಮಹರ್ಷಯಃ।
ನಾಲ್ಪೇನ ತಪಸಾ ಲಭ್ಯಂ ಪುರಾಣಮಿದಮುತ್ತಮಮ್ ।।
ಅಧ್ಯೈತದುಪದೇಷ್ಟಾಪಿ ನಾಲ್ಪಪುಣ್ಯೇನ ಲಭ್ಯತೇ।
ಶ್ರೋತುಮೇತತ್ಪುರಾಣಂ ಚ ಬಹುಜನ್ಮತಪಃಫಲಮ್ ।
ಪ್ರಾಯೇಣ ಮಂದಭಾಗ್ಯಾನಾಂ ಉತ್ಕಂಠಾಪಿ ನ ಜಾಯತೇ।।
ಲಬ್ಧ್ವಾ ಮಾನುಷ್ಯಕಂ ಜನ್ಮ ಶೃಣುಯಾದ್ಯೋ ನ ವೈಷ್ಣವಮ್ ।
ಮಂದಭಾಗ್ಯಃ ಕಥಂ ಸೋಽಪಿ ಪದಮಾಪ್ನೋತಿ ವೈಷ್ಣವಮ್ ।।
ಯಸ್ಯ ಸ್ಯಾಚ್ಚರಮಂ ಜನ್ಮ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಶಾಲಿನಃ।
ತಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಪಥಂ ಯಾತಿ ಪುರಾಣಂ ವೈಷ್ಣವಂ ಪರಮ್ ।।
ಭೋಗ್ಯಂ ತದೇತದ್ಭಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಪನ್ನಾನಾಂ ರಸಾಯನಂ।
ತೈರೇತದಾದರಾತ್ಸೇಯಂ ಯೈರ್ಲಭ್ಯಂ ವೈಷ್ಣವಂ ಪದಮ್ ।।
ಪುರಾಣಂ ವೈಷ್ಣವಂ ಸರ್ವೈಃ ಸರ್ವತ್ರಾಖ್ಯಾಯತೇ ನೃಭಿಃ।
ತತ್ತ್ವಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವೇದ್ಯಸ್ಮಿನ್ ದುರ್ಲಭಸ್ತ್ರಿರ್ಬ್ರವೀಮ್ಯಹಮ್ ।।
ವರದಾನಾದ್ವಸಿಷ್ಠಸ್ಯ ದೇವತಾಪಾರಮಾರ್ಥ್ಯವಿತ್ ।
ಮೈತ್ರೇಯಾಯಾನ್ವಕಥಯಂ ತದೇತದಹಮಾದರಾತ್ ।।
ವೈಷ್ಣವಸ್ಯ ಪುರಾಣಸ್ಯ ತತ್ತ್ವವೇದ್ಯಹಮೇವ ಹಿ।
ಮೈತ್ರೇಯಶ್ಚ ತಥಾವ್ಯಾಸೋ ಭುವನೇಽನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ವಾ ನವಾ।।
ಯೋವದೇದ್ವೈಷ್ಣವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಸೋಽಹಮೇವ ನ ಸಂಶಯಃ।
ಶೃಣುಯಾದ್ಯಃ ಪುಮಾನ್ ಲೋಕೇ ಸ ಮೈತ್ರೇಯೋ ನ ಸಂಶಯಃ।।
ಇದಂ ಯೇ ಶೃಣುಯುರ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ನಾರಾಯಣಪರಾಯಣಾಃ।

ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವೈಶ್ಯಾಶ್ಚ ಶೂದ್ರಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ಯಾಂತಿ ಪರಾಂ ಗತಿಂ।।
ನ ಸೇತುರ್ನ ಗಯಾ ಗಂಗಾ ನ ಕಾಶೀ ನ ಚ ಪುಷ್ಕರಮ್।।
ಅರ್ಹಂತಿ ವೈಷ್ಣವಸ್ಯಾಸ್ಯ ಕಲಾಂ ಕೋಟಿತಮಾಮಪಿ।।
ಏಕತ್ರ ಯಜ್ಞಾನ್ ತೀರ್ಥಾನಿ ಪುರಾಣಮಿದಮೇಕತಃ।।
ವಿನ್ಯಸ್ಯ ತುಲಿತಂ ದೇವೈಃ ಪುರಾಣಂ ಗುರುತಾಮಗಾತ್।।
ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕಮಂತ್ರಾರ್ಥಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಪರಿಪೋಷಣಂ।
ಕ್ವೇದಂ ಪುರಾಣಮಮಲಂ ಕ್ವೇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಾದಿಕಂ ಫಲಮ್।।
ಯಜ್ಞಾನ್ ಸಹಸ್ರಂ ಕುರ್ಯಾದ್ವಾ ಪರ್ಯಟೇದ್ವಾ ಧರಾತಲಮ್।
ತೀರ್ಥೇಷು ವಿನಿಮಜ್ಜೇದ್ವಾ ಜ್ಞಾನಂ ತ್ವೇತತ್ಸುದುರ್ಲಭಮ್।।
ವಸಂತಿ ಮತ್ಸ್ಯಾಸ್ತೀರ್ಥೇಷು ದಿವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರೇಷು ಪಕ್ಷಿಣಃ।
ವಿನಾ ಜ್ಞಾನೇನ ಕಾಂ ಸಿದ್ಧಿಂ ಗತಾ ಬ್ರೂತ ತಪೋಧನಾಃ।।
ತಸ್ಮಾದಾರ್ಜಯಿತುಂ ಜ್ಞಾನಂ ಶುದ್ಧಂ ವೈಷ್ಣವಮುತ್ತಮಂ।
ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾನಿ ಸದಾಶ್ರಾವ್ಯಾಣಿ ಮಾನವೈಃ।
ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾನಾಂ ತತ್ವಂ ನಾರಾಯಣಃಪರಃ।
ಯೈರ್ನಜ್ಞಾತೋ ಮಂದಭಾಗ್ಯೈಃ ಪಶುಪ್ರಾಯಾ ಹಿ ತೇ ಮತಾಃ।।
ತೇಷಾಂ ದಾನಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಯಜ್ಞಾಃ ಸರ್ವೇ ತಪಾಂಸಿ ಚ।
ತೀರ್ಥಾಟನಂ ಚ ಪೂರ್ತಾಶ್ಚ ನಿಷ್ಫಲಾನಿ ನ ಸಂಶಯಃ।।
ದಾನಯಜ್ಞಾದಿಕಂ ಸರ್ವಂ ಯತ್ಕೃತಂ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಂ।
ತದ್ವಿವೀರ್ಯತಮಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಸರ್ವವೇದೈಃ ಪುನಃ ಪುನಃ।।
ಕಿಮತ್ರ ಬಹುನೋಕ್ತೇನ ಪುರಾಣಸ್ಯಾಸ್ಯ ವೈಭವಮ್।
ನಾರಾಯಣಃ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ ಯಃಸ ಶಕ್ನೋತ್ಯುದೀರಿತುಮ್।।
ಪುರಾಣಂ ವೈಷ್ಣವಾದನ್ಯನ್ಮಹನ್ನೈವಾಸ್ತಿ ಕಿಂಚನ।
ನ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ದೈವಂ ಲೋಕೇ ವೇದೇ ಚ ದೃಶ್ಯತೇ।।
ಇತ್ಯೇತತ್ಸರ್ವಮುದ್ದಿಷ್ಟಂ ಯತ್ಪೃಷ್ಟಂ ಭಗವತ್ತ ಮೈಃ।
ಅತ್ರನಿಃಸಂಶಯೈರ್ಭಾವ್ಯಂ ಕಿಮನ್ಯತ್ ಶ್ರೋತುಮಿಚ್ಛತ।।ಇತಿಕಿಲಪರಮಾರ್ಥತೋ
ಮಯೋಕ್ತಂ
ವಿತನುತ ಚಾತ್ರಿಹ ನಾರ್ಥವಾದಬುದ್ಧಿಂ।
ಪ್ರಭವತಿ ಮಹಿಮಾಪರೋಽಸ್ಯಯಾವಾನ್।।
ಪ್ರಣಿಗದಿತಂ ನ ತು ಶಕ್ಯತೇ ಹಿ ತಾವಾನ್

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪಾರಾಶರ್ಯೋಪಪುರಾಣೋಕ್ತ ಶ್ರೀ ಮದ್ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣಮಹಿಮಾಸಾರಃ ಸಮಾಪ್ತಃ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಪುಣ್ಯಾತ್ಮರಾದ ಮುನಿಗಳು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದುದಕ್ಕೆ, ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಪರಮಧಾರ್ಮಿಕರೂ ಯೋಗಿವರೇಣ್ಯರೂ ಆದ ಶ್ರೀಪರಾಶರರು ಹೇಳಿದ ಉತ್ತರದ ಸಾರಾಂಶವು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕಂಡಂತಿದೆ.

ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯಸಂಪನ್ನರಾದ ಋಷಿಗಳಿರಾ ನೀವು ಒಳ್ಳೆಯ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದ್ದೀರಿ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ನಾನು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ಕೇಳಿರಿ.

ಸಾತ್ವಿಕಪುರಾಣಗಳೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ. ಆ ಸಾತ್ವಿಕಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತವೂ ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿವೆ.

ಇವುಗಳಿಗೆ ಸರಿಸಮಾನವಾದ ಪುರಾಣವು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೂ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಹೊರತಾಗಿ ಯಾವ ಪುರಾಣವೂ ಸಹ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲಾರದು. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವೆಂಬ ಪ್ರಚಂಡಸೂರ್ಯನ ಮುಂದೆ ಮಿಕ್ಕ ಪುರಾಣಗಳು ಮಿಂಚುಹುಳುವಿನಂತಿವೆ.

ಈ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕಗಳಾದ ಮಂತ್ರಗಳೂ, ಅವುಗಳ ಅರ್ಥಗಳೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳಲಾಗಿವೆ. ಆದಕಾರಣ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಾದ ಯೋಗ್ಯಚೇತನರು. ಈ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಕೇಳಬೇಕು. ವ್ಯಾಪಕಗಳಾದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಷಡಕ್ಷರ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಮಹಾಮಂತ್ರವೆಂದೇ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಮಹಾಮಂತ್ರವು ''ಓಂವಿಷ್ಣವೇನಮಃ'' ಎಂಬುದು ಷಡಕ್ಷರದಿಂದಕೂಡಿದ ಮಹಾಮಂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ''ವಿ, ಷ, ಣ, ನ, ಮಃ'' ಎಂಬುದಾಗಿ ''ಷ, ಣ,'' ಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿವರ್ಣಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಓಂ ವಿಷ್ಣವೇನಮಃ ಎಂಬುದೇ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಮಹಾಮಂತ್ರವು. ಈ ಮಂತ್ರದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿಯೇ ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಆರು ಅಕ್ಷರಗಳ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೇ ಷಡಂಶಗಳು ಪೂರ್ವಖಂಡವಾಗಿ ಆರು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಹದಿನೇಳು ಸಹಸ್ರಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರಭಾಗವು ಉತ್ತರಖಂಡವೆನಿಸಿದೆ. ಷಡಕ್ಷರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಷ್ಣುಮಹಾಮಂತ್ರದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಪಟ್ಟು ಜಾಸ್ತಿಯಾಗಿರುವ ಅಂದರೆ ಹನ್ನೆರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ''ಓಂ ಓಂ ನಮೋಭಗವತೇವಾಸುದೇವಾಯ ಓಂ'' ಎಂಬ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರಮಹಾಮಂತ್ರವು. ಷಡಕ್ಷರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಷಡಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದ ವಿವರಣರೂಪವಾಗಿದೆ. ಈ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಷಡಕ್ಷರ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಮಹಾ ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥವೂ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಈ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥಾನುಸಂಧಾನಪೂರ್ವಕವಾದ ಜಪದಿಂದ ವೈಕುಂಠಲೋಕವು ಕರಗತವಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಈ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥಗಳು ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಸಜ್ಜನರು ಆದರದಿಂದ ಈ ಪುರಾಣವನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸಬೇಕು ಕೇಳಬೇಕು. ಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಬೇಕು.

ಈ ಪುರಾಣವನ್ನು ಕೇಳುವಕ್ರಮವೇನೆಂದರೆ :-

ಮೊದಲು ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಆರಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಶುಚಿರ್ಭೂತನಾಗಿ, ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಈ ಪುರಾಣವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಲು ಬಹಳ ಪುಣ್ಯಮಾಡಿರಬೇಕು. ಅಲ್ಪಪುಣ್ಯದಿಂದ ಇದರ ಶ್ರವಣವು ಲಭಿಸಲಾರದು.

ಮಂದಭಾಗ್ಯರಿಗೆ ಇದರ ಸೇವಾಲಭಿಸಲಾರದು. ಪಾಪಿಗಳಿಗೂ, ಅಲ್ಪಪುಣ್ಯವಂತರಿಗೂ ಇದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು ಸಹ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಚೇತನನಿಗೆ ಈ ನರಜನ್ಮವು ಕಟ್ಟಕಡೆಯದಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ ಈ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವು ಕಿವಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ.

ದುರ್ಲಭವಾದ ವೈಷ್ಣವಜನ್ಮವು ಬಂದಿರುವಾಗ ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತರಾಗಿರುವ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಮಾನವರು ಈ ಪುರಾಣವನ್ನು ಅವಶ್ಯತಿಳಿಯಲೇಬೇಕು. ಇದು ಪರಮದುರ್ಲಭವಾದುದೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಮೂರು ಸಹ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಎಲೈ ಮುನಿಗಳಿರಾ -

ಹಿಂದೆ ಇದನ್ನು ಕೇಳಿಯೇ ವಶಿಷ್ಠರಿಗೆ ವರಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಯಿತು. ನಾನೂ ಸಹ ಮೈತ್ರೇಯರಿಗೆ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ.

ಇದರ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ನಾನೊಬ್ಬನೇ ಬಲ್ಲೆ. ಮೈತ್ರೇಯನೂ ಬಲ್ಲ. ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರೂ ಬಲ್ಲರು. ಈ ನಾವು ಮೂರು ಜನರು ಹೊರತು ಮತ್ತಾರಿಗೂ ಈ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದ ರಹಸ್ಯವು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತವರು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಇದ್ದಾರೋ ಇಲ್ಲವೋ. ಈ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವನ್ನು ಹೇಳಲು ವಿದ್ವಾಂಸನಾದ ನಾನೇ ಸಮರ್ಥನು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೇಳಲು ಮೈತ್ರೇಯನ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಾರೂ ಸಮರ್ಥರಿಲ್ಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಪರಾಯಣರಾಗಿ ಇದನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದವರು ಹೆಂಗಸರಾಗಲಿ ವೈಶ್ಯರಾಗಲಿ, ಶೂದ್ರರೇ ಆಗಿರಲಿ, ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸದ್ಗತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಪುರಾಣದ ಕೋಟಿತಮವಾದ ಪುಣ್ಯ ಕಲೆಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಪುಣ್ಯ ಸೇತು ಸ್ನಾನಕ್ಕಾಗಲಿ ಗಯಾಕ್ಕಾಗಲಿ ಗಂಗಾಕ್ಕಾಗಲಿ, ಕಾಶೀಗಾಗಲಿ, ಪುಷ್ಕರಕ್ಕಾಗಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಹಿಂದೆ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಸೇರಿ ತಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದುಕಡೆ ಸಕಲಯಜ್ಞಗಳನ್ನು, ಸಕಲತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿಟ್ಟರು. ಮತ್ತೊಂದು ತಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪುರಾಣವನ್ನಿಟ್ಟು ತೂಗಿದರು. ಆಗ ಈ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವು ಭಾರದಿಂದ ಅವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ತೂಕವುಳ್ಳನುದಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವೇದಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾದ ಅತಿನಿರ್ಮಲವಾದ ಈ ಪುರಾಣವೆಲ್ಲಿ ! ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳೆಲ್ಲಿ !

ಸಹಸ್ರಯಜ್ಞಗಳನ್ನೇ ಮಾಡಿರಲಿ, ಇಡೀ ಭೂ ಭಾಗವನ್ನೆಲ್ಲ ಯಾತ್ರೆಮಾಡಿರಲಿ, ಸಕಲ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿರಲಿ, ಅವೆಲ್ಲಾ ಈ ವಿಷ್ಣುಮಹಾ ಪುರಾಣದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸರಿಸಾಟಿಯಾಗಲಾರವು. ಈ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೀನುಗಳೆಷ್ಟೋ ಇವೆ. ದಿವ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳೆಷ್ಟೋ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆಬಾರದಷ್ಟಿವೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾದೀತು. ಎಲೈ ತಪೋಧನರೇ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನರಿತ ಮುನಿಗಳಿರಾ; ಆದಕಾರಣ ಶುದ್ಧವಾದ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪವಿತ್ರವಾದುದನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲು ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಸಮಾಧಿಭಾಷೆಯಿಂದ ರಹಸ್ಯದ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ಶ್ರವಣಮಾಡಬೇಕು. ಅತಿದೃಢವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಈ ಮಾನವ ಜನ್ಮವು ಇರುವಾಗಲೇ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗಬೇಕು.

ವೇದಾರ್ಥಪರಿಪೋಷಕಗಳಾದ ವೇದಾನುಗುಣಗಳಾದ ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಯಾವಮಂದ ಭಾಗ್ಯರಾದ ಮಾನವರು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೋ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಪಶುಗಳಿದ್ದಂತೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ. ಅವರ ಮಾನವ ಜನ್ಮವು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಸರಿ.

ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಅರಿಯದವರ ದಾನಗಳಾಗಲಿ, ಸರ್ವಯಜ್ಞಗಳಾಗಲಿ, ಅವರು ಆಚರಿಸುವ ತಪಸ್ಸಾಗಲಿ, ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಸೇವನೆಗಳಾಗಲಿ ಯಜ್ಞಗಳಾಗಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ನಿರರ್ಥಕವು ನಿಷ್ಫಯೋಜನವು.

ದಾನಯಜ್ಞಾದಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಹ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವೆಲ್ಲವೂವೀರ್ಯವತ್ತಾಗಿ ಫಲಪ್ರದಗಳಾಗುತ್ತವೆಯೆಂದು ಸಕಲ ವೇದಗಳು ಪುನಃ ಪುನಃ (ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ) ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಲಿವೆ.

ಎಲೈಮುನಿಗಳಿರಾ :- ಈ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಇನ್ನೆಷ್ಟು ವರ್ಣಿಸಲಿ, ಹೆಚ್ಚು ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ಅಲ್ಪವೆ ಸರಿ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಾವು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ತತ್ವರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ :-

ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ಅನುತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಸಕಲದೋಷರಹಿತನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು. ಅವನೇ ಇದರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಮರ್ಥನು. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ವಿಷ್ಣುಮಹಿಮಾ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸಮನಾಗಲಿ, ಅಧಿಕನಾಗಲಿ ಬೇರೊಬ್ಬನಾರೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಲೌಕಿಕಗಳಾದ ಪೌರುಷೇಯಗಳಾದ ವಾಙ್ಮಯದಲ್ಲೂ, ಸಕಲವೇದಗಳಲ್ಲೂ ಈ ವಿಷಯವು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಈ ಮೇಲೆ ಕಂಡಂತೆ ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದುದಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದೆ ಇರಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಇಷ್ಟುದೀರ್ಘವಾಗಿ ನಿಮಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಇನ್ನೇನಾದರೂ ಕೇಳಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇದ್ದರೆ ಕೇಳಿರಿ.

ಇದಿಷ್ಟನ್ನು ಪರಮರಹಸ್ಯವಾದ ಪರಮಪವಿತ್ರವಾದ ಸತ್ಯಸಂಗತಿಯನ್ನು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅರ್ಥವಾದವೆಂದೂ ಕಲ್ಪನೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಡಿರಿ.

ಆ ಮಹಾ ಪ್ರಭುವಾದ (ಶ್ರೀಹರಿಯ) ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಪಾರವಾದ ಅಚಿಂತ್ಯಗಳಾದ ಯಾವತ್ತೂ ಮಹಿಮೆಗಳುಂಟೋ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಚಾಚೂಬಿಡದಂತೆ ಹೇಳಲೂವರ್ಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಅದನ್ನೂ ಹೇಳಲೂ ನಾವು ಅಶಕ್ತರಾಗಿರುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದ ಮಹಿಮೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣಕ್ಕೆ ಚಿತ್ಸುಖಮುನಿಯವರು ಚಿತ್ಸುಖೀಯವೆಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು, ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಧರಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುವರು ಶ್ರೀಧರೀಯ ಅಥವಾ ಆತ್ಮಪ್ರಕಾಶ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಚಿತ್ತಾಚಾರ್ಯರೆಂಬುವವರು ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವಮತಾವಲಂಬಿಗಳು, ವಿಷ್ಣುಚಿತ್ತೀಯವೆಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸಹ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಮತಾವಲಂಬಿಗಳಾದ ದತ್ತಾತ್ರೇಚಾರ್ಯರೆಂಬುವರು ಸುಬೋಧಿನೀ ಎಂಬ ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು "ದತ್ತಾತ್ರೇಯೀಯ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ರಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಇದರಂತೆ ರತ್ನಗರ್ಭಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯರೆಂಬುವವರು ರಚಿಸಿರುವ ರತ್ನಗರ್ಭೀಯವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಅಚ್ಚಾಗಿಪ್ರಕಟಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀ ದತ್ತಾತ್ರೇಯಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ (ದತ್ತಾತ್ರೇಯಿಯ) ಸುಬೋಧಿನೀ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರಾದ ಶ್ರೀ ದತ್ತಾತ್ರೇಯರ ವಿಚಾರ :

ಶ್ರೀ ದತ್ತಾತ್ರೇಯಾಚಾರ್ಯರು ಸುಬೋಧಿನೀ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ ಪಾದಪದ್ಮವನ್ನುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಮುಕುಂದನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ತರುವಾಯ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿರುವ ಮಂಗಳ ಪದ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲು ರಚಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಗ್ರಂಥದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ :

ಶ್ರೀಯಃಪತಿಂಪೂರ್ಣಗುಣೈಕಸಾರಂ ಭಕ್ತೇಷ್ಟದಂ ಭಕ್ತಭಯಾಪಹಂ ಪ್ರಭುಂ ।
ಅಜಾದಿಸಂಸೇವಿತಪಾದಪಲ್ಲವಂ ವಂದೇ ಮುಕುಂದಂ ಮರುದಂಶವಲ್ಲಭಮ್ ।।
ಸದಾಗಮಾಂಭೋರುಹಕೋರಕಾಣಾಂ ಯದುಕ್ತಯೋ ಭಾನುಕರಾ ವಿಕಾಸೇ ।
ತಂಪೂರ್ಣಬೋಧಂ ಭುವನೈಕಬಂಧುಂ ವಂದೇ ಗುರುಂ ಬುದ್ಧಿವಿಕಾಸನಾಯ ।।

ಮೇಲೆ ಕಂಡಂತೆ ಶ್ರೀಮನ್ಮೂಲವಾಯುದೇವರ ಅಂಶಸಂಭೂತರಾದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಗುರುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಮಟ್ಟೀಕಾಕೃತ್ಪಾದರನ್ನು ಸಿಂಹಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಪದ್ಯವು ಅತಿರಂಜಕವಾಗಿದೆ, ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದೆ. ಆ ಪದ್ಯವು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ.

ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಜಪ್ರಮಾಥೀ ಮಧ್ವಾರ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತಮಹೀಧ್ರವಾಸೀ ।
ವೇದಾಂತನಿರ್ಣೀತಗುಣಾನುವಾದಸಿಂಹಧ್ವನಿಃ ಪಾತು ಜಯಾರ್ಯಸಿಂಹಃ ।।

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬ ಗಜವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಲಿರುವ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾ ಘರ್ಜಿಸುತ್ತಲಿರುವ ಸಿಂಹಧ್ವನಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಲಿರುವ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯಾರ್ಯರೆಂಬ ಸಿಂಹವು ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ.

ರಮಾರಮಣಮಾನಮ್ಯ ಪೂರ್ಣಬೋಧಾನ್ ಗುರೂನಪಿ ।
ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣಸ್ಯ ಯಥಾಮತಿ ಕರೋಮ್ಯಹಮ್ ।।

ಈ ದತ್ತಾತ್ರೇಯಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಾಯಃ ಶ್ರೀಮಟ್ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲೋ ಅವರ ಕಾಲದ ಅನಂತರದಲ್ಲೋ ಅಂತೂ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿದ್ದವರೆಂಬುದನ್ನು ಊಹಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಇವರು ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಜರ ಕಾಲದ ಅನಂತದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದಾದರೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ದ್ವೈತವೇದಾಂತ ದಿಗ್ಗಜವೆಂದೆನಿಸಿರುವ ವ್ಯಾಸತ್ರಯವೆಂಬ ಮೇರುಕೃತಿಕಾರರಾದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದೇ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡದೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಸುಬೋಧಿನೀ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ (ದತ್ತಾತ್ರೇಯೀಯ) ಸರ್ವಮೂಲದ ಅನೇಕ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಮಟ್ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವಂತೆ ಇವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ''ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದನೇ

ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಐವತ್ತೈದನೇ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಅರವತ್ತನೇ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೆ ಇರತಕ್ಕ ಕಂಡುಮಹರ್ಷಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಪ್ರದವಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ "ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರ" ವನ್ನು ಸುಬೋಧಿನೀ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದೊಂದಿಗೆ ಅರ್ಥ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಸಹಿತವಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರವಾಗಲೆಂದು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಶ್ರೀಮನ್ಮೂಲರಾಮೋ ವಿಜಯತೇ

ಶ್ರೀಮದ್ರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರು ಸಾರ್ವಭೌಮೋ ವಿಜಯತೇ

ಕಂಡುಮಹರ್ಷಿಕೃತವಾದ, ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿಪ್ರದವಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪಾದಸ್ತೋತ್ರವು,

ಹಿನ್ನೆಲೆ :- ಹಿಂದೆ ವೇದ ವೇದಾಂಗ ಪಾರಂಗತರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಕಂಡು ಎಂಬ ಓರ್ವ ಮುನಿಯು ಇದ್ದನು. ಅವನು ರಮಣೀಯವಾದ ಗೋಮತೀ ನದೀ ತೀರದಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದನು. ಕಂಡು ಮಹರ್ಷಿಯ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ತಿಳಿದ ದೇವೇಂದ್ರನು ಅವನ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಲು ಪ್ರಮ್ಲೋಚೆಯೆಂಬ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಕಂಡುಮಹರ್ಷಿಯು ಆ ಅಪ್ಸರಾಂಗನೆಯ ಹಾವ, ಭಾವ, ಭಂಗಿ, ವಿಲಾಸ, ಸೌಂದರ್ಯ, ವೈಯ್ಯಾರ. ಮಂದಹಾಸಾದಿ ಚಮತ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಕಾಮಬಾಧಾಪೀಡಿತನಾಗಿ ತನ್ನ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವಳೊಡನೆ ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಗೆ ಮಾರುಹೋಗಿ, ಮಂದರ ಪರ್ವತದ ಕಂದರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಮೀರಿ ರಮಿಸುತ್ತಾ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆದನು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ಆ ಅಪ್ಸರೆಯು ಕಂಡುಮಹರ್ಷಿಯನ್ನು ಕುರಿತು, ಮಹಾನುಭಾವರೇ ನಾನು ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಹೋಗಲು ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವಳಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನನಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಹೊರಡಲು ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಡಿರಿ ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು. ಅವಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುನಿವರ್ಯನು ಮಂಗಳಾತ್ಮಳೇ ಕೆಲವು ದಿನಗಳು ಇಲ್ಲಿಯೇ ನನ್ನೊಡನೆ ಇರು ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಮತ್ತೆ ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಅವಳೊಡನೆ ಭೋಗಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಕಾಲ ಕಳೆದನು. ಆಗ ಪ್ರಮ್ಲೋಚಳು ಪುನಃ ಕಂಡುಮುನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪೂಜ್ಯರೇ ನಾನು ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಉತ್ಸುಕಳಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನನಗೆ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿ ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

ಈ ಸಲವೂ ಸಹ ಕಂಡುಮುನಿಯು ಇಲ್ಲೇ ಇರು ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಹೇಳಿದನು. ಹೀಗೆಯೇ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧಿಕವಾದ ನೂರು ವರ್ಷಗಳು ಅವಳೊಡನೆ ಸ್ತ್ರೀ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಭರದಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಹೋದವು.

ಆ ಅಪ್ಸರಾಂಗನೆಯು ತಾನು ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಪುನಃ ಕಂಡುಮುನಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಳು ಆಗ ಮಹರ್ಷಿಯು ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿಯಾದ ಅವಳನ್ನು ಕುರಿತು ಇನ್ನೂ ಬಹಳ ಕಾಲ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇರು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವಳಿಗೆ ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯಾದ ಇನ್ನೂರು ವರ್ಷಗಳು ಮತ್ತೆ ಕಳೆದುಹೋದವು. ಆದರೆ ಅವಳು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಾನು ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಎಷ್ಟು ಸಲ ಕೇಳಿದರೂ ಕೂಡ ಅವಳಿಗೆ ಕಂಡುಮುನಿಯು ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಡದೆ ಅವಳನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅವಳಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ ಕಾಮಪೀಡಾ ಪರಿವೃತನಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ಎನ್ನದೇ ಅವಳಲ್ಲಿನ ಪ್ರೇಮಪಾಶದಿಂದ ದಿನ ದಿನಕ್ಕೂ ಹೊಸ ಹೊಸದಾದ ಕಾಮಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಂದ ತಲ್ಲೀನನಾಗಿದ್ದುಬಿಟ್ಟನು. ಮುನಿಯ ಮಾತನ್ನು ಮೀರಿದರ ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಾನೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಅವಳು ಅವನಇಚ್ಛೆಯಂತೆಯೇ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟಳು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ಪರ್ಣಶಾಲೆಯಿಂದ ಆತುರವಾಗಿ ಕಂಡುಮುನಿಯು ಹೊರಗೆ ಹೊರಟನು. ಆಗ ಅವಳು ಎಲೈ ಮುನಿವರ್ಯರೇ ! ಇದೇನು ಈ ದಿನ ಇಷ್ಟು ಅವಸರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟಿರಿ ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

ಅದಕ್ಕೆ ಆ ಮುನಿಯು ಎಲೈ ಶುಭಾಂಗಿಯೇ ! ನಾನು ಸಂಧ್ಯೋಪಾಸನೆಗಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟಿರುತ್ತೇನೆ. ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸದೇ ಇದ್ದರೆ ಕ್ರಿಯಾಲೋಪವು ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಧ್ಯೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸಲು ಹೊರಗೆ ಹೊರಟಿರುತ್ತೇನೆಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಆ ಅಪ್ಸರಾಂಗನೆಯು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗುತ್ತಾ ಹಾಸ್ಯ ಗರ್ಭಿತವಾಗಿ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದಳು ಎಲೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ರೇಷ್ಠರೇ ! ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಅರಿತವರೇ ಆದ ತಾವು ಇದುವರೆವಿಗೆ ನೂರಾರು ವರ್ಷಗಳಕಾಲ ಸಂಧ್ಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ನನ್ನೊಡನೆ ಕಾಮಪೀಡಿತರಾಗಿ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆದಿರಿ ಈಗ ನಿಮಗೆ ಧರ್ಮದ ಬುದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಯಿತೇ ಎಂದು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಹಾಸ್ಯ ಗರ್ಭಿತವಾಗಿ ನುಡಿದಳು. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಾಟುವಂತೆ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಚುಚ್ಚಿದಳು.

ಆಗ ಆ ಮುನಿಯು ಅವಳನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು. ಎಲೈ ಮಂಗಳಾತ್ಮಳೇ ! ಪವಿತ್ರವಾದ ಈ ನದೀ ತೀರದಲ್ಲಿ ನಾನು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಎದ್ದಾಗ ನಿನ್ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದೆನು. ಆಮೇಲೆ ನನ್ನ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದೆ ಈಗ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲವಾಗಿದೆ. ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸಲು ಹೊರಟಿದ್ದೇನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೇನಿದೆ. ಏತಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ವರ್ತನೆಗೆ ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀಯೇ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು.

ಆದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮ್ಲೋಚೆಯು ಹೇಳಿದಳು: ಎಲೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೇ, ಬೆಳಗಿನ ಝಾವ ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುದು ನಿಜ. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸುಳ್ಳು ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈಗಾಗಲೇ ನನ್ನೊಡನೆ ನೀವು ರಮಿಸುತ್ತಾ ನೂರಾರು ವರ್ಷಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದಳು. ಆಗ ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಆ ಮುನಿಯು ಎಲೈ ಸುಂದರಾಗಿಯೇ ಭಯಶೀಲಳೇ ನಿಜವಾಗಿ ಹೇಳು. ನಿನ್ನೊಡನೆ ರಮಿಸುತ್ತಾ ಎಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದು ಹೋಗಿವೆ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಅವಳು ಒಂಭೈನೂರು ಏಳು ವರ್ಷಗಳು ಆರು ತಿಂಗಳು ಮೂರು ದಿನಗಳು ಕಳೆದಿವೆ ಎಂದಳು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮುನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿ ಪುನಃ ಅವಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದನು. ನೀನು ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ! ನಾನಂತೂ ನಿನ್ನೊಡನೆ ರಮಿಸುತ್ತಾ ಕಳೆದ ಕಾಲವನ್ನು ಒಂದು ದಿನದಂತೆ ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ ಎಂದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಅವಳು ಎಲೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೇ ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ನಾನು ಏತಕ್ಕೆ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳಲಿ ನಾನು ಹೇಳಿದುದು ನಿಜವೆಂದಳು.

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಮುನಿಗೆ ಜ್ಞಾನೋದಯವಾಗಿ "ಧಿಕ್ ಧಿಕ್" ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ನಿಂದಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ತಪ್ತನಾಗಿ, ಅಯ್ಯೋ. ನನ್ನ ತಪಸ್ಸೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಗಿಹೋಯಿತು. ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತ ವಿವೇಕದಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟನಾದೆ.

ನನ್ನ ತಪಸ್ಸನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇವಳನ್ನು ಯಾರು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದಾರೋ ತಿಳಿಯಲಾರೆ. ಹಸಿವು, ಬಾಯಾರಿಕೆ, ಶೋಕ, ಮೋಹ, ಮುಪ್ಪು, ಮರಣಗಳೆಂಬ ಆರು ಅಲೆಗಳಿಗೆ ದೂರವಾಗಿರುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಮನಸ್ಸಿನ ಜಯದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಲಭ್ಯನು ಎಂಬ ವಿವೇಕವು ನನಗೆ ನಷ್ಟವಾಯಿತಲ್ಲ. ಇಂತಹ ದುರ್ದಶೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಕಾಮ ಬಾಧೆಗೆ

ಧಿಕ್ಕಾರವಿರಲಿ, ವೇದವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತರಾದವರಿಗೆ ಇರಬೇಕಾದ ವ್ರತನಿಯಮಾದಿಗಳಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟನಾದೆನಲ್ಲಾ, ಅಯ್ಯೋ - ದೇವರ್ರೇ! ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಬಿಟ್ಟೆನಲ್ಲಾ! ಛೆ ಎಂತಹ ಪಾಪಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟೆ" ಎಂದು ತನ್ನಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಹೀಯಾಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಆ ಅಪ್ಸರಾಂಗನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದನು.

''ಎಲೈ ಪಾಪಿಷ್ಠಳೆ! ಇಲ್ಲಿಂದ ನೀನು ಹೊರಗೆ ಹೊರಡು. ನೀನು ದೇವರಾಜನಾದ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತಳಾಗಿ ಬಂದು ನಿನ್ನ ಹಾವ ಭಾವ ವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ನನ್ನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಭಂಗವನ್ನು ತಂದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀಯೇ ನನ್ನ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಈಗ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿ ಮಾಡಬಲ್ಲೆ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಳು ಹೆಜ್ಜೆ ನಡಿಗೆಯ ಸಹವಾಸದಿಂದಲೇ ಸ್ನೇಹವು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವರು. ನೀನಾದರೋ ಬಹಳ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ನನ್ನೊಡನೆ ಇದ್ದೀಯೇ! ಅಥವಾ ನಿನ್ನದೇನೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಿಯ ಜಯವಿಲ್ಲದೆ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಇದ್ದುದು ನನ್ನದೇ ತಪ್ಪು. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು ನೀನು ಬಂದು ನನ್ನ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿದ್ದೀಯೇ" ಎಂದು ಕೋಪಾ ವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಹೇಳಿದನು ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಕಡುಕೋಪಿಯಾದ ಮುನಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಮೈಬೆವರಿ ನಡುಗುತ್ತಿರುವವಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದನು. 'ಹೊರಡು, ಹೊರಡು' ಎಂದು ಗದರಿಸಿ ಹೇಳಿದನು. ಆಗ ಅವಳು ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೊರಟಳು. ಇದಿಷ್ಟು ಕಥಾಭಾಗವು ಕಂಡುಮಹರ್ಷಿಯ ಮುಂದಿನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ.

ಕಂಡುಮಹರ್ಷಿಯು ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀ ಕೇಶವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಪಡೆದ

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಪಾರ ಸ್ತೋತ್ರದ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅರ್ಥದ ನಿರೂಪಣೆ

ಮೂಲಃ
ಪಾರಂ ಪರಂ ವಿಷ್ಣು ರಪಾರಪಾರಃ
ಪರಃ ಪರೇಭ್ಯಃ ಪರಮಾರ್ಥರೂಪೀ (ಪಮಾತ್ಮರೂಪೀ) (ಪರಮಾತ್ಮರೂಪೀ)
ಸ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಃ ಪರಪಾರಭೂತಃ
ಪರಃ ಪರಾಣಾಮಪಿ ಪಾರಪಾರಃ।। ೧।।

ಅರ್ಥಃ ಸಃ = ಆ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ, ವಿಷ್ಣುಃ = ವಿಷ್ಣುವು, ಪಾರಂಪರಂ = ಪರಂಪರೆಯಿಂದ, ಗುರು ಸಂಪ್ರದಾಯಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ಯನು. ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ = ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಅಥವಾ ಪರಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಗುಣಪೂರ್ಣನು, ಪಾರಂ = ಸಂಸಾರದ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅವಧಿಭೂತನು. ಸಂಸಾರವನ್ನು ದಾಟಿದ ನಂತರ ಕಟ್ಟಕಡೆಯದಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಚೇತನರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು. ಅಪಾರಪಾರಃ = ಅಪಾರ = ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ ಅಪರಿಮಿತವಾದ, ಪಾರಃ = ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಶಕ್ತಿ ಸಂಪನ್ನನು.

ಅಥವಾ = ಅಪಾರವಾದ ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪಾರಃ = ಪೂರಕನು. ಅಥವಾ = ಪಾರಃ ಸಂಸಾರ ತರಣವು ಅದಿಲ್ಲದಿರುವವರು ಸಂಸಾರಿಗಳು ಅಪಾರರು. ಅಂತಹ ಸಂಸಾರಿಗಳನ್ನು ಪಾರಯತೀತಿ = ದಾಟಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಅಪಾರಪಾರನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು.

ಪರೇಭ್ಯಃ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಚೆಶೆಯಿಂದ ಪರಃ = ಉತ್ತಮನು, ಪರಮಾರ್ಥರೂಪೀ = ಪರಮಾರ್ಥ = ನಾಶ ರಹಿತವಾದ ಶರೀರವನ್ನುಳ್ಳವನು (ಶ್ರೀಹರಿ) ಅಥವಾ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ (ಪರಮಾರ್ಥವಾದ = ''ಸ್ವತಂತ್ರಂ ಪರಮಾರ್ಥಾಖ್ಯಂ'' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ಸರ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ದೇಹವನ್ನುಳ್ಳವನು.

ಸಬ್ರಹ್ಮಪಾರಃ = ಸಃ ಆವಿಷ್ಣುವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ, ಪಾರಃ = ಆಶ್ರಯನು ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮ = ವೇದವು ತತ್ಪರಿತರಾದವರು ಅದರ ಅರ್ಥ ವಿಚಾರ ತತ್ಪರರಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ವೈದಿಕ ಚೇತನರು ಸಬ್ರಹ್ಮರು ಅವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಪಾರಃ = ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನು ಅಥವಾ ಅಂತಹವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪಾರಃ = ಪಾಲಃ ರಲಯೋರ ಭೇದಾತ್, ಕಾಪಾಡತಕ್ಕವನು.

ಪರಪಾರಭೂತಃ = ಪರಃ ಉತ್ತಮವಾದ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ, ಜಡಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಪಾರಭೂತಃ = ಆಶ್ರಯನು ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಪರೇಷಾಂ = ತನ್ನ ಹೊರತು ಇತರರಿಗೆ ಪಾರಭೂತಃ = ಮರ್ಯಾದಾ ಭೂತನು ಎಂದರ್ಥ. ಪರಃ ಪರಾಣಾಮಪಿ = ಪರಾಣಾಮಪಿ =ಮುಕ್ತರಿಗಿಂತಲೂ ಪರಃ = ಉತ್ತಮನು. ಪಾರ ಪಾರಃ = ಪಾಲಕನು, ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದುದಕ್ಕೆ ಪೂರಕನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. (ಪೄಪಾಲನ ಪೂರಣಯೋಃ ಎಂಬುದು ಧಾತುವು)

ಅಥವಾ ಪಾರಾಃ = ಪಾಲಕರೂ, ಪೂರಕರೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಪಾಲಕನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಪೂರಕನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆಂದರ್ಥವು.

ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕ ತಾತ್ಪರ್ಯ :-

ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಗುಣಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಸ್ತೋತ್ರವೇ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರ ಸ್ತೋತ್ರವು

ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧನು. ವೇದಾದಿಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಗುರುಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ತಾರತಮ್ಯ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಾಗಿರುವನು. ಸಕಲ ದೋಷರಹಿತನು ನಿರವಧಿಕ ಅನುತಾನಂತ ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು, ಸಂಸಾರ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅಂತಿಮವಾದ ಅವಧಿಭೂತನು ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನನು ಅಪೂರ್ಣವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸತಕ್ಕವನು, ಸಂಸಾರಿಗಳನ್ನು ದುಃಖಮಯವಾದ ಸಂಸಾರದಿಂದ ದಾಟಿಸತಕ್ಕವನು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನು.

ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ನಾಶರಹಿತವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು. ಸರ್ವರಿಗೂ ಆಶ್ರಯನಾದುದರಿಂದ ತೀರದಂತೆ ದಡದಂತೆ ಆಶ್ರಯಭೂತನು, ಸರ್ವಜಡಜಗತ್ತಿಗೂ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾದ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಗೂ ಆಶ್ರಯನು ತನಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಂತಿಮವಾದ ಮರ್ಯಾದೆಯಂತಿರುವನು. ಮುಕ್ತರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಉತ್ತಮನು. ಭಕ್ತರ ಪರಿಪಾಲಕನು ಭಕ್ತರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವವನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಕಾಪಾಡತಕ್ಕವನು ಮತ್ತು ಅವರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ದಯಪಾಲಿಸುವವನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕ :

ಮೂಲ:

ಸಕಾರಣಂ ಕಾರಣತಸ್ತತೋಽಪಿ ತಸ್ಯಾಪಿ ಹೇತುಃ ಪರಹೇತುಹೇತುಃ ಕಾರ್ಯೇಷುಚೈವಂ
ಸಹಿ ಕರ್ಮಕರ್ತೃರೂಪೈರಶೇಷೈರವತೀಹಸರ್ವಮ್ ।। ೨ ।।

ಈ ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅರ್ಥಃ ಸಃ = ಆ ವಿಷ್ಣುವು, ಕಾರಣತಃ = ಕಾರಣಕ್ಕೆ (ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಸಿಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದಿದೆ) ಕಾರಣಂ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಕಾರಣನೆನಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ತತೋಽಪಿ = ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ತಸ್ಯಾಪಿ = ಅದಕ್ಕೂ ಸಹ ಹೇತುಃ = ಅದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾದುದು ಅಹಂಕಾರ ತತ್ವವು ಅದರಲ್ಲಿದ್ದೂ [illegible]ನೆನಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಪರಹೇತುಹೇತುಃ = ಪರ = ಎಂದು ಅಹಂಕಾರತತ್ವವು, ತದ್ಧೇತುಃ = ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದು ಮಹತ್ತತ್ವವು ತದ್ಧೇತುಃ = ಅದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾದುದು ಮೂಲವಾದ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಯೂ ಸಹ ಸಃ = ಅವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಂದರೆ ಏತತ್ಸರ್ವಂ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾದಿ ಪ್ರಕೃತಿಪರ್ಯಂತವಾದ ಸಕಲ ಕಾರಣಗಳ ಸಮೂಹವು ಏನುಂಟೋ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ಸಃವಿಷ್ಣು = ಆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಂದರೆ ಸಕಲ ಕಾರಣಗಳೂ ಸಹ ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ''ಯದಧೀನಾ ಯಸ್ಯ ಸತ್ತಾ ತತ್ತದಿತ್ಯೇವ ಭಣ್ಯತೇ'' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ, ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳೂ ಭಗವಂತನ ಆಧೀನವಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ ವಿಷ್ಣುಃ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಕಾರ್ಯೇಷುಚೈವಂ = ಮಹದಾದಿದೇಹಾಂತವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮಹದಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಧೀನವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಸಹ ಸಃ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಕಾರ್ಯೇಷುಚೈವಂ = ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿ ಸಕಲ ಕಾರಣಗಳು ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಧೀನವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೂ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣನು ಭಗವಂತನೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗಿದೆ.

ಪಾಲಕತ್ವವೂ ಸಹ ಭಗವಂತನ ಆಧೀನವೆಂದು ಈ ಸ್ತೋತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಲಿದೆ. ಸಃ = ಆ ವಿಷ್ಣುವು ಕರ್ಮ ಕರ್ತೃರೂಪೈರಶೇಷೈಃ =ಪಾಲಕರಾಗಿರುವ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದೂ ಸಕಲ ವಿಧಗಳಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ನಡೆಸುತ್ತಾ ಇರುವವನಾಗಿ ನಿಯಮ್ಯರಾದವರಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಬಹುರೂಪಗಳಿಂದ, ಇಹ ಸರ್ವಂ ಅವತಿ ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ. ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮುಖ್ಯ ಪಾಲಕನು ಮಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲ ಅವನ ಆಧೀನರಾದ ಪಾಲಕರು ಎಂದರ್ಥ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸಕಲ ಕಾರಣಗಳಿಗೂ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಅಹಂಕಾರತತ್ವ ಮಹತ್ತತ್ವ ಮೂಲ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಗಳೇನು ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಮಹದಾದಿ ದೇಹಾಂತಗಳಾದ ಕಾರ್ಯಗಳೇನು ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಧೀನಗಳೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ''ಯದಧೀನಾ ಯಸ್ಯ ಸತ್ತಾ'' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪಾಲಕರಾದ ಸಕಲ

ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದೂ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರವರ್ತಕನಾಗಿ ಸರ್ವ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವವನ್ನೂ ಪಾಲಿಸುವವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ದೇವತೆಗಳು ಅಮುಖ್ಯ ಪಾಲಕರು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನರಾಗಿ ಪಾಲಕರು ಎಂಬುದು ಪರಮಾಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

ಮೂಲ:-ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಭುಃ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ ಸರ್ವಭೂತೋ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಜಾನಾಂ ಪತಿರಚ್ಯುತೋಽಸೌ ।।
ಬ್ರಹ್ಮಾವ್ಯಯಂ ನಿತ್ಯಮಜಂ ಸವಿಷ್ಣುರಪಕ್ಷಯಾದ್ಯೈರಖಿಲೈರಸಂಗೀ ।। ೩ ।।

ಬ್ರಹ್ಮಾಪಾರಸ್ತೋತ್ರರದಲ್ಲಿನ ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ತಾತ್ಪರ್ಯಗಳು

ಅರ್ಥ :- ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಭುಃ = ಪ್ರಭುವೆಂದರೆ ಸಮರ್ಥನು ಸಕಲ ಜೀವರಿಗಿಂತಲೂ ಸಮರ್ಥನು ಬ್ರಹ್ಮಸಃ = ಬ್ರಹ್ಮ = ವೇದವೂ ಸಃ = ಆ ವಿಷ್ಣುವೇನೇ ಆಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ವೇದಗಳಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ವಕ್ತೃವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಸಃ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ವೇದವಾದಿಗಳೂ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸರ್ವಭೂತಃ ಚರ ಅಚರಾತ್ಮಕಗಳಾದ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯು ಬ್ರಹ್ಮ = ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೂ ಪ್ರಜಾನಾಂ = ಆಚತುರ್ಮುಖನ ಪ್ರಜೆಗಳಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಪತಿಃ = ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿರುವನು. ನಿಯಾಮಕನು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - ಅಚ್ಯುತಃ = ಚ್ಯುತಿರಹಿತನು, ನಾಶರಹಿತನು, ನಿತ್ಯಾನಂದಾತ್ಮಕನಾದವನು.

ಸ ವಿಷ್ಣುಃ = ಆ ವಿಷ್ಣುರು ಅವ್ಯಯಂ = ಪ್ರಕೃತಿಯಂತೆ ಅಲ್ಲ. ವಿಕಾರರಹಿತನು ಹ್ರಾಸರಹಿತನು - ಅವ್ಯಯನು - ನಿತ್ಯಂ = ಅವಿನಾಶಿಯು ನಿತ್ಯನು, ಅಜಂ = ದೇಹಸ್ವೀಕಾರರೂಪವಾದ ಜನನರಹಿತನು - ಅಪಕ್ಷಯಾದ್ಯೈರ ಖಿಲೈಂಸಂಗೀ = ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸ, ಕ್ಷಯ, ಕಾರ್ಶ್ಯ ಮೊದಲಾದ ನ್ಯೂನತೆಗಳಿಂದ ರಹಿತನು ಅವುಗಳ ಸಂಗವಿಲ್ಲದವನು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವಸಮರ್ಥನು, ಸಕಲ ವೇದಗಳಿಗೂ ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಉಪದೇಶಕನು, ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪತಿಯು ಸ್ವಾಮಿಯು, ಪ್ರಕೃತಿಯಂತೆ ವಿಕಾರ ಉಳ್ಳವನಲ್ಲ. ವಿಕಾರರಹಿತನು, ನಾಶರಹಿತನು, ನಮ್ಮಂತೆ ದೇಹಗ್ರಹಣ, ತ್ಯಾಗರೂಪಗಳಾದ ಜನನ ಮರಣಗಳಿಂದ ರಹಿತನು, ವೃದ್ಧಿ ಹ್ರಾಸ ಕ್ಷಯ ಅಪಸ್ಮಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಕಲ ದೋಷಗಳಿಂದಲೂ ರಹಿತನು, ಇಂತಹ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯಾದ ನ್ಯೂನತೆಗಳ ಸಂಗವಿಲ್ಲದವನು.

ಈ ಮೇಲೆ ಕಂಡಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಂಡು, ಕಂಡುಮುನಿಯು ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ದೋಷಗಳ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷರಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕವಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷರಮಜಂ ನಿತ್ಯಂ ಯಥಾಸೌ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ।।
ತಥಾ ರಾಗಾದಯೊದೋಷಾಃ ಪ್ರಯಾಂತು ಪ್ರಶಮಂ ಮಮ ।। ೪ ।।

ಅಭಿಪ್ರಾಯ :- ಹೇಗೆ ಈ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೋ, ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಗಳಾದ ನಾಶಗಳಿಂದ ರಹಿತನೋ, ನಿತ್ಯನೋ ಹಾಗೆಯೇ ನನ್ನ ಸಕಲ ದೋಷಗಳೂ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾದ ಅವನ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಅವನು ಸುಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ನನ್ನ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಿ. ಆ ನನ್ನ ದೋಷಗಳು ಅವನ ದಯೆಯಿಂದ ನಾಶವಾಗಲಿ.

ಈ ರೀತಿ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಕಂಡುಋಷಿಯು ಪಡೆದ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಶ್ಲೋಕವು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ.

ಏತದ್ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಾಖ್ಯಂ ವೈ ಸಂಸ್ತವಂ ಪರಮಂ ಜಪನ್ ।।
ಅವಾಪ ಪರಮಾಂ ಸಿದ್ಧಿಂ ಸತಮಾರಾಧ್ಯ ಕೇಶವಮ್ ।। ೫ ।।

ಅಭಿಪ್ರಾಯ :- ಆ ಕಂಡುಋಷಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಾಪಾರವೆಂಬ ಪರಮ ಪವಿತ್ರವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಕೇಶವನನ್ನೂ ಆರಾಧಿಸಿ ಆ ಕೇಶವನ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು.

ಈ ಪರಮ ಪವಿತ್ರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದ ಫಲವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇಮಂ ಸ್ತವಂ ಯಃ ಪಠತಿ ಶೃಣುಯಾದ್ವಾಪಿ ನಿತ್ಯಶಃ।
ಸ ಕಾಮದೋಷೈರಖಿಲೈರ್ಮುಕ್ತಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ವಾಂಛಿತಮ್ ।।

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಕಂಡುಮಹರ್ಷಿಗೆ ಪರಮಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರವಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಯಾರು ನಿತ್ಯರೂ ಪಠಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ ನಿತ್ಯವೂ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡುವರೋ ಅಥವಾ ನಿತ್ಯವೂ ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವರೋ ಅಂತಹ ಭಗವಂತ ಭಕ್ತರು ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿ ಸಕಲದೋಷಗಳಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು

ಶ್ರೀಮೂಲರಾಮೋ ವಿಜಯತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮೋ ವಿಜಯತೇ।
ಕಂಡುಮುನಿಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರಮ್ ।।

ಶ್ರೀ ದತ್ತಾತ್ರೇಯಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತ ಸುಬೋಧಿನ್ಯಾಖ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿಜೃಂಭಿತಮ್।। ಶ್ರೀ ಪರಾಶರ, ಮೈತ್ರೇಯ ಸಂವಾದ ರೂಪವಾಗಿ ಕಂಡುಮುನಿ ವಿಚಾರವು

ಮುನ್ನುಡಿ :- ಕಂಡುಮುನಿಯು ತನ್ನಿಂದ ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿರುವನು. ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನನಾಗಿ ಊರ್ಧ್ವಬಾಹುವಾಗಿ ನಿಂತು ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಮಯವಾದ ಅಂದರೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಘೋರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು

ಆಚರಿಸಿ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹ ವಿಶೇಷ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ಪರಮ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು. ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಪರಾಶರ ಮತ್ತು ಮೈತ್ರೇಯರು, ಇವರಿಬ್ಬರ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ ರೂಪವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀ ಪರಾಶರರು ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಭಾಗ-೧ ಅಂಶ-೧ ಅಧ್ಯಾಯ ೧೫ ರಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕ ೫೪ ರಿಂದ ೬೯ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಈ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಪ್ರಮ್ಲೋಚಾಗಮನಾನಂತರಂ ಸ್ವಕೃತದುಷ್ಕೃತ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ರೂಪಭಗವತ್ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಕಂಡುಃ ಕೃತವಾನಿತಿ ಪ್ರಸಂಗಾದಾಹ ಸಚಾಪೀತ್ಯಾದಿನಾ ।।

ಶ್ಲೋಕ :- ಸಚಾಪಿ ಭಗವಾನ್ ಕಂಡುಃ ಕ್ಷೀಣೇ ತಪಸಿ ಸತ್ತಮಃ ।
ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಖ್ಯಂ ಮೈತ್ರೇಯ ವಿಷ್ಣೋರಾಯತನಂ ಯಯೌ ।। ೧ ।।

ಶ್ರೀ ಪರಾಶರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :-

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಎಲೈ ಮೈತ್ರೇಯನೇ ಕೇಳು: ಪೂಜ್ಯನಾದ ಆ ಕಂಡುಮಹರ್ಷಿಯಾದರೋ, ತನ್ನ ತಪಸ್ಸಿನ ವಿಘ್ನಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತಳಾಗಿ ಬಂದ ಪ್ರಮ್ಲೋಚೆಯೆಂಬ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಕಂಡು ಕಾಮೋಪ ದ್ರವಪೀಡಿತನಾಗಿ ಯೋಗಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ಬಹಳ ಕಾಲ ಅವಳೊಡನೆ ರಮಿಸಿದನು. ಕಡೆಗೆ ದೈವಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ವಿಚ್ಚಿತ್ತವನಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಧಿಕ್ ಧಿಕ್ ಎಂದು ನಿಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ಅವಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಕಾಮಾಂಧನಾಗಿ ತಾನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಪಾಪಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಥೆಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಸ್ಥಿರಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ವಿಷ್ಣುವಿನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ಏನು ಮಾಡಿದನೆಂಬುದನ್ನು ಪರಾಶರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :-

ಶ್ಲೋಕ :-ತತ್ರೈಕಾಗ್ರಮತಿರ್ಭೂತ್ವಾ ಚಕಾರಾರಾಧನಂ ಹರೇಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಮಯಂ ಕುರ್ವನ್ ಜಪಮೇಕಾಗ್ರಮಾನಸಃ ।
ಊರ್ಧ್ವಬಾಹುರ್ಮಹಾಯೋಗೀ ಸ್ಥಿತ್ವಾಸೌ ಭೂಪನಂದನಾಃ ।। ೫೩ ।।

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಪುರುಷೋತ್ತಮವೆಂಬ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡುಮುನಿಯು ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆರಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಮಯವಾದ (ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ) "ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ, ಎರಡೂ ತೋಳುಗಳನ್ನೂ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿಕೊಂಡು, ಮಹಾಯೋಗಿಯಾದ ಕಂಡುಮಹರ್ಷಿಯು ಘೋರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದನು (ಎಲೈ ರಾಜಕುಮಾರರೇ ಎಂದು ಪಚೇತಸರ ಸಂಬೋಧನೆ).

ಪ್ರಚೇತಸಊಚುಃ - ಪ್ರಚೇತಸರು ಹೇಳಿದರು.

ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಂ ಮುನೇ ಶ್ರೋತುಂ ಇಚ್ಛಾಮಃ ಪರಮಂ ಸ್ತವಮ್ ।
ಜಪತಾ ಕಂಡುನಾ ದೇವೋ ಯೇನಾರಾಧ್ಯತ ಕೇಶವಃ ।। ೫೪ ।।

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮ ವಿರಚಿತ ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರಂ

ಅರ್ಥ:- ಎಲೈ ಮುನಿಯೇ! ಕಂಡುಮಹರ್ಷಿಯು ಯಾವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಪರಮ ಪವಿತ್ರವಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಪಾರ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಕೇಶವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದನೋ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಕೇಳಲು ನಾವು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಅದನ್ನು ನಮಗೆ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿಸಿರಿ ಎಂದು ಪ್ರಚೇತಸರು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು.

ಸೋಮ ಉವಾಚ :- ಸೋಮನು ಹೇಳಿದನು.

ಪಾರಂ ಪರಂ ವಿಷ್ಣುರಪಾರಪಾರಃ
ಪರಃ ಪರೇಭ್ಯಃ ಪರಮಾರ್ಥರೂಪೀ।
ಸ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಃ ಪರಪಾರಭೂತಃ।
ಪರಃ ಪರಾಣಾಮಪಿ ಪಾರಪಾರಃ।। ೫೫।।

ಪದ ವಿಭಾಗ :- ಪಾರಂ, ಪರಂ, ಪಾರಂಪರಂ! ವಿಷ್ಣುಃ ಅಪಾರಪಾರಃ, ಪರಃ, ಪರೇಭ್ಯಃ ಪರಮಾರ್ಥರೂಪೀ ಸಃ, ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಃ, ಪರಪಾರಭೂತಃ, ಪರಃ, ಪರಾಣಾಂ, ಅಪಿ, ಪಾರಪಾರಃ।

ದತ್ತಾತ್ರೇಯೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :- ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಮಯಂ, ಬ್ರಹ್ಮಣಃ, ಪಾರತ್ವಂ = ಪೂರ್ಣತ್ವಂ, ತತ್ಪ್ರತಿ ಪಾದಕತ್ವೇನ, ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಾತ್ಮಕಂ, ಜಪ್ಯತ ಇತಿ ಜಪಃ =ಸ್ತೋತ್ರಮ್।। ೫೩।। ಆರಾಧ್ಯತ =ಆರಾಧಿತಃ ಆರಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು।। ೫೪।।

ಅರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಮಯಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ, ಪಾರತ್ವಂ = ಪೂರ್ಣತ್ವಂ = ಪಾರತ್ವಂ ಎಂದರೆ ಪೂರ್ಣತ್ವವು, ಗುಣದಿಂದಲೂ, ದೇಶದಿಂದಲೂ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪೂರ್ಣತ್ವವು ಏನುಂಟೋ, ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇನ = ಅಂತಹ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಾತ್ಮಕವೆಂಬ, ಜಪ್ಯತಇತಿಜಪಃ = ಸ್ತೋತ್ರವು, ಜಪಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಸ್ತೋತ್ರವು ಎಂದರ್ಥ.

ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :- ಪಾರಂ ಪರಂ ಇತಿಶ್ಲೋಕತ್ರಯೇಣ ಸ್ತುತ್ವಾ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ ಪ್ರಸನ್ನೀಕೃತ್ಯ, ತುರೀಯೇಣ ಜರಾದಿದೋಷಪರಿಹಾರಃ ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ, ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರಮಾಹ ಪಾರಂಪರಂ ಇತ್ಯಾದಿನಾ।।

ಅರ್ಥ:- ಪಾರಂಪರಂ ಇತಿಶ್ಲೋಕತ್ರಯೇಣಃ - ಪಾರಂಪರಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಂದಿನ ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಸ್ತುತ್ವಾ = ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ = ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನು, ಪ್ರಸನ್ನೀ ಕೃತ್ಯ = ಪ್ರಸನ್ನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅನುಗ್ರಹೋನ್ಮುಖನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತುರೀಯೇಣ - ನಾಲ್ಕನೇ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಜರಾದಿದೋಷ ಪರಿಹಾರಃ = ಮುಪ್ಪು ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳ ಪರಿಹಾರವು, ಆಗಬೇಕೆಂದು, ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯತೆ = ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಇತ್ಯಾಶಯೇನ = ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ, ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರಮಾಹ = ಪ್ರಚೇತಸರ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪಾರಂಪರಂ = ಇತ್ಯಾದಿನಾ = ಪಾರಂಪರಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಎಂದರ್ಥವು.

ಅನ್ವಯಕ್ರಮ :- ಸಃ (ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ), ವಿಷ್ಣುಃ ಪಾರಂಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ। ಯದ್ವಾಪಾರಂ ಪರಂ ಇತಿಪದದ್ವಯಂ। ಪರಂ = (ನಿರ್ದೋಷಂ - ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣಂ) ಪಾರಂ = ಬ್ರಹ್ಮ। ಅಪಾರಪಾರಃ = ಅಪಾರಃ = (ಅಪರಿಮಿತಶಕ್ತಿಃ) ಪಾರಃ ಅಥವಾ ಅಪಾರಃ।

ಪರೇಭ್ಯಃ ಪರಃ, ಪರಮಾರ್ಥರೂಪೀ, ಪಾರಃ ಯದ್ವಾ ಸಬ್ರಹ್ಮಪಾರಃ ಇತ್ಯೇಕಂ ಪದಂ ಅಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ಪಾರಂಪರಂ ಇತ್ಯತ್ರವಸ್ತು ಪದಾಧ್ಯಾಹಾರಃಕಾರ್ಯಃ। ಪರಪಾರಭೂತಃ ಪರಾಣಾಮಪಿ ಪರಃ। ಪಾರಪಾರಃ।

ದತ್ತಾತ್ರೇಯೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಭಾಗಃ - ಸಃ (ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ) ವಿಷ್ಣುಃ ಪಾರಂಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಂಪರಯಾ, ಗುರುಸಂಪ್ರದಾಯಪರಂಪರಯಾ ಉಪದೇಶಪ್ರಾಪ್ಯಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ। ''ಏವಂ ಪರಂಪರಾಪ್ರಾಪ್ತಮಿಮಂ ರಾಜರ್ಷಯೋವಿದುಃ'' ಇತಿ ವಚನಾತ್। ಯದ್ವಾ ಪಾರಂ ಪರಂ ಇತಿ ಪದದ್ವಯಮ್। ಪರಂ = ನಿರ್ದೋಷಂ ಗುಣಪೂರ್ಣಂ ''ನಿರ್ದೋಷಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ ಪರಂ ಚಾಹ ಜನಾರ್ದನಂ'' ಇತಿ ತಂತ್ರಭಾಗವತವಚನಾತ್ ಪಾರಂ ಸಂಸಾರಾಧ್ವನಃ ಪಾರಂ = ಅವಧೀಭೂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ। ''ಸೋಽಧ್ವನಃ ಪಾರಮಾಪ್ನೋತಿ ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಂ'' ಇತಿಶ್ರುತೇಃ। ''ಯಮಧ್ವನಃ ಪಾರಮುಶಂತಿಯೋಗಿನಃ'' ಇತಿ ಭಾಗವತವಚನಾಚ್ಚ ಅಪಾರಪಾರಃ ''ಪಾರತೀರ ಕರ್ಮಸಮಾಪ್ತಾ ವಿತಿಧಾತೋಃ'' '' ಯದ್ವಕ್ತುಂ ನೈವಪಾರ್ಯತೇ'' ಇತ್ಯಾದೌಶ ಕ್ತ್ಯರ್ಥೇಽಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾರಶಬ್ದಃ ಶಕ್ತ್ಯರ್ಥಕಃ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾರಶಬ್ದಃ ಪರಿಮಿತವಾಚಕಃ ''ಅಂತೋ ವಿನಾಶಃ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಃ ಪಾರಃ ಪರಿಮಿತಸ್ತಥಾ'' ಇತಿ ವಚನಾತ್। ತಥಾ ನ ವಿದ್ಯತೇ ಪಾರಃ ಪರಿಮಿತಿಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ = ಅಪಾರಃ, ಅಪಾರಃ = ಪರಶಕ್ತಿಃ ಯಸ್ಯಸಃ = ಅಪರಿಮಿತಶಕ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ

''ಅನಂತಶಕ್ತಿರ್ಭಗವಾನನಂತಃ '' ಇತಿ ಭಾಗವತವಚನಾತ್ । ಯದ್ವಾ ಅಪಾರಸ್ಯ = ಅಸಮಾಪ್ತ ಸ್ಯ = ಅಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ = ಪಾರಃ ಸ್ವಸಂಕೀರ್ತನಸ್ಮರಣಾದಿನಾ, ಪಾರಯಿತಾ = ಸಮಾಪಕಃ। ಪೂರಕೋ ವಾ । ''ವಿಷ್ಣುರ್ವೈ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ದುರಿಷ್ಟಂ ಪಾತಿ''ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ । '' ವಿದುಃಕೃಷ್ಣಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ತತ್ವತೋ ಯೇ ತೇಷಾಂ ರಾಜನ್ ಸರ್ವಯಜ್ಞಾಃ ಸಮಾಪ್ತಾಃ'' ಇತಿ ವಚನಾತ್ । ''ಮಂತ್ರಶಃ ತಂತ್ರ ಶಃ ಛಿದ್ರಂ ದೇಶಕಾಲಾರ್ಹವಸ್ತುನಃ । ಸರ್ವಂ ಕರೋತಿನಿಶ್ಛಿದ್ರಮನು ಸಂಕೀರ್ತನಂ ತವ।'' ಇತಿ ಭಾಗವತ ವಚನಾತ್ । ಪಾರಃ = ಸಂಸಾರತರಣಂ, ನ ವಿದ್ಯತೇ ಯೇಷಾಂ ತೇ = ಅಪಾರಾಃ, ಸಂಸಾರಿಣಃ ತಾನ್ ಪಾರಯತಿ, ಸಂರಾರಾತಾರಯತೀತಿ, ಅಪಾರಪಾರಃ ಇತಿವಾ। ಪರೇಭ್ಯಃ ಪರಃ = ಪರೇಭ್ಯಃ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭ್ಯಃ ಪರಃ =ಉತ್ತಮಃ ಉಕ್ತಾರ್ಥೋಪಪಾದನಾಯೋಕ್ತಂ ಪರಮಾರ್ಥರೂಪೀತಿ ಪರಮಾರ್ಥಂ = ಅವಿನಾಶಿರೂಪಂ ದೇಹೋ, ಅಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಪರಮಾರ್ತರೂಪೀ । ''ಸರ್ವೇ ನಿತ್ಯಾಃ ಶಾಶ್ವತಾಶ್ಚ ದೇಹಾಸ್ತಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ ''ಇತಿ ವಚನಾತ್ । ಪಾರಃ = ಸರ್ವೇಷಾಂ, ಆಶ್ರಯತ್ವೇನ ತೀರ ಭೂತಃ । '' ಪಾರತೀರ ಕರ್ಮಸಮಾಪ್ತೌ '' ಇತಿಧಾತುಃಯದ್ವಾ ''ಸಬ್ರಹ್ಮಪಾರಃ'' ಇತ್ಯೇಕಂಪದಂ । ಬ್ರಹ್ಮ =ವೇದಃ ತತ್ಸಹಿತಾಃ ತದರ್ಥವಿಚಾರವಂತಃ ಸಬ್ರಮ್ಹಾಣಃ ತೇಷಾಂಪಾರಃ ಪ್ರಾಪ್ಯಂಶಕ್ಯಃ । ತಾನ್, ಪಾಲಯತೀತಿವಾ ರಲಯೋರ ಭೇದಾತ್ । ಅಸ್ಮಿಂಶ್ಚಪಕ್ಷೇ ಪಾರಂಪರಂ ಇತ್ಯತ್ರ ವಸ್ತಪದಾಧ್ಯಹಾರಃ ಕಾರ್ಯಃ । ಪರಪಾರ ಭೂತಃ = ಸರ್ವಜಗನ್ಮೂಲಕಾರಣತ್ವೇನ ಪರಂ= ಉತ್ತಮಂ= ಪ್ರಧಾನಂ, ತಸ್ಯ ಪಾರಭೂತಃ ''ಏಷಸೇತುಃವಿಧರಣಃ '' ಇತಿ ವಚನಾತ್ । ಪರಾಣಾಮಪಿ ಪೃಪಾಲನಪೂರಣಯೋಃ'' ಇತಿಧಾತೋಃ ಪಾರ ಇತಿರೂಪಂ । ಭಕ್ತಾನಾಂ ಪಾಲನಾತ್ ಪಾರಃ ಅಪೇಕ್ಷಿತಪೂರಣಾಚ್ಚ ಪಾರಃ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಪಾರಶಬ್ದಾರ್ಥಃ । ಯದ್ವಾ ಪಾರಾಃ =ಪಾಲಕಾಃ, ಪೂರಕಾಶ್ಚಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ತೇಷಾಮಪಿಪಾಲಕಃ ಪೂರಕಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ

ದತ್ತಾತ್ರೇಯೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಅರ್ಥಾನುವಾದ :

ಸಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ವಿಷ್ಣುಃ = ಆ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ವಿಷ್ಣುವು, ಪಾರಂಪರಂ =ಬ್ರಹ್ಮ = ಪಾರಂಪರಯಾ ಗುರುಸಂಪ್ರದಾಯಪರಂಪರಯಾ = ಗುರು ಸಂಪ್ರದಾಯರಂಪರೆಯಿಂದ, ಉಪದೇಶಪ್ರಾಪ್ಯಂ = ಉಪದೇಶದಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಾದ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ = ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಉತ್ತಮನಾದ, ಪೂರ್ಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು. ''ಏವಂ ಪರಂಪರಾ

ಪ್ರಾಪ್ತಂ‌ಇಮಂ ರಾಜರ್ಷಯೋ ವಿದುಃ'' ಇತಿವಚನಾತ್ = ಹೀಗೆ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯಬದ್ಧವಾದ ಗುರು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಇವನು ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು'' ಎಂದು ''ರಾಜರ್ಷಿಗಳು ತಿಳಿದರು'' ಎಂಬ ವಚನವಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಗುರುಸಂಪ್ರದಾಯಪರಂಪರೆಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿದು, ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಪರಮಾಭಿಪ್ರಾಯ. ಯದ್ವಾ = ಅಥವಾ, ಪಾರಂ, ಪರಂ, ಇತಿ ಪದದ್ವಯಂ = ಅಥವಾ ಪಾರಂಪರಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ. ಪಾರಂ ಪರಂ ಎಂಬುದು ಎರಡು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪದಗಳಾಗಿವೆ. ಪರಂ = ನಿರ್ದೋಷಂ, ಗುಣಪೂರ್ಣಂ = ಪರಂ = ಎಂದರೆ ನಿರ್ದೋಷಂ = ದೋಷರಹಿತ, ಗುಣಪೂರ್ಣಂ = ಗುಣಪೂರ್ಣಂ ಎಂದರ್ಥವು.

''ನಿರ್ದೋಷಗುಣ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್‌ಪರಂಪ್ರಾಹುಜನಾರ್ದನಂ'' ಇತಿ ತಂತ್ರಭಾಗವತವಚನಾತ್ = ಇದು ತಂತ್ರ ಭಾಗವತವಚನವಾಗಿದೆ ಇದರಲ್ಲಿ ''ಜನಾರ್ದನನನ್ನು, ದೋಷರಹಿತನಾದುದರಿಂದ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದ ''ಪರಂ'' ಎಂದು ಹೇಳುವರು ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಪಾರಂ ಬ್ರಹ್ಮ = ಪಾರಂ = ಸಂಸಾರಾಧ್ವನಃ ಪಾರಂ ಅವಧೀಭೂತಂ = ಬ್ರಹ್ಮ = ಸಂಸಾರ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅವಧಿ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲೆಯಾದ ಇಷ್ಟನಾದವನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಎಂದರ್ಥವು ''ಸೋಽಧ್ವನಃಪಾರಮಾಪ್ನೋತಿ ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂಪದಂ =ಇತಿಶ್ರುತೇಃ''। ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅವಧಿಭೂತವಾದುದು ಹೊಂದಲ್ಪಡುವುದು ಯಾವುದುಂಟೋ ಅದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪವಿತ್ರವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಾನವು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವು ''ಯಮಧ್ವನಃ ಪಾರಂ ಉಶಂತಿ ಯೋಗಿನಃ'' ಇತಿ ಭಾಗವತವಚನಾಚ್ಚ =ಯೋಗಿಗಳು ಯಾವ ಸಂಸಾರಮಾರ್ಗದ ಅಂತಿಮ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ'' ಎಂದು ಭಾಗವತದ ವಚನವೂ ಇದೆ.

ಅಪಾರಪಾರಃ = ಪಾರತೀರಕರ್ಮಸಮಾಪ್ತಾವಿತಿಧಾತೋಃ = ಪಾರ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತೀರ = ದಡ ಎಂದೂ ಕರ್ಮಗಳ ಸಮಾಪ್ತಿಯೆಂದು ಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ.

''ಯದ್ವಕ್ತುಂ ನೈವ ಪಾರ್ಯತೇ'' ಇತ್ಯಾದೌ ಶಕ್ತ್ಯರ್ಥೇಽಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ -

''ಯಾವುದನ್ನು ಹೇಳಲು ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ'' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ''ಶಕ್ತಿ'' ಯೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲೂ ''ಪಾರ'' ಶಬ್ದವು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದಕಾರಣ ಅಪಾರ-ಪಾರಃ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಎರಡನೇ ಪಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ''ಶಕ್ತಿ'' ಎಂಬ ಅರ್ಥವು. ಅಪಾರ = ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಮೊದಲನೆಯ ಪಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ''ಪ್ರಥಮಃ ಪಾರಶಬ್ದಃ = ಪರಿಮಿತಿವಾಚಕಃ = ಮೊದಲನೆಯ ಪಾರಶಬ್ದವು ಪರಿಮಿತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಾಚಕವಾಗಿದೆ.

''ಅಂತೋ ವಿನಾಶಃ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಃ ಪಾರಃ ಪರಿಮಿತಿಸ್ತಥಾ'' ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಅಂತ ಎಂದರೆ, ವಿನಾಶ ಎಂದರ್ಥವು. ಪಾರ = ಎಂದರೆ ಪರಿಮಿತಿ ಎಂದರ್ಥವು.

ತಥಾ ನ ವಿದ್ಯತೆ, ಪಾರಃ = ಪರಿಮಿತಿಃಯಸ್ಯಸಃ = ಅಪಾರಃ = ಅಪಾರಶಕ್ತಿಃ = ಅಪರಿಮಿತಶಕ್ತಿ ರಿತ್ಯರ್ಥಃ = ಪರಿಮಿತವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಎಂದರ್ಥ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೇನೆಂದರೆ :-

"ಅನಂತಶಕ್ತಿಃ ಭಗವಾನನನ್ತಃ" ಇತಿ ಭಾಗವತವಚನಾತ್ = ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನಂತಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೆಂಬುದಾಗಿ ಭಾಗವತ ವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ "ಅಪಾರಪಾರಃ" ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಅಥವಾ ಅಪಾರಸ್ಯ = ಅಸಮಾಪ್ತಸ್ಯ = ಅಪೂರ್ಣಸ್ಯ, ಕರ್ಮಣಃ ಪಾರಃಸ್ವಸಂಕೀರ್ತನಸ್ಮರಣಾದಿನಾ ಪಾರಯಿತಾ ಸಮಾಪಕಃ =ಅಥವಾ ಬೇರೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಪಾರಪಾರಃ = ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವುಂಟು. ಅಸಮಾಪ್ತವಾದ ಅಂದರೆ ಅಪೂರ್ಣವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುವಿಕೆಯಿಂದ ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು ಎಂದರ್ಥ.

ಪೂರಕೋ ವಾ = "ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

"ವಿಷ್ಣುರ್ವೈ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ದುರಿಷ್ಟಂ ಪಾತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ = ವಿಷ್ಣುವು ತನ್ನ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮಗಳ ಲೋಪವನ್ನು ದುರಿಷ್ಟವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ.

"ಭಾಗವತವಚನವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿದೆ"

"ವಿದುಃಕೃಷ್ಣಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ತತ್ವತೋ ಯೇ ತೇಷಾಂ ರಾಜನ್ ಸರ್ವಯಜ್ಞಾಃ ಸಮಾಪ್ತಾಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ = ಎಲೈ ರಾಜನೇ ! ಯಾವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದು ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವರೋ ಅವರು ಆಚರಿಸುವ ಎಲ್ಲಾ ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮಗಳೂ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಪೂರ್ತಿಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ ಎಂದು ವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರೂ ಅದನ್ನು ಭಗವದರ್ಪಣ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆಚರಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದು ಪೂರ್ಣಫಲಪ್ರದವಾಗುವುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

"ಮಂತ್ರತಃ ತಂತ್ರತಃ ಛಿದ್ರಂ ದೇಶಕಾಲಾರ್ಹವಸ್ತುತಃ। ಸರ್ವಂ ಕರೋತಿ ನಿಶ್ಛದ್ರ ಮನುಸಂಕೀರ್ತನಂ ತವ" ಇತಿ ಭಾಗವತವಚನಾತ್ -

ಅಭಿಪ್ರಾಯ :- ಎಲೈ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಾವು ಆಚರಿಸುವ ಯಾವುದೇ ಕರ್ಮವಾಗಲಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ಲೋಪವಿದ್ದರೂ, ತಂತ್ರಲೋಪವಿದ್ದರೂ, ದೇಶ ಮತ್ತು ಕಾಲ, ವಸ್ತು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಛಿದ್ರವಿದ್ದರೂ, ಲೋಪವಿರುವುದಾದರೂ, ನಿನ್ನ ಸಂಕೀರ್ತನಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾದ ನಿನ್ನ ನಾಮ ಸಂಕೀರ್ತನವು ಲೋಪರಹಿತವಾದುದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅಪಾರಪಾರಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಪಾರಪಾರಂ = ಪಾರಃ = ಸಂಸಾರತರಣಂ = ಪಾರ ಎಂದರೆ ಸಂಸಾರದಿಂದ ದಾಟುವಿಕೆಯು ನ ವಿದ್ಯತೇ ಯೇಷಾಂತೇ ಅಪಾರಾಃ = ಸಂಸಾರಿಣಃ = ಅಂತಹ ಸಂಸಾರದಿಂದ ದಾಟುವಿಕೆಯು ಯಾರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೋ ಅವರು ಸಂಸಾರಿಗಳು ಅಪಾರಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ತಾನ್ = ಪಾರಯತಿ, ಸಂಸಾರಾತ್ತಾರಯತೀತಿ ಅಪಾರಪಾರ ಇತಿ ವಾ" ಅಂತಹ ಅಪಾರವಾದ (ಸಂಸಾರಿಗಳನ್ನು) ದುಃಖಮಯವಾದ ಸಂಸಾರದಿಂದ ದಾಟಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅಪಾರಪಾರನೆಂದು ಹೆಸರು.

ಪಾರಃಪರೇಭ್ಯಃ = ಪರೇಭ್ಯಃ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭ್ಯಃ ಪರಃ ಉತ್ತಮಃ = ಇತರರಿಗಿಂತಲೂ ಪರರಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ಪರಃ = ಉತ್ತಮನು ಎಂದರ್ಥವು.

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ವಿಶೇಣವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಉಕ್ತಾರ್ಥೋಪ ಪಾದನಾಯೋಕ್ತಂ ಪರಮಾರ್ಥರೂಪೀತಿ।। ಪರಮಾರ್ಥಂ = ಅವಿನಾಶಿರೂಪಂ ದೇಹಃ ಅಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಪರಮಾರ್ಥ ರೂಪೀ = ಯಾವ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾದ ನಾಶರಹಿತವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನುಪರಮಾರ್ಥ ರೂಪೀ ಎನಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

''ಸರ್ವೇ ನಿತ್ಯಾಃ ಶಾಶ್ವತಾಶ್ಚ ದೇಹಾಸ್ತಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ'' ಇತಿ ವಚನಾತ್ = ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಕಲ ದೇಹಗಳೂ ನಿತ್ಯಗಳೂ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿರತಕ್ಕವುಗಳೂ ಆಗಿವೆ ಎಂಬ ವಚನವಿದೆ. ಆದರಿಂದ ನಶ್ವರ ದೇಹವನ್ನುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನು ಎಂಬುದು ಸಮರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯದ್ವಾ ''ಸ್ವತಂತ್ರರೂಪತ್ವಾತ್'' ''ಸ್ವತಂತ್ರಂ ಪರಮಾರ್ಥಾಖ್ಯಂ'' ಇತಿ ವಚನಾತ್ = ಪರಮಾರ್ಥರೂಪೀ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾರ್ಥ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಚನಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥವು. ಮಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲರ ದೇಹಗಳು ಪರಮಾತ್ಮಾಧೀನವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲಾ ಅಸ್ವತಂತ್ರ ದೇಹವುಳ್ಳವರು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸಬ್ರಹ್ಮಪಾರಃ = ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಸಃ = ಆ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಪಾರಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಆಶ್ರಯತ್ವೇನ ತೀರಭೂತಃ = ಪಾರತೀರಕರ್ಮಸಮಾಪ್ತಾವಿತಿಧಾತುಃ = ಈ ಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥದಂತೆ ಪಾರಃ ಎಂದರೆ ಆಶ್ರಯನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ತೀರದಂತೆ ಆಶ್ರಯಭೂತನು ಎಂದರ್ಥ. ಇದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವೂ ಇದೆ. ''ಸಬ್ರಹ್ಮಪಾರಃ'' ಎಂಬುದು ಒಂದೇ ಪದವು ''ಸಬ್ರಹ್ಮಪಾರಃ'' ಇತ್ಯೇಕಂಪದಂ। ಬ್ರಹ್ಮ = ವೇದಃ, ತತ್ಸಹಿತಾಃ, ತದರ್ಥವಿಚಾರವಂತಃ = ಸಬ್ರಹ್ಮಾಣಃ (ಸಕಲ ವೇದಾನುಸಾರಿಗಳಾದ ವಾಙ್ಮಯವು) ಹಾಗೂ ಸಕಲ ವೈದಿಕ ವೃಂದವು, ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದ ವೈದಿಕರು, ತೇಷಾಂ = ಅವರಿಗೆ, ಪಾರಃ = ಪ್ರಾಪ್ತುಂಶಕ್ಯಃ = ಅವರಿಂದ ಹೊಂದಲೂ ಯೋಗ್ಯನು, ಶಕ್ಯನು ಎಂದರ್ಥ.

ಅಥವಾ ಸಬ್ರಹ್ಮರಾವವರನ್ನು = ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ವೇದಾನುಸಾರಿಗಳಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ಚೇತನರನ್ನೂ ಪಾಲಯ ತೀತಿ = ರಲಯೋರಭೇದಾತ್ = ಸಬ್ರಹ್ಮಪಾರಃ, ಅಸ್ಮಿಂಶ್ಚಪಕ್ಷೇ = ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಪಾರಂಪರಂ = ಇತ್ಯತ್ರ ವಸ್ತು ಪದಾಧ್ಯಾಹಾರಃ ಕಾರ್ಯಃ = ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪಾರಂಪರಂ = ಎಂಬಲ್ಲಿ ''ವಸ್ತು'' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ''ಪಾರಂಪರಂವಸ್ತು'' ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪರಪಾರಭೂತಃ = ಸರ್ವಜಗನ್ಮೂಲಕಾರಣತ್ವೇನ ಪರಂ = ಉತ್ತಮಂ, ಪ್ರಧಾನಂ ಸಕಲಜಡಜಗತ್ತಿಗೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಭೂತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉತ್ತಮವಾದುದು ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯೆಂಬ ಪ್ರಧಾನವು, ತಸ್ಯಪಾರಭೂತಃ = ಆಶ್ರಯಭೂತಃ = ಅದಕ್ಕೆ ಅಜಡಪ್ರಕೃತಿಯೆಂಬ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಆಶ್ರಯಭೂತನು ಎಂದರ್ಥವು.

ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯದ್ವಾ = ಅಥವಾ, ಪರೇಷಾಂ = ಸ್ವೇತರೇಷಾಂ, ಪಾರಃ = ಪಾರಭೂತಃ =ಅಸಂಕರಕೃತ್‌ಮರ್ಯಾದಾಭೂತಃ "ಏಷಸೇತುರ್ವಿಧಾರಣಃ ಇತಿವಚನಾತ್ ="ಏಷಸೇತುರ್ವಿಧಾರಣ" ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಚನದಂತೆ ತನ್ನಿಂದ ಹೊರತಾದ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಂತಿಮ ಅವಧಿಭೂತನಾದ ಮರ್ಯಾದಾಭೂತನಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಧರಿಸಿರುವವನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರ್ಥವು. ಪರಃಪರಾಣಾಮಪಿ = ಪರಾಣಾಂ = ಅಪಿ ಮುಕ್ತಾನಾಂ = ಸಂಸಾರಿಚೇತನರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಮುಕ್ತವರ್ಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪರಃ =ಉತ್ತಮನು = ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಸಕಲಮುಕ್ತ ಚೇತನರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನು.

ಪಾರಪಾರಃ = ಪಾರಶ್ಚಾಸೌ +ಪಾರಶ್ಚ = ಪಾರಪಾರಃ ಇತಿ ಸಮಾಸಃ = "ಪೃಪಾಲನ ಪೂರಣಯೋಃ" ಇತಿಧಾತೋಃ ಪಾರ ಇತಿರೂಪಂ। ಭಕ್ತಾನಾಂ ಪಾಲನಾತ್ = ಪಾರಃ, ಅಪೇಕ್ಷಿತಪೂರಣಾಚ್ಚ ಪಾರಃ = ಪಾರಶ್ಚಾಸೌ ಪಾರಶ್ಚ = ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವು, ಪೃಪಾದನ ಪೂರಣಯೋಃ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ಪಾಲನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ, ಕಾಪಾಡುವುದರಿಂದ ಪಾರಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು, ಹಾಗೆಯೇ ಭಕ್ತರ ಅಪೇಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಪಾರಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೂ ಆಗಿರುವ ಕಾರಣ ಪಾರಪಾರ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಪೇಕ್ಷಿತಪೂರಣಾಚ್ಚ ಪಾರಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಪಾರಶಬ್ದಾರ್ಥಃ = ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ = ಯದ್ವಾ = ಅಥವಾ, ಪಾರಾಃ = ಪಾಲಕಾಃ ಪೂರಕಾಶ್ಚ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಯ = ಪಾರರು ಎಂದರೆ ಪಾಲಕರು, ಹಾಗೆಯೇ ಪೂರಕರೂ ಆಗಿರುವವರು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು, ಪಾರಕಾಃಪೂರಕಾಶ್ಚಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ತೇಷಾಂ ಪಾಲಕಃ ಪೂರಕಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ = ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ತಮಗಿಂತಲೂ ನ್ಯೂನರಾದವರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವರೂ, ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಪೂರಕರೂ ಆಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಕೂಡ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಪಾಲಕನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮದಿಗಳ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಪೂರಕನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ "ಪಾರಪಾರಃ" ಎಂಬ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿರುವವನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅರ್ಥಸಹಿತವಾಗಿ ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಬ್ರಹ್ಮಪಾರ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿನ ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕವು

ಸ ಕಾರಣಂ ಕಾರಣತಸ್ತತೋಽಪಿ ತಸ್ಯಾಪಿ ಹೇತುಃ ಪರಹೇತುಹೇತುಃ।
ಕಾರ್ಯೇಷು ಚೈವಂ ಸಹ ಕರ್ಮಕರ್ತೃ ರೂಪೈರಶೇಷೈರವತೀಹ ಸರ್ವಮ್ ।। ೨।।

ಪದ ವಿಭಾಗ :- ಸಃ, ಕಾರಣಂ, ಕಾರಣತಃ। ತತಃ, ಅಪಿ, ತಸ್ಯ, ಅಪಿ, ಹೇತುಃ, ಪರಹೇತುಹೇತುಃ। ಕಾರ್ಯೇಷು, ಚ, ಏವಮ್, ಸ, ಹ, ಕರ್ಮಕರ್ತೃ, ರೂಪೈಃ, ಅಶೇಷೈಃ, ಅವತಿ, ಇಹ, ಸರ್ವಮ್।।

ಅನ್ವಯಕ್ರಮ :- "ಕಾರಣತಃ" ಇತ್ಯತ್ರ ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥೇ ತಸಿಃ, ಚರಮಕಾರ್ಯಸ್ಯ ದೇಹಾದೇಃ, ಕಾರಣಸ್ಯ (ಸಃ) ಕಾರಣಂ, (ಭೂತರೂಪೀ) ತತೋಽಪಿ ತಸ್ಯಾಪಿ, ಹೇತುಃ, (ಅಹಂಕಾರಃ) ಪರಹೇತುಹೇತುಃ, (ಏತತ್ಸರ್ವಂ) ಸಃ (ವಿಷ್ಣುಃ) ಕಾರ್ಯೇಷುಚೈವಮ್, ಸಃ (ವಿಷ್ಣುಃ) ಸಹ ಕರ್ಮಕರ್ತೃ ರೂಪೈರಶೇಷೈಃ ಇಹ ಸರ್ವಂ ಅವತಿ ಹಿ

ಸುಬೋಧಿನೀ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಭಾಗ :- "ಕಾರಣತಃ" ಇತಿಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥೇತಸಿಃ। ಚರಮಕಾರ್ಯಸ್ಯ ದೇಹಾದೇಃ ಕಾರಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ಭೂತರೂಪೀ ತತೋಽಪಿ, ತಸ್ಯಾಪಿ, ಹೇತುಃ =ಅಹಂಕಾರಃ, ಪರಹೇತುಹೇತುಃ = ಪರಃ ಅಹಂಕಾರಃ, ತದ್ಧೇತುಃ = ಮಹಾನ್, ತದ್ಧೇತುಃ = ಪ್ರಕೃತಿಃ। ಏತತ್ಸರ್ವಂ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾದಿಪ್ರಕೃತಿ ಪರ್ಯಂತಂ

ಕಾರಣಜಾತಂ, ಸಃವಿಷ್ಣುಃ =ತದಧೀನಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ ಕಾರ್ಯೇಷುಚೈವಂ = ಮಹದಾದಿದೇಹಾಂತ ಕಾರ್ಯೇಷ್ವಪ್ಯೇವಂ ಮಹದಾದಿದೇಹಾಂತಕಾರ್ಯಮಪಿ ಸಃ ವಿಷ್ಣುಃ ತದಧೀನಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ। "ಯದಧೀನಾ ಯಸ್ಯ ಸತ್ತಾ ತತ್ತದಿತ್ಯೇವ ಭಣ್ಯತೇ।। ಇತ್ಯಾದೇಃ। ಏವಂ ಕಾರಣಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಭಗವದಧೀನತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ಅಶೇಷಜಗತ್‌ಸ್ರಷ್ಟೃತ್ವಂ ಭಗವತ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಂ, ಪಾಲಕತ್ವಮಪಿ ತಸ್ಯೈವೇತ್ಯಾಹ। ಸಹೇತಿ। ಸಃವಿಷ್ಣುಃ ಕರ್ಮಾಣಿ ಪಾಲ್ಯಾನಿ ಕರ್ತಾರಃಪಾಲಕಾಃತೇಷುಸ್ಥಿತೈರಶೇಷೈಃ ಸರ್ವೈಃಸ್ವಕೀಯೈಃಸರ್ವಂ ಅವತಿ। ಲೌಕಿಕಪಾಲಕವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ ಕರ್ಮರೂಪತ್ವೋಕ್ತಿಃ। ಹೇತ್ವನೇನ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಆಗಮಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದರ್ಶಯತಿ।। ೨।।

ಅರ್ಥ :- "ಕಾರಣತಃ" ಇತಿಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥೇ ತಸಿಃ = ಕಾರಣತಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಾರಣಸ್ಯ ಎಂಬ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ "ಸಾರ್ವವಿಭಕ್ತಿಕಃತಸಿಃ" ಎಂಬಂತೆ ತಸಿಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದು ಕಾರಣತಃ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಸ್ಯ ಎದರ್ಥವು ಚರಮಕಾರ್ಯಸ್ಯ ದೇಹಾದೇಃ = ಅಂತಿಮವಾದ ಕಾರ್ಯವೆನಿಸಿದ ದೇಹಾದಿರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಸ್ಯ - ಕಾರಣವಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಸ್ಯ =ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕ್ಕೆ, ಕಾರಣಂ =ಕಾರಣವಾದುದು, ಭೂತರೂಪೀ = ಭೂತರೂಪವಾದುದು- ತತೋSಪಿ = ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ, ತಸ್ಯಾಪಿ = ಅದಕ್ಕೂ ಸಹ ಹೇತುಃ ಅಹಂಕಾರಃ = ಅದಕ್ಕೂ ಸಹ ಕಾರಣವಾದುದು ಅಹಂಕಾರತತ್ವವು, ಪರಹೇತುಹೇತುಃ = ಪರಃ = ಅಹಂಕಾರಃ = ಪರಶಬ್ದದಿಂದ ಅಹಂಕಾರ ತತ್ವವು - ತದ್ಧೇತುಃ ಮಹಾನ್ = ಆ ಅಹಂಕಾರತತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದು ಮಹತ್ತತ್ವವು ತದ್ಧೇತುಃ = ಆ ಮಹತ್ತತ್ವಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾದುದು - ಪ್ರಕೃತಿಃ = ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು ಏತತ್ಸರ್ವಂ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾದಿ ಪ್ರಕೃತಿಪರ್ಯಂತಂ ಕಾರಣಜಾತಂ = ಈ ಸಮಸ್ತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಮೊದಲ್ಗೊಂಡು ಮೂಲ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಪರ್ಯಂತವಾದ, ಕಾರಣ ಸಮುದಾಯವು ಸಃವಿಷ್ಣುಃ = ಆ ವಿಷ್ಣುವು =ತದಧೀನಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ = ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಧೀನವೇನೇ ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಕಾರ್ಯೇಷು ಚೈವಂ =ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯೇಷ್ವಪ್ಯೇವಂ =ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಹೀಗೆಯೇ ಮಹದಾದಿದೇಹಾಂತಕಾರ್ಯಮಪಿ =ಮಹದಾದಿದೇಹಾಂತಕಾರ್ಯವೂ ಕೂಡ, ಸಃವಿಷ್ಣುಃ = ಆ ವಿಷ್ಣುರೇನೇ ತದಧೀನಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ = ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಧೀನವೆಂದೇ ಅರ್ಥವು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಯದಧೀನಾ ಯಸ್ಯ ಸತ್ತಾ ತತ್ತದಿತ್ಯೇವ ಭಣ್ಯತೆ" ಇತ್ಯಾದೇಃ ಯಸ್ಯ = ಯಾವುದರ, ಸತ್ತಾ ಇರುವಿಕೆಯು, (ಸ್ವರೂಪಸತ್ತಾ, ಪ್ರಮಿತಿಸತ್ತಾ, ಪ್ರವೃತ್ತಿಸತ್ತೆಯು) ಯದಧೀನಾ = ಯಾರ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದೋ, ತತ್ತದಿತ್ಯೇವ ಭಣ್ಯತೇ =ಅದು ಅದೇನೇ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಏವಂ =ಹೀಗೆ, ಕಾರಣಕಾರ್ಯಾಣಾಂ = ಕಾರಣಗಳೇನು, ಕಾರ್ಯಗಳೇನು ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗೂ ಭಗವದಧೀನತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾ =ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ =ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ, ಅಶೇಷಜಗತ್‌ಸ್ರಷ್ಟೃತ್ವಂ =ಅಶೇಷ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ರಷ್ಟೃತ್ವವು, ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣತ್ವವು, ಭಗವತಏವೇತ್ಯುಕ್ತಂ = ಭಗವಂತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ಇರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪಾಲಕತ್ವಮಪಿ =ಪಾಲಕತ್ವವೂ ಕೂಡ, ಸಂರಕ್ಷಣೆಯೂ ಸಹ, ತಸ್ಯೈವೇತ್ಯಾಹ =ಆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಹೇತಿ = ಸಹ ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ -

ಸಃವಿಷ್ಣುಃ = ಆ ವಿಷ್ಣುವು ಕರ್ಮಾಣಿ ಪಾಲ್ಯಾನಿ ಕರ್ತಾರಃ ಪಾಲಕಾಃ ತೇಷುಸ್ಥಿತೈರಶೇಷೈಃಸರ್ವೈಃ ಸ್ವಕೀಯೈಃ ರೂಪೈಃ = ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪಾಲಕರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ತನ್ನವೇ ಆದ ಸಕಲ ರೂಪಗಳಿಂದಲೂ, ಅವನೇನೇ ಆ ವಿಷ್ಣುವೇನೇ ಆಯಾ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳಿಂದಲೂ, ಆಯಾ ಕರ್ತೃರೂಪಗಳಿಂದಲೂ, ತನ್ನವೇ ಆದ ರೂಪಗಳಿಂದಲೂ ಸರ್ವಂ = ಎಲ್ಲವನ್ನು ಅವತಿ = ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವಪಾಲಕತ್ವವೂ ಸಹ ಆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ತತ್ತತ್ಪಾಲಕೇಷು ಚಸ್ಥಿತ್ವಾ = ಆಯಾಪಾಲಕದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಇದ್ದೂ, ಸರ್ವಂ ಪಾಲಯತೀತಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇತ್ಯನೇನ =ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಭಗವತಏವ =ಭಗವಂತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ, ಮುಖ್ಯಪಾಲಕತ್ವಂ = ಮುಖ್ಯವಾದ ಪಾಲಕತ್ವವು, ತದನ್ಯೇಷಾಂತು ಆ =ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಾದರೋ ತದಧೀನತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಂಭವತಿ =ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನತೆಯಿಂದ ಪಾಲಕತ್ವವು ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಲೌಕಿಕಪಾಲಕವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ = ಲೌಕಿಕ ಪಾಲಕರಾದ ರಾಜಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಲೌಕಿಕರಾದ ರಾಜಾದಿಗಳು ಹೊರಗಡೆಯಿಂದ ಪಾಲಕರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.) ಪರಮಾತ್ಮನಾದರೋ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಪಾಲಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಹಕರ್ಮಕರ್ತೃ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ, ಕರ್ಮರೂಪತ್ವೋಕ್ತಿಃ = ಕರ್ಮರೂಪತ್ವದಕಥನವು ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ.

ಸಹಕರ್ಮಕರ್ತಾ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ''ಹ'' ಎಂಬುವರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಗಮದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಉಂಟೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ।। ೨।।

ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯ :-

ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸಕಲ ಕಾರಣಗಳಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನು. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿನ ಸಕಲ ಕಾರಣಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವಾಗಿವೆ. ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿ ಕಾರಣಣಗಳಲ್ಲಿ ತಾನಿದ್ದು ಅವರ ವಿಕಾರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿಪ್ರದನಾಗಿ, ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ, ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನೆನಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಕಲಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಾನಿದ್ದು ಅದರದರ ಕಾರ್ಯಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪಾಲಕರೂ, ಆಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಪಾಲಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಲೌಕಿಕರಾದ ಪಾಲಕರು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಪಾಲಕರಾದಾಗ್ಯೂ ಕೂಡ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿ ಅಂತಃ ಒಳಗೆ ತಾನಿದ್ದು ಪಾಲಕನೂ ಪ್ರೇರಕನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಮಹತ್ತತ್ವ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ದೇಹಾಂತವಾದ ಸಕಲ ಕಾರಣಗಳೂ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಸಹ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನತೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿವೆ. ಇಂತಹ ಅಪಾರವಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಲಿವೆ.

ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕವು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ :-

ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಭುಃ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ ಸರ್ವಭೂತೋ
ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಪತಿರಚ್ಯುತೋಽಸೌ ।
ಬ್ರಹ್ಮಾವ್ಯಯಂ ನಿತ್ಯಮಜಂ ಸ ವಿಷ್ಣುಃ
ಅಪ ಕ್ಷಯಾದ್ಯೈರಖಿಲೈರಸಂಗೀ ।। ೩।।

ಪದ ವಿಭಾಗ :- ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಭುಃ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಃ ಸರ್ವಭೂತಃ, ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಜಾನಾಂ, ಪತಿಃ, ಅಚ್ಯುತಃ, ಅಸೌ, ಬ್ರಹ್ಮ ಅವ್ಯಯಂ, ನಿತ್ಯಂ, ಅಜಂ, ಸಃ, ವಿಷ್ಣುಃ, ಅಪಕ್ಷಯಾದ್ಯೈಃ, ಅಖಿಲೈಃ, ಅಸಂಗಿ ।

ಅನ್ವಯಕ್ರಮ :- ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಭುಃ, ಬ್ರಹ್ಮ ಸಃ, ಸರ್ವಭೂತಃ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಜಾನಾಂ, ಪತಿಃ, ಅಸೌ, ಅಚ್ಯುತಃ ಸಃ ವಿಷ್ಣುಃ, ಅವ್ಯಯಂ, ನಿತ್ಯಂ, ಅಜಂ, ಅಪಕ್ಷಯಾದ್ಯೈಃ ಅಖಿಲೈಃ ಅಸಂಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮ (ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ)

ಸುಭೋಧಿನೀ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಭಾಗಃ :- ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಭುಃ, ಬ್ರಹ್ಮಭ್ಯಃ ಜೀವೇಭ್ಯಃ, ಪ್ರಭುಃ, ಸಮರ್ಥಃ। ''ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಜೀವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಣಿಮುಕ್ತಿಗಾಃ'' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ। ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸರ್ವಜೀವೇಭ್ಯಃ ಉತ್ತಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಬ್ರಹ್ಮಸಃ ವೇದೋಽಪಿ ಸಃ। ''ಬ್ರಹ್ಮವೇದಃ ತಪಸ್ತತ್ವಂ '' ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ । ವೇದಾನಾಂ ಪ್ರಥಮವಕ್ತೃತ್ವೇನ ವೇದಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ತದುಕ್ತಂಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇಃ। ''ವೇದಾನಾಂ ಪ್ರಥಮೋ ವಕ್ತಾ ಹರಿರೇವ ಯತೋವಿಭುಃ। ಅತೋವಿಷ್ಣ್ವಾತ್ಮಕಾ ವೇದಾಃ, ಇತ್ಯಾಹುರ್ವೇದವಾದಿನಃ '' ಇತಿ ।

ಸರ್ವಭೂತಃ = ಸರ್ವೇಷುಚರಾಚರೇಷು ಭೂತಃ = ವಿದ್ಯಮಾನಃ । ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮೀ। ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಪತಿಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ, ತತ್ಪ್ರಜಾನಾಂ = ರುದ್ರಾದೀನಾಂಚ ಪತಿಃ = ನಿಯಾಮಕಃ ತತ್ರ ಹೇತುಃ ಇತಿ । ಪ್ರಕೃತಿವತ್ ವಿಕಾರರಹಿತಂ ।ನಿತ್ಯಂ = ಅವಿನಾಶಿ। ಅಜಂ = ದೇಹಗ್ರಹಣಲಕ್ಷಣಜನ್ಮರಹಿತಂ ಅಪಕ್ಷಯವೃದ್ಧ್ಯಾದಿ ಸಂಗರಹಿತಮ್ ।।

ಅರ್ಥ :- ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಭುಃ = ಬ್ರಹ್ಮಭ್ಯಃ ಜೀವೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಭುಃ = ಸಮರ್ಥಃ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯರಾದ ಜೀವರಿಗಿಂದಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಭುವೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಜೀವಾಸ್ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಮುಕ್ತಿಗಾಃ ।। ಇತಿಶ್ರುತಿಃ ।। ಅಮುಕ್ತಜೀವರು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯರು, ಮುಕ್ತಜೀವರು ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕವರು. ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿರತಕ್ಕುದಾಗಿದೆ. ಪರಮ ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ನಾರಾಯಣನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸರ್ವಜೀವೇಭ್ಯಃ ಉತ್ತಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ = ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇನು ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ನ್ಯೂನರಾದ ಇತರ ಜೀವರೇನು ಇವರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಉತ್ತಮನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಬ್ರಹ್ಮ ಸಃ =. ಬ್ರಹ್ಮ = ವೇದವು, ಸಃ = ಅವನು, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವೇದಕ್ಕೂ ವಾಚಕವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ. ''ಬ್ರಹ್ಮ = ವೇದಃ, ತಪಃ ತತ್ವಂ'' ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ । ಅಭಿಧಾನವೆಂಬ ನಿಘಂಟುವಿನಲ್ಲಿ ವೇದ, ತಪಸ್ಸು, ತತ್ವ ಇವುಗಳೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

''ವೇದಾನಾಂ ಪ್ರಥಮವಕ್ತೃತ್ವೇನ ವೇದಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ = ಹರಿಃ''ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾಗಿ ವೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದವನಾದುದರಿಂದ, ವೇದಗಳಿಗೆ ವಕ್ತೃವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ''ಯೋ ವೇದಾಂಶ್ಚಪ್ರಹಿಣೋತಿತಸ್ಮೈ'' ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ತನ್ನ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪುತ್ರನಾದ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ, ವೇದಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರುವುದು ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ತದುಕ್ತಂ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ''ವೇದಾನಾಂ ಪ್ರಥಮೋವಕ್ತಾ ಹರಿರೇವ

ಯತೋ ವಿಭುಃ । ಅತೋವಿಷ್ಣಾತ್ಮಕಾ ವೇದಾಃ ಇತ್ಯಾಹುರ್ವೇದವಾದಿನಃ'' ಇತಿ =ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾಗಿ ವೇದಗಳಿಗೆ ವಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆಯೋ ಆದಕಾರಣ ವೇದಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣಾತ್ಮಕಗಳೆಂದು ವೇದವಾದಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯವೆಂಬ ಕೋಶದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಸರ್ವಭೂತಃ = ಸರ್ವೇಷು ಚರಾಚರೇಷುಭೂತಃ = ವಿದ್ಯಮಾನಃ = ಸಕಲ ಚೇತನರಲ್ಲಿಯೂ ಅಚೇತನ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಇರತಕ್ಕವನಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವಭೂತನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ, ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮೀ =ಸರ್ವವನ್ನೂ, ಒಳಗೆ ತಾನು ಇದ್ದೂ ನಿಯಮಿಸತಕ್ಕವನು, ಪ್ರೇರಿಸತಕ್ಕವನು ಎಂದರ್ಥ.

ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಜಾನಾಂಪತಿಃ = ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ, ತತ್ಪ್ರಜಾನಾಂ = ರುದ್ರಾದೀನಾಂಚಪತಿಃ = ನಿಯಾಮಕಃ = ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಅವನ ಪ್ರಜೆಗಳಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನು ಎಂದರ್ಥ. ತತ್ರಹೇತುಃ ಅಚ್ಯುತಃ ಇತಿ = ದೇಹತೋಽಪಿನಾಶರಹಿತಃ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಅವನ ಪ್ರಜೆಗಳಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅಚ್ಯುತಃ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಚ್ಯುತ ಎಂದರೆ ಚ್ಯುತಿರಹಿತನೆಂದು ಅರ್ಥ; ನಾಶರಹಿತನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹವು ನಿತ್ಯ, ನಿರತಿಶಯ, ಅಪ್ರಾಕೃತಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕವಾದುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವಂ, ದೇಹಹಾನಿಃ, ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಅಪೂರ್ಣತಾ ನಾಶಃ ಚತುರ್ವಿಧಃ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ತದಭಾವೋ ಹರೇಃ ಸದಾ।। ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಈ ಬಗೆಯಾದ ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳಾದ ನಾಶಗಳ ಪೈಕಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಕ್ಷರಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದೂ, ಅಚ್ಯುತ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಹೇಳುತ್ತಲಿವೆ.

ಸಃವಿಷ್ಣುಃ = ಆ ವಿಷ್ಣುವು, ಅವ್ಯಯಂ, ನಿತ್ಯಂ, ಅಜಂ, ಅಪಕ್ಷಯಾದ್ಯೈರಖಿಲೈರಸಂಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮ = ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ।
ಅವ್ಯಯಂ = ಪ್ರಕೃತಿವದ್‌ವಿಕಾರರಹಿತಂ।
ನಿತ್ಯಂ = ಅವಿನಾಶಿ, ಅಜಂ = ದೇಹಗ್ರಹಣಲಕ್ಷಣಜನ್ಮರಹಿತಂ। ಅಪಕ್ಷಯವೃದ್ಧ್ಯಾದಿಸಂಗರಹಿತಂ।। ೫೩ ।।

ಅರ್ಥ :- ಅವ್ಯಯಂ = ಪ್ರಕೃತಿಯಂತೆ ವಿಕಾರರಹಿತನು, ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ವಿಕಾರವಿದೆ. ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅದು ಇಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಂ = ನಾಶರಹಿತನು, (ಅವಿನಾಶ) ಅಜಂ = ನಶ್ವರವಾದ ದೇಹವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ (ಹೊಂದುವ) ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜನ್ಮದಿಂದ ರಹಿತನು. ಅಪಕ್ಷಯವೃದ್ಧಿ ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಕ್ಷೀಣತೆ, ವೃದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಸಂಗದಿಂದ, ಸಂಬಂಧದಿಂದ ರಹಿತನು ಎಂದರ್ಥ.

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ದೋಷದ ಉಪಶಮವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ (ಕಂಡು ಋಷಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಪಾರ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿನ ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯ :-

ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆನಿಸಿದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸಕಲಜೀವರಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಚತುರ್ಮುಖನೇ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಉತ್ತಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಜ್ಯೇಷ್ಠಪುತ್ರನಾದ, ಜೀವೋತ್ತಮನಾದ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ ನಿತ್ಯವಾದ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ತನ್ನ ಅನಾದಿಬುದ್ಧಿಗತವಾದ ವೇದವಾಣಿಯನ್ನು ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲಚರಾಚರ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೂ ಅವನ ಮಕ್ಕಳಾದ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ,

ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ವಯಂ ತಾನು ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯಾದ, ನಾಶದಿಂದಲೂ ಕ್ಷೀಣತೆಯಿಂದಲೂ, ನ್ಯೂನತೆಯಿಂದಲೂ ನಿತ್ಯವೂ ರಹಿತನಾಗಿ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಕ್ಷರನೆಂದು ವೇದ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಜೀವರಂತೆ ದೇಹಯೋಗ, ವಿಯೋಗಾದಿರೂಪವಾದ ಜನನಮರಣಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶ್ಲೋಕವು :-

ಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷರಂ ಅಜಂ ನಿತ್ಯಂ ಯಥಾಽಸೌ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ।
ತಥಾ ರಾಗಾದಯೋ ದೋಷಾಃ ಪ್ರಯಾಂತು ಪ್ರಶಮಂ ಮಮ ।। ೪ ।।

ಪದಚ್ಛೇದ :- ಬ್ರಹ್ಮ, ಅಕ್ಷರಂ, ಅಜಂ, ನಿತ್ಯಂ, ಯಥಾ, ಅಸೌ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ। ತಥಾ, ರಾಗಾದಯಃ, ದೋಷಾಃ, ಪ್ರಯಾಂತು, ಪ್ರಶಮಂ, ಮಮ ।।

ಅನ್ವಯಕ್ರಮ :- ಅಸೌ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ, (ದೇಹೇ ಸ್ಥಿತಃ) ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ, ಯಥಾ, ಅಕ್ಷರಂ, ಅಜಂ, ನಿತ್ಯಂ, ಬ್ರಹ್ಮೈವ, ತಥಾ (ತತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್), ಮಮ, ರಾಗಾದಯಃ, ದೋಷಾಃ, ಪ್ರಶಮಂ, ಪ್ರಯಾಂತು ।।

ಸುಬೋಧಿನೀ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಭಾಗ :- ಅಸೌ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ, ದೇಹೇ, ಸ್ಥಿತಃ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ, ಯಥಾ, ಅಕ್ಷರಂ, ಅಜಂ, ನಿತ್ಯಂ, ಬ್ರಹ್ಮೈವ, ತಥಾ, ತದನುಸಾರೇಣ, ತತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್, ಮಮ, ರಾಗಾದಯಃ, ರಾಗಃ = ಅಶೋಭನಾಧ್ಯಾಸಃ, ಆದಿಃ ಕಾರಣಂ, ಯೇಷಾಂ, ಕ್ರಿಯಾಲೋಪಧ್ಯಾನಭಂಗವಿಸ್ಮರಣಾದೀನಾಂ ತೇ ದೋಷಾಃ। ಪ್ರಶಮಂ = ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ = ಶಮಂ = ನಾಶಂ = ಸಮೂಲನಾಶಂ ಪ್ರಯಾಂತು ।।

ಅರ್ಥ :- ಅಸೌ ಪುರುಷೋತಮಃ = ಈ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು, ದೇಹೇಸ್ಥಿತಃ = (ನನ್ನ) ದೇಹದಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿರುವ, ಪುರುಷೋತ್ತಮನು, = ಕ್ಷರಚೇತನರಿಗಿಂತಲೂ (ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ) ಅಕ್ಷರ ಚೇತನಳಾದ (ದೇಹನಾಶರಹಿತಳಾದ ರಮಾದೇವಿಗಿಂತಲೂ) ಉತ್ತಮನಾದುದರಿಂದಲೇ ಪುರುಷೋತ್ತಮನೆಂದು ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು, (ಪುರುಷಶ್ಚ - ಪುರುಷಶ್ಚ ಪುರುಷೌ - ತಾಭ್ಯಾಂ - ಉತ್ತಮಃ = ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ) ಯಥಾ - ಹೇಗೆ, ಅಕ್ಷರಂ (ಚತುರ್ವಿಧನಾಶರಹಿತನೋ, ಅಜಂ = ಕರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿರುವ ದೇಹಸಂಬಂಧರೂಪವಾದ ಜನನರಹಿತನೋ, ನಿತ್ಯಂ =ಸರ್ವದಾ ಏಕಪ್ರಕಾರನಾಗಿ ಸತ್ಯನಾಗಿ ಅವಿನಾಶಿಯಾಗಿರುವವನಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮೈವ =ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿ, ಪರಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವನೋ ತಥಾ = ಹಾಗೆಯೇ, ತದನುಸ್ಮರಣೇನ = ಅಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಸ್ಮರಣದಿಂದ, ತದನುಗುಣವಾದ (ಧ್ಯಾನದಿಂದ) ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ, ತತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ, ಮಮ = ನನ್ನ, ರಾಗಾದಯಃ = ನನ್ನ ರಾಗಾದಿಗಳು, ರಾಗೋ ಅಶೋಭನಾಧ್ಯಾಸಃ ಆದಿಃ ಕಾರಣಃ ಯೇಷಾಂ = ಕ್ರಿಯಾಲೋಪ, ಧ್ಯಾನಭಂಗ, ವಿಸ್ಮರಣಾದೀನಾಂ ತೇ ದೋಷಾಃ = ರಾಗ ಎಂದರೆ ಯಾವುದು ತನ್ನ ಹಿತಕರವೋ ಮಂಗಳಕರವೋ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಮಂಗಳವೆಂದು ತಿಳಿದು ಕ್ರಿಯಾಲೋಪವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಇದೇ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಯಾವ ವಿಹಿತಗಳಾದ ನಿಯತಗಳಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಲೋಪ, ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಭಂಗ, ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಸ್ಮರಣಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವ ರಾಗಾದಿದೋಷಗಳುಂಟೋ ಅಂದರೆ, ಕಾಮ ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದಮಾತ್ಸರ್ಯಗಳೆಂಬ ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಗಳಿವೆಯೋ ಅವೆಲ್ಲಾ ದೋಷಗಳೂ - ಪ್ರಶಮಂ = ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಶಮಂ =

ನಾಶಂ, ಸಮೂಲ ನಾಶಂ = ಪ್ರಕರ್ಷವಾಗಿ ನಾಶವನ್ನು, ಅಂದರೆ ಸಮೂಲನಾಶವನ್ನು ಪ್ರಯಾಂತು =ಹೊಂದಲಿ ಎಂದು ಕಂಡು ಋಷಿಯು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿಧವಾದ ಪರಮಪವಿತ್ರವಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು, ಒಳಗೊಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದ ಜಪದ ಫಲವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

"ಏತದ್ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಾಖ್ಯಂ ವೈ ಸಂಸ್ತವಂ ಪರಮಂ ಜಪನ್ ।
ಅ ವಾಪ, ಪರಮಾಂ, ಸಿದ್ಧಿಂ, ಸ ತಮಾರಾಧ್ಯಕೇಶವಮ್ ।। ೫ ।।

ಪದ ವಿಭಾಗ :- ಏತದ್, ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಾಖ್ಯಂ, ವೈ, ಸಂಸ್ತವಂ, ಪರಮಂ, ಜಪನ್, ಅವಾಪ, ಪರಮಾಂ, ಸಿದ್ಧಿಂ, ಸಃ, ತಂ, ಆರಾಧ್ಯ, ಕೇಶವಮ್।।

ಅನ್ವಯಕ್ರಮ :- ಏತದ್ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಾಖ್ಯಂ, ವೈ ಪರಮಂ, ಸಂಸ್ತವಂ, ಜಪನ್, ತಂ, ಕೇಶವಮ್, ಸಮಾರಾಧ್ಯ, ಸಃ, ಪರಮಾಂ, ಸಿದ್ಧಿಂ, ಅವಾಪ।

ಅರ್ಥ :- ಏತದ್ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಾಖ್ಯಂವೈ =ಈ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ, ಪರಮಂ = ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಸಂಸ್ತವಂ = ಈ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು, ಜಪನ್ = ಜಪಿಸುತ್ತಿರುವವನಾಗಿ, ತಂ = ಆ, ಕೇಶವಂ = ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರರಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸಮಾರಾಧ್ಯ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆರಾಧಿಸಿ, ಸಃ = ಆ ಕಂಡುಮಹರ್ಷಿಯು, ಪರಮಾಂ ಸಿದ್ಧಿಂ = ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು, ಅವಾಪ = ಹೊಂದಿದನು. (ಪಡೆದನು) ಈ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರ ಸ್ತೋತ್ರದ ಪಠನದಿಂದಲೂ ನಿರಂತರ ಶ್ರವಣದಿಂದಲೂ ಆಗತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಇಮಂ ಸ್ತವಂ ಯಃ ಪಠತಿ ಶೃಣುಯಾದ್ವಾಪಿ ನಿತ್ಯಶಃ।
ಸಕಾಮದೋಷೈರಖಿಲೈರ್ಮುಕ್ತಃಪ್ರಾಪ್ನೋತಿವಾಂಛಿತಮ್ ।। ೬ ।।

ಅಭಿಪ್ರಾಯ :- ಯಾರು ನಿತ್ಯವೂ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ, ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೋ ಅಥವಾ ನಿತ್ಯವೂ ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾನೆಯೋ ಅವನು ಸಕಲಕಾಮಾದಿದೋಷಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆದವನಾಗಿ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಪ್ರೇರಕೇಣ ಶ್ರೀಪ್ರಾಣಪತಿನೇರಿತಃ।
ಯದವೋಚಮಹಂತೇನ ಪ್ರೀಯತಾಂಕಮಲಾಲಯಃ।।

।। ಇತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ಇತಿಶಮ್।।

ಬ್ರಹ್ಮಪಾರ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳ ನಿರ್ವಚನ, ಅರ್ಥ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸಂಗ್ರಹ -

ಪದಗಳು - ನಿರ್ವಚನ - ಅರ್ಥ - ಪ್ರಮಾಣಗಳು

೧) ಬ್ರಹ್ಮಪಾದಮಯಂ - ಬ್ರಹ್ಮಣ; ಪಾರತ್ವಂ - ಪೂರತ್ವಂ - ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಾತ್ಮಕಂ ಜಪ್ಯತ ಇತಿಜಪಃಸ್ತೋತ್ರಂ - ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರವು.

೨) ಆರಾಧ್ಯತ - ಆರಾಧಿತಃ।

೩) ಪಾರಂಪರಂ - ಬ್ರಹ್ಮ - ಪರಂಪರಯಾ - ಗುರುಸಂಪ್ರದಾಯಪರಂಪರಯಾ, ಉಪದೇಶಪ್ರಾಪ್ಯಂ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ। ಇದಕ್ಕೆ - ಪ್ರಮಾಣ - "ಏವಂಪರಂಪರಾಪ್ರಾಪ್ತಂ, ಇಮಂ, ರಾಜರ್ಷಯೋ ವಿದುಃ।। ಇತಿವಚನಾತ್।।

೨) ಅಥವಾ ಪಾರಂ, ಪರಂ, ಇತಿಪದದ್ವಯಂ। ಪರಂ - ನಿರ್ದೋಷಂ - ಗುಣಪೂರ್ಣಂ - ಪರಬ್ರಹ್ಮ ನಾರಾಯಣಃ - ಪರಃ - ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ - "ನಿರ್ದೋಷಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್‌ಪರಂಬಾಹ ಜನಾರ್ದನಂ" ಇತಿ ತಂತ್ರ ಭಾಗವತವಚನಾತ್" ಪರಂ = ಎಂದರೆ ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಪಾರಂ :- ಅವಧೀಪ್ಸಭೂತಂ - ಸಂಸಾರದ್ವನಃ ಪಾರಂ ಅವಧೀಪ್ಸಭೂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ - ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ-

೧) "ಸೋಟಧ್ವನಃಪಾರಮಾಪ್ನೋತಿ ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂಪದಂ" ಇತಿಶ್ರುತಿಃ

೨) "ಯಮಧ್ವನಃಪಾರಂ, ಉಶಂತಿ ಯೋಗಿನಃ" ಇತಿ ಭಾಗವತವಚನಮ್। ಪಾರಂ - ಸಂಸಾರ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಪರಮಾವಧಿಭೂತನಾದವನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, (ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಚೇತನರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಲಭ್ಯನು)

೩) ಪಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಗಳು, ಪಾರತೀರಕರ್ಮ ಸಮಾಪ್ತೌ = ಶಕ್ತಿ = ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ-

೧) "ಪಾರತೀರ ಕರ್ಮಸಮಾಪ್ತೌ" ಇತಿಧಾತುಃ।

೪) ಪಾರ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲೂ ಉಂಟು. "ಯದ್ವಕ್ತುಂನೈವಪಾರ್ಯತೇ" ಎಂದು ಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲೂ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ.

೫) ಅಪಾರಪಾರಃ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಎರಡನೇ ಪಾರಶಬ್ದವು ಶಕ್ತ್ಯರ್ಥಕವು. ಮೊದಲನೆಯ ಪಾರಶಬ್ದವು ಪಾರಃ = ಪರಿಮಿತಿ ವಾಚಕವು - ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ = "ಅಂತೋ, ವಿನಾಶ, ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಃಪಾರಃಪರಿಮಿತಿಸ್ತಥಾ" ಇತಿವಚನವು

ಅಪಾರ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ - ಅಪರಿಮಿತಶಕ್ತಿ ಎಂದರ್ಥವು - ನ ವಿದ್ಯತೆಪಾರಃ ಪರಿಮಿತಿಃ ಯಸ್ಯಸಃ = ಅಪಾರಃ, ಅಪಾರಃ - ಪಾರಃ (ಶಕ್ತಿಃ) ಯಸ್ಯಸಃ = ಅಪರಿಮಿತಶಕ್ತಿಃ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು - "ಅನಂತಶಕ್ತಿರ್ಭಗವಾನನ್ತಃ" ಎಂಬ ಭಾಗವತ ವಚನ.

೬) ಅಥವಾ - ಅಪಾರಪಾರಃ - ಅಪಾರಸ್ಯ - ಅಸಮಾಪ್ತಸ್ಯ - ಅಪೂರ್ಣಸ್ಯಕರ್ಮಣಃ ಪಾರಃ = ಸಮಾಪಕಃ ಪಾರಃ = ಸ್ವಸಂಕೀರ್ತನಸ್ಮರಣಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂರಕನು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಃ - "ವಿಷ್ಣುರ್ವೈಯಜ್ಞಸ್ಯದುರಿಷ್ಟಂ ಪಾತಿ" ಇತಿಶ್ರುತಿಃ।

"ವಿದುಃಕೃಷ್ಣಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃತತ್ವತೋ ಯೇ ತೇಷಾಂ ರಾಜನ್‌ಸರ್ವಯಜ್ಞಾಃಸಮಾಪ್ತಾಃ" ವಚನವು ಪ್ರಮಾಣವು. ಮತ್ತು ಭಾಗವತ ವಚನವೂ ಪ್ರಮಾಣವು.

"ಮಂತ್ರತಃತಂತ್ರತಶ್ಛಿದ್ರಂ ದೇಶಕಾಲಾರ್ಹವಸ್ತುನಃ।
ಸರ್ವಂಕರೋತಿ ನಿಶ್ಛಿದ್ರಂ, ಅನುಸಂಕೀರ್ತನಂ ತವ"

೭) ಅಥವಾ ಅಪಾರಪಾರಃ - ಪಾರಃ = ಸಂಸಾರತರಣವು - ನ ವಿದ್ಯತೇ ಯೇಷಾಂ ತೆ = ಅಪಾರಾಃ ಸಂಸಾರಿಣಃ ತಾನ್ ಪಾರಯತಿ = ಸಂಸಾರಾತ್ತಾರಯತೀತಿ = ಅಪಾರಪಾರಃ = ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವವನು.

೮) ಪರಮಾರ್ಥರೂಪೀ = ಪರಮಾರ್ಥಂ = ಅವಿನಾಶರೂಪಂ - ದೇಹೋ - ಅಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ = ಪರಮಾರ್ಥರೂಪೀ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ:- ''ಸರ್ವೇ ನಿತ್ಯಾಃಶಾಶ್ವತಾಶ್ಚ ದೇಹಾಸ್ತಸ್ಯಮಹಾತ್ಮನಃ'' ಎಂಬ ವಚನ ಅಥವಾ ಪರಮಾರ್ಥ ರೂಪೀಸಃ = ಸ್ವತಂತ್ರರೂಪವಾನ್ ಎಂದರ್ಥ.

ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಃ -''ಸ್ವತಂತ್ರಂಪರಮಾರ್ಥಾಖ್ಯಂ'' ಎಂಬ ವಚನವು ಪ್ರಮಾಣ.

೯) ಸರ್ವೇಷಾಂ (ಎಲ್ಲರಿಗೂ) ಪಾರಃ = ಆಶ್ರಯತ್ವೇ, ತೀರಭೂತಃ, ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಃ - ''ಪಾರತೀರ ಕರ್ಮಸಮಾಪ್ತೌ'' ಎಂದು ಧಾತುಪಾಠವಿದೆ.

೧೦) ''ಸ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಃ'' ಎಂಬುದು ಒಂದೇ ಪದವು.

೨) ಬ್ರಹ್ಮ = ವೇದವೆಂದು ಅರ್ಥ. ತತ್ಪಹಿತಾಃ = ತದರ್ಥವಿಚಾರವಂತಃ = ಸಬ್ರಹ್ಮಾಣಃ (ವೇದಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಳ್ಳ ವೈದಿಕರು) ತೇಷಾಂಪ್ರಾಪ್ಯಂಶಕ್ಯಃ। ತಾನ್ = ಪಾಲಯತೀತಿ - ರಲಯೋರಭೇದಾತ್

೧೧) ಪರಪಾರಭೂತಃ = ಪರಂ = ಉತ್ತಮವಾದುದು, ಸರ್ವಜಗತ್ಕರಣವಾದ ಪ್ರದಾನವು ಅದಕ್ಕೆ ಪಾರ ಭೂತಃ = ಆಶ್ರಮಭೂತನು ಎಂದರ್ಥವು. ಜಡಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಆಶ್ರಯನು.

೧) ಅಥವಾ ಪರೇಷಾಂ = ಸ್ವೇತರೇಷಾಂ ಪಾರಃ ಅಸಂಕರಕೃತ್ ಮರ್ಯಾದಾಭೂತನು ಎಂದರ್ಥವು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು ''ಏಷಸೇತುರ್ವಿಧರಣಃ'' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವು ಅದರ ಅರ್ಥ.

೧೨) ಪಾರಪಾರಃ = ಪೃಪಾಲನ ಪೂರಣಯೋಃ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಂತೆ

೧) ಭಕ್ತಾಂನಾಂ ಪಾಲನಾತ್‌ಪಾರಃ, ಭಕ್ತಾನಾಂ ಅಪೇಕ್ಷಿತಪೂರಣಾತ್ ಪಾರಃ। ಪಾರಶ್ಚಾಸೌಪಾರಶ್ಚ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ.

೨) ಅಥವಾ ಪಾರಾಃ = ಪಾಲಕರು, ಪೂರಕರು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ತೇಷಾಮಪಿ ಅವರಿಗೂ ಪಾರಃ = ಪಾಲಕನೂ ಪೂರಕನೂ ಆಗಿರುವ ಕಾರಣನಾಗಿರುವ, ಪಾರಪಾರಃ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ನಾರಾಯಣನು ಪಾರಪಾರನು.

ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿನ ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳ ಅರ್ಥ ನಿರೂಪಣೆಗಳು.

ಪದಗಳು - ಅರ್ಥಗಳು - ನಿರ್ವಚನಗಳು - ಪ್ರಮಾಣಗಳು

೧) ಸಃಕಾರಣಸ್ಯಕಾರಣಂ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕ್ಕೆ ಕಾರಣನು	ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾದಿ ಪ್ರಕೃತಿಪರ್ಯಂತವಾದ
ತತೋऽಪಿ ತಸ್ಯಾಪಿ ಹೇತುಃ	ಕಾರಣ ಸಮೂಹವೆಲ್ಲಾ - ಸಃ = ವಿಷ್ಣುವು.
ಪರಹೇತುಹೇತುಃ	ಅಂದರೆ ತದಧೀನವೆಂದರ್ಥವು.

ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು ''ಯದಧೀನಾಯಸ್ಯಸತ್ತಾತತ್ತದಿತ್ಯೇವಭಣ್ಯತೇ ='' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣವು.

ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದ ವಿಚಾರವು

೧) ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಭುಃ = ಬ್ರಹ್ಮಭ್ಯಃ = ಜೀವೇಭ್ಯಃ = ಪ್ರಭುಃ। ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವು ''ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಜೀವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಮುಕ್ತಿಗಾಃ'' ಇತಿಶ್ರುತಿಃ।

೨) ಬ್ರಹ್ಮಸಃ = ಸಃ ಅ ವಿಷ್ಣುವು, ಬ್ರಹ್ಮ = ವೇದವು, ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ವೇದವೆಂದು ಕರೆದುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಮುಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ ''ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವೇದವೆಂದು ಅರ್ಥ, ಪ್ರಮಾಣ'' ''ಬ್ರಹ್ಮವೇದಃತಪಾತತ್ವಂ'' ಇತ್ಯಾದಿ

ಇತ್ಯಭಿಧಾನಕೋಶವು

''ವೇದಾನಾಂಪ್ರಥಮವಕ್ತೃತ್ವೇನವೇದಇತ್ಯುಚ್ಯತೇಹರಿಃ''

ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯ ಕೋಶದಲ್ಲೂ ಇದಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಣೆಯೂ ಇದೆ :- ವೇದಾನಾಂ ಪ್ರಥಮೋ ವಕ್ತಾ ಹರಿರೇವ ಯತೋವಿಭುಃ। ಅತೋವಿಷ್ಣ್ವಾತ್ಮಕಾವೇದಾಇತ್ಯಾಹುರ್ವೇದವಾದಿನಃ।। ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯಃ।।

ಇಲ್ಲಿಯವರೆವಿಗೆ ತಂತ್ರದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅರ್ಥ, ವಿಶೇಷ ವಾಕ್ಯರ್ಥಗಳು ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕಗಳಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಕಡೆಯದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಅರ್ಥಸಹಿತವಾಗಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾದಲ್ಲಿನ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ವಾಚಕವೃಂದಕ್ಕೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತೇವೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದ ಸಾರಾಂಶ.

ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದದಲ್ಲೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಗಳಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲೂ, ಪುರಾಣ, ಇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲೂ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಸಕಲದೋಷರಹಿತನಾದ ಚೇತನ, ಅಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಸಕಲಜಗತ್ತಿಗೂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಅದರ ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾದ ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರನಾದ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಗುರುಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕ್ರಮದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಟೇಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಪುಸ್ತಕವನ್ನಿಟ್ಟು ಓದುವುದರಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಬದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥದ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆಯಾ ಚೇತನದ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ತಾರತಮ್ಯಾನು ಗುಣವಾಗಿ ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಾಗಿರುವನು. ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾಗಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆನಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಸಕಲದೋಷರಹಿತನು, ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು, ದುಃಖಮಯವಾದ ಈ ಸಂಸಾರಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಪರಮಾವಧಿಭೂತನಾಗಿರುವನು. ಈ ಸಂಸಾರವನ್ನು ದಾಟಿದ ನಂತರ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಚೇತನರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಶಕ್ತಿ ಸಂಪನ್ನನು. ಅಪಾರವಾದ ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪೂರಕನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಂಸಾರಿಗಳೆಂಬ ಅಪಾರರಿಗೆ ತಾರಕನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನೂ, ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಗಳಾದ ನಾಶಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಪರಮಾಖ್ಯವೆನಿಸಿದ, ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ದೇಹವನ್ನುಳ್ಳವನೂ ಆಗಿರುವನು. ಜೀವೋತ್ತಮನಾದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಆಶ್ರಯಭೂತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವೇದಪಾರಂಗತರಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ಚೇತನರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕವನೂ ಮತ್ತು ಸರ್ವದಾ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ಚೇತನರನ್ನು ಕಾಪಾಡತಕ್ಕವನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಜಡವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾದ (ಮೂಲ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ) ಜಡಪ್ರಕೃತಿಗೂ ಸಹ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವನು.

ಅಮುಕ್ತರಿಗಿಂತಲೂ, ಮುಕ್ತವರ್ಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸಹ ಉತ್ತಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪಾಲಕರಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸಹ ರಕ್ಷಕನೂ ಅವರವರ ಕರ್ಮಾನುಗುಣವಾಗಿ, ಅವರವರ ಅಪೇಕ್ಷೆಗಳಿಗೆ ಪೂರಕನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಜಡವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ಸಕಲ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಾನಿದ್ದೂ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಅದರದರ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತನ್ನ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಕಲಕ್ಕೂ ತಾನೇ ಕಾರಣನೆನಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಮೂಲ ಜಡಪ್ರಕೃತಿ, ಗುಣತ್ರಯ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ, ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು, ಪಂಚಭೂತಗಳು, ಅದರ ಪರಿಣಾಮಭೂತಗಳಾದ, ಸಕಲದೇಹಗಳು. ಈ ರೀತಿ ಇತರತಕ್ಕ ಸಕಲಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಮೂಹಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಮುಖ್ಯ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವೆಂದೇ "ಯದಧೀನಾ ಯಸ್ಯ ಸತ್ತಾತತ್ತದಿತ್ಯೇವ ಭಣ್ಯತೆ" ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪಾಲಕರಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ತಾನೇ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದೂ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಿಂದ ತಾನೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪಾಲಕನಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅದರದರ ಇತಿಮಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.

ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಚೇತನರಿಗಿಂತಲೂ ನಿರವಧಿಕವಾದ ಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತಾನೇ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಪ್ರಭುವೆನಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಅನಾದಿಯಾದ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದಕ್ಕೂ ಸಹ ತಾನೇ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ವಕ್ತೃವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವೇದವಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅನಾದಿಯಾದ ವೇದಗಳಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯೆಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ವೇದವೆಂದು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲೂ ತಾನಿದ್ದೂ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಾಗಿರುವನು.

ದೇಶದಿಂದಲೂ, ಕಾಲದಿಂದಲೂ, ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ, ಸರ್ವದಾಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಯಾವ ಬಗೆಯಾದ ವಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದವನು. ನಾಶವಿಲ್ಲದವನು, ದೇಹಯೋಗವಿಯೋಗ ರೂಪವಾದ ಜನನಮರಣವಿಲ್ಲದವನು. ವೃದ್ಧಿ, ಕ್ಷಯ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಅಪಕ್ಷಯಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ರಹಿತನು. ಅದರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲ ವಿಧಗಳಾದ ನ್ಯೂನತೆಗಳಿಲ್ಲದ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವವಿಧವಾದ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಸರ್ವದಾ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ತನಗೆ ಲೇಶಮಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಕೂಡ ಕೇವಲ ಲೀಲಾ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಆನಂದೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಚೇತನರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕಂಡುಮುನಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಪರಮಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದನೆಂದು ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಲಿದೆ.

ಇಂತಹ ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಯಾರು ಪಠಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ ಅಥವಾ ನಿತ್ಯವೂ ಕೇಳುತ್ತಾರೆಯೋ ಅವರು ಕಾಮಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆದವರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸುಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಪಾರ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಪಾರ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಆರು ಸಲ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಪರಶಬ್ದವು ಐದಾವರ್ತಿ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.

ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಪಾರಂಪರಃ = ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದತ್ತಾತ್ರೇಯೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು, ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಪಾರಂಪರಂ =ಬ್ರಹ್ಮ, ಪರಂಪರಯಾ =ಗುರುಸಂಪ್ರದಾಯ ಪರಂಪರಯಾ =ಉಪದೇಶಪ್ರಾಪ್ಯಂ = ಎಂಬುದಾಗಿಸಿದ್ಧಾಂತ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಪಾರಂಪರಂ =ಎಂಬುದು ಏಕಪದ ಎಂಬ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ತಿಳಿಸಿರತಕ್ಕ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಲಿ ಆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ನಾರಾಯಣ ಪ್ರಸಾದವಾಗಲಿ ಆಗಬೇಕಾದರೆ, ಗುರುಸಂಪ್ರದಾಯ ಪರಂಪರೆಯಿಂದಲೇ ಆಗಬೇಕೆಂಬ ವೇದಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತಾರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳು :- "ಅಪ್ಯಚ್ಯುತೋ ಗುರುದ್ವಾರಾಪ್ರಸಾದಕೃತ್"
ಸಮ್ಯಗ್ ಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನೋಯದ್ ದದ್ಯಾತ್ಸುಪ್ರಸನ್ನಧೀಃ ।।
ಶಿಷ್ಯಾಯಸತ್ಯಂ ಭವತಿ ತತ್ಸರ್ವಂನಾತ್ರಸಂಶಯಃ।।
ಅಗಮ್ಯತ್ವಾದ್ ಹರಿಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಅವಿಷ್ಯೋಮುಕ್ತಿದೋಭವೇತ್ ।।
(ಇತಿತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಃ)

ಗುರುಪ್ರಸಾದವು - ನಾತಿಪ್ರಸನ್ನಹೃದಯೋಯದ್‌ದದ್ಯಾದ್ಗುರುರಪ್ಯಸೌ।
ಅವಶ್ಯಸಂಪಾದನೀಯವು ..... ನತತ್ಸರ್ವಂಭವೇತ್ತಸ್ಮಾದ್ ಅರ್ಚನೀಯೋ ಗು ರುಸ್ಸದಾ।।

ಆದುದರಿಂದಲೇ ಚತುರ್ಮುಖನ ಅನುಗ್ರಹವು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಇದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಇಂದ್ರನು ಸಮೀಚೀನ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾದನು. ವಿರೋಚನನೆಂಬ ದೈತ್ಯನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗುರುಪ್ರಸಾದವು ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ವಿರೋಚನನೆಂಬ ದೈತ್ಯನಿಗೆ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನವು, ಅವನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಉಂಟಾಯಿತು. ವಿರೋಚನನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗುರು ಪ್ರಸಾದವು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಮಗಿಂತಲೂ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರೂ ಸಹ ಗುರುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತಮ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿರುವ ಶಿಷ್ಯನು ಹೇಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ :-

ಸ್ಥಾವರಾಣಾಂ ಗುರುತ್ವಂ ತು ಭವೇತ್ ಕಾರಣತಃ ಕ್ವಚಿತ್।
ಮರ್ಯಾದಾರ್ಥಂ ತೇಽಪಿ ಪೂಜ್ಯಾಃನತುಯದ್ವತ್ಪರೋ ಗುರುಃ।।
ಇತ್ಯೇತತ್ಪಂಚರಾತ್ರೋಕ್ತಂ ಪುರಾಣೇಷ್ವನುಮೋದಿತಂ।।
ಯದಾಮುಕ್ತಿಪ್ರದಾನಾಯ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಂ ಪಶ್ಯತಿ ಧ್ರುವಮ್।
ರೂಪಂ ಹರೇಸ್ತದಾತಸ್ಯ ಸರ್ವಪಾಪಾನಿ ಭಸ್ಮಸಾತ್।।
ಯಾಂತಿ ಪೂರ್ವಾಣ್ಯುತ್ತರಾಣಿ ನಕ್ಲೇಶಂ ಯಾಂತಿಕಾನಿಚಿತ್।
ಮೋಕ್ಷಶ್ಚ ನಿಯತಸ್ತಸ್ಮಾದ್ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಹರಿದರ್ಶನೇ।।
ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವವಚನಂ ಇತ್ಯೇತತ್ಸೂತ್ರಗಂ ತಥಾ।

ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ:

ಅಭಿಪ್ರಾಯ :- ಸಮೀಚೀನಗಳಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಗುರುವು ಸುಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಏನನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವನೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದಲೇನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯಾದ ಫಲಗಳು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಲಭಿಸುತ್ತವೆಯೆಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗುರುಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನು ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾಗಿಯೂ ಗುರುವು ಕಮ್ಮಿಯ ಮಟ್ಟದವನಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಕೂಡ (ಇಂದ್ರಬೃಹಸ್ಪತಿಯರಂತೆ) ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೂ ಸಹ ಲೋಕಮರ್ಯಾದೆ, ಶಾಸ್ತ್ರಮರ್ಯಾದೆಯಂತೆ ಅಂತಹವರೂ ಕೂಡ ಮರ್ಯಾದೆಗಾಗಿ ಪೂಜ್ಯರೇ ಆಗಿರುವರು. ಆದರೆ ಉತ್ತಮರಾದ ಗುರುಗಳು ಹೇಗೆ ಪೂಜ್ಯರೋ ಅದರಂತೆ ಅಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳು ಪಂಚರಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ ಕಥಾರೂಪವಾಗಿ ಅನುಮೋದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಅವತಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿನ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಭಗವಂತನ ರೂಪಗಳನ್ನು ತಮೋಯೋಗ್ಯರಾದ ಅಧಮ ಜೀವರೂ ಸಹ ಕಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವೂ ಇಲ್ಲ. ಭಕ್ತಿಯ ಲೇಶವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಮೇಲಾಗಿ ಭಗವಂತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಬಿಂಬಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಂತೂ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅವತಾರ ರೂಪಗಳ ದರ್ಶನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ. ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಚೇತನನಿಗೂ ಕೂಡ, ಅವನವನ ಸ್ವಯೋಗ್ಯವಾದ, ನಿಯತ ಗುರುವಿನಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟವಾದ ಬಿಂಬಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲೂ ಸಹ ಈ ವಿಷಯವು ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೇ ಪಾದದ 26ನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ (ಪ್ರದಾನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲೂ) ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೇ ಅಧಿಕರಣವಾದ ಲಿಂಗಭೂಯಸ್ತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ.

ಆಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ (ಛಾಂದೋಗ್ಯ ೬-೧೪-೨) ಆಚಾರ್ಯವಾನ್ = ನಿಯತಗುರುಗಳಾದ ಆಚಾರ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಪುರುಷನು ಅವಿದ್ಯಾಪಟಲದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

''ಓಂ ಪ್ರದಾನವದೇವಹಿತದುಕ್ತಂ ಓಂ = ಪ್ರದಾನವತ್ =ಪ್ರಸಾದಪೂರ್ವಕವಾಗಿರುವ =ಪ್ರಕೃಷ್ಟವಾದ ದಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ = ಅಂದರೆ =ಪ್ರಕೃಷ್ಟ ಗುರೂಪದೇಶವೆಂಬ ದಾನಯುಕ್ತವಾದ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳೇ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು, ಕೇವಲ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಗುರುಪ್ರಸಾದವು ಜ್ಞಾನಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ (ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ) ಬಲಿಷ್ಠವೆಂಬುದೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

''ಓಂ ಲಿಂಗಭೂಯಸ್ತ್ವಾದ್ ತದ್ಧಿಬಲೀಯಃತದಪಿ ಓಂ =
ವರಾಹ ಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯವೂ ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಲಿದೆ.

"ಗುರುಪ್ರಸಾದೋ ಬಲವಾನ್ ನ ತಸ್ಮಾದ್ಬಲವತ್ತರಮ್।
ತಥಾಪಿ ಶ್ರವಣಾದಿಶ್ಚ ಕರ್ತವ್ಯೋ ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಯೇ।। (ಇತಿವಾರಾಹೇ)

ಗುರುಪರಿತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ದೋಷವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಗುರುತ್ಯಾಗೇ ಭವೇನ್ಮೃತ್ಯುಃ ಮಂತ್ರತ್ಯಾಗೇದರಿದ್ರತಾ।
ಗುರುಮಂತ್ರಪರಿತ್ಯಾಗೀ ರೌರವಂ ನರಕಂ ವ್ರಜೇತ್।। ಇತ್ಯಾದಿ.

ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಗುರುಸಂಪ್ರದಾಯದ ವಿಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಪಾದಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿನ ಒಂದೇ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ರೇಯಾಚಾರ್ಯರು "ಪಾರಂಪರಂ" ಎಂಬ ಪದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೧) ಪಾರಂಪರಂ = ಗುರುಸಂಪ್ರದಾಯಪರಂಪರಯಾ, ಉಪದೇಶಪ್ರಾಪ್ಯಂ,

ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು "ಏವಂಪರಂಪರಾಪ್ರಾಪ್ತಂ ಇಮಂರಾಜರ್ಷಯೋವಿದುಃ" ।। ಇತಿ ವಚನಾತ್।।

೨) ಪಾರಂಪರಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪದಗಳು ಎಂಬ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಪರಂ ="ನಿರ್ದೋಷಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ ಪರಂಚಾಹ ಜನಾರ್ದನಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ತಂತ್ರಭಾಗವತ ವಚನವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವರು, ಪರಂ = ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂದರ್ಥ. ಪರಂ = ಎಂಬ ಪದವು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲೇ ಉದಾಹೃತವಾಗಿದೆ.

"ಸತ್ಯಂ ಪರಂ ಧೀಮಹಿ" ಪರಂ = ಪೂರ್ಣಂ ಗುಣೈರಿತಿಶೇಷಃ (ಶ್ರೀ ವಿಜಯಧ್ವಜೀಯ)

(ಪೃಪಾಲನಪೂರಣಯೋಃ ಇತಿಧಾತೋಃ (ಶ್ರೀ ವಿ. ಧ್ವಜೀಯ)

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಕಡೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲೂ ಪರಶಬ್ದವು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. "ಯಸ್ಯ ಸ್ಮರಣಮಾತ್ರೇಣ ಸರ್ವ ಪಾಪಪ್ರಣಾಶನಮ್। ಪ್ರಣಾಮೋದುಃಖಶಮನಃತಂ ನಮಾಮಿ ಹರಿಂ ಪರಮ್" ಶ್ರೀಭಾಗವತದ ಕಡೆಯ ಶ್ಲೋಕ. ಪರಂ = ಬ್ರಹ್ಮ, ನಾರಾಯಣಃ, ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ "ಯದೇತತ್ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದವಾದೇಷು ಪಠ್ಯತೇ। ಸದೇವಃ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಃ ಸ್ವಯಂ ನಾರಾಯಣಃ ಪರಂ". (ಇತಿ ಹರಿವಂಶ)

"ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ನೋತಿ ಪರಂ" (ಇತಿಶ್ರುತೇಶ್ಚ)

೨) ಪಾರಂ = ಸಂಸಾರಾಧ್ವನಃಪಾರಂ = ಅವಧೀಭೂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ (ಸೋಽಧ್ವನಃಪಾರಮಾಪ್ನೋತಿ ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂಪದಂ (ಇತಿಶ್ರುತೇಃ) ಯಮಧ್ವನಃ ಪಾರಮುಶಂತಿಯೋಗಿನಃ (ಇತಿ ಭಾಗವತವಚನಮ್)

೩)ಪಾರಂ = ಶಕ್ತ್ಯರ್ಥೇಪಿ ಪ್ರಯೋಗಃ = (ಪಾರತೀರಕರ್ಮಸಮಾಪ್ತೌ ಇತಿಧಾತುಃ)

ಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲೂ ಪಾರಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. "ಯದ್ವಕ್ತುಂ ನೈವಪಾರ್ಯತೇ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ.

೪) ಪಾರಃ = ಪರಿಮಿತಿ ಎಂಬುವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥವಿದೆ. (ಅಂತೋ ವಿನಾಶಃ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಃ ಪಾರಃ ಪರಿಮಿತಿಸ್ತಥಾ) ಇತಿವಚನಾತ್।।

೫) ಪಾರಃ = ಕರ್ಮಣಃ = ಪಾರಃ = ಸ್ವಸಂಕೀರ್ತನಸ್ಮರಣಾದಿನಾ ಪಾರಯಿತಾ = ಸಮಾಪಕಃ ಪೂರ ಕೋಪಾ (ವಿಷ್ಣುರ್ವ್ಯಮರಿಷ್ಯಂಪಾತಿ ಇತಿಶ್ರುತೇಃ)

೬) ಪಾರಃ = ಸಂಸಾರತರಣಂ, ನ ವಿದ್ಯತೇ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಅಪಾರಾಃ

ಪಾರಃ = ಸರ್ವೇಷಾಂ ಆಶ್ರಯತ್ವೇನ ತೀರಭೂತಃ (ಪಾರತೀರಕರ್ಮಸಮಾಪ್ತೌ ಇತಿಧಾತುಃ

೮) ಪಾರಃ = ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ಶಕ್ಯಃ =

೯) ಪಾರಃ = ಆಶ್ರಯಭೂತಃ

೧೦) ಪಾರಃ = ಭಕ್ತಾನಾಂ ಪಾಲನಾತ್ಪಾರಃ = ಪಾಲಕಃ

ಅಪೇಕ್ಷಿತಪೂರಣಾಚ್ಚ = ಪಾರಃ = ಪೂರಕಃ

(ಪೃಪಾಲನ ಪೂರಣಯೋಃ ಇತಿಧಾತೋಃ)

ಪಾರಾಃ = ಪಾಲಕಾಃ, ಪೂರಕಾಶ್ಚ ಇತ್ಯಾದಿ - ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ತರಹ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಈ ರೀತಿ ಪಾರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ

= ೧) ಪಾರಂಪರಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗುರುಸಂಪ್ರದಾಯ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ಯನೆಂದೂ

೨) ಪಾರಂ = ನಿರ್ದೋಷ ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು

೩) ಪಾರಂ = ಸಂಸಾರ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅವಧಿಭೂತ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದೂ

೪) ಪಾರಂ = ತೀರನೆಂದೂ,

೫) ಪಾರಃ = ಆಶ್ರಯನೆಂದೂ

೬) ಪಾರಃ = ಶಕ್ತಿಯೆಂದೂ, ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ಭುತಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನನೆಂದೂ

೭) ಪಾರಃ = ಪರಿಮಿತಿಯೆಂದೂ

೮) ಪಾರಃ = ಪಾರಿಯಿತಾ = ಸಮಾಪಕನೆಂದೂ

೯) ಪಾರಃ = ಸಂಸಾರತರಣವೆಂದೂ

೧೦) ಪಾರಃ = ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ಶಕ್ಯನೆಂದೂ

೧೨) ಪಾರಃ = ಭಕ್ತಪಾಲಕನೆಂದೂ

ಒಟ್ಟು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪಾರಶಬ್ದವು ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಇನ್ನು ಪರ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಐದಾವರ್ತಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪರಃ =೧) ಪಾರಂಪರಂ = ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ಯನು

೨) ಪರಃ = ನಿರ್ದೋಷಗುಣಪೂರ್ಣಬ್ರಹ್ಮನು

೩) ಪರः = ಉತ್ತಮನು,

೪) ಪರರು =ಪರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು =ಪರೇಭ್ಯಃ ಪರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ - ಪಾರನು.

ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪರಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ - ಓಂ ಅಥಾತೋಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಓಂ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥದ ವಿವರಣೆಯು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಇಡೀ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವದ ಅರ್ಥದ ಸಂಗ್ರಹವೇ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ. ಎರಡನೇ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ "ಸಕಾರಣಂ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ "ಓಂ ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯಯತಃ ಓಂ" ಎಂಬ ಎರಡನೇ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾದಿ ಪ್ರಕೃತಿಪರ್ಯಂತವಾದ ಕಾರಣಸಮುದಾಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಸಹ, ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅಧೀನಗಳೆಂಬ ಪರಮಾರ್ಥವು "ಯದಧೀನಾ ಯಸ್ಯಸತ್ತಾತತ್ತದಿತ್ಯೇವ ಭಣ್ಯತೆ" ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮೂರನೇ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ :- ಇಡೀ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥವಕ್ತೃವೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು "ವೇದಾನಾಂ ಪ್ರಥಮವಕ್ತೃತ್ವೇನವೇದಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಹರಿಃ"

ವೇದಾನಾಂ ಪ್ರಥಮೋ ವಕ್ತಾ ಹರಿರೇವ ಯತೋ ವಿಭುಃ।
ಅತೋ ವಿಷ್ಣ್ವಾತ್ಮಕಾ ವೇದಾಃ ಇತ್ಯಾಹುಃವೇದವಾದಿನಃ।।

(ಇತಿಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ) ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಗೆ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರವು ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಕಲ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಚೇತನರು ದೇವರ ಪೂಜಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವೂ ಪಠಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಎರಡನೇ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿನ ರೂಪೈರಶೇಷೈರವತೀಹ ಸರ್ವಂ = ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನಾನಾ ರೂಪಗಳಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ವಿಷಯವು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಮೂರನೇ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಜಾನಾಂಪತಿರಚ್ಯುತೋಽಸೌ =ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿತ್ವವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದು ಕರ್ಮಕ್ಷಯವಾದದಲ್ಲಿ ಓಂ ಆತ್ಮೇತಿರೂಪಗಚ್ಛಂತಿಗ್ರಾಹಯಂತಿಚ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರಾರ್ಥದ ಸಂಗ್ರಹರೂಪವಾಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾವ್ಯಯಂ ನಿತ್ಯಮಜಂ ಸವಿಷ್ಣುಃ = ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಚತುರ್ವಿಧ ನಾಶವು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯವೂ ಮತ್ತು ಅಪಕ್ಷಯಾದ್ಯೈರಖಿಲೈರಸಂಗಿ" ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಇಡೀ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಪ್ರಮೇಯದ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿನ ಒಂದೊಂದು ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೂ ಸೂಚಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥದ ನಿರೂಪಣೆ.

೧) ಪಾರಂಪರಂ = ಪರಂ = ಪೂರ್ಣಂ = ದೇಶದಿಂದಲೂ, ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣ, ಅಂದರೆ ವಿಷ್ಣುಃ

೧) ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥದ ನಿರೂಪಣೆ.

೨) ಸಂಪ್ರದಾಯಪರ ಪರೆಯಿಂದ ಉಪದೇಶಪ್ರಾಪ್ಯಂ = ಎಂಬುದರಿಂದ,

"ಪ್ರದಾನವದೇವ ಓ ತದುಕ್ತಂ ಓಂ

ಓಂ ಲಿಂಗಭೂಯಸ್ತ್ವಾತ್ತದ್ಧಿ ಬಲೀಯಸ್ತದಪಿ ಓಂ ಎಂಬ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥದ ಸಂಗ್ರಹ ರೂಪವಾದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ.

೩) ವಿಷ್ಣು ಶಬ್ದದಿಂದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಸ್ವಯಂ ಭಗವತಾ ವಿಷ್ಣುರ್ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯೇ ತತ್ಪುರೋದಿತಂ। ಸ ವಿಷ್ಣುರಾಹ ಹೀತ್ಯಂತೇ ದೇವಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ತೇನ ಹಿ।।

ವಿಷ್ಣುನಾಮಾರ್ಥರೂಪತ್ವಂ ಸಂಹಿತಾದೇರಥಾಬ್ರವೀತ್।
ಣಕಾರಂ ಚ ಷಕಾರಂಚ ಬಲಚೇಷ್ಟಾತ್ಮಕಂ ವದನ್।।
ತಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕತ್ವೇನ ಸಂಹಿತಾಧ್ಯಯನಂ ತಥಾ।
ಉಪಸರ್ಗತ್ವತೋ ವೇಸ್ತುತಾಚ್ಚೇಲ್ಯಾರ್ಥಾದುನ್ತಥಾ
ಣಕಾರಶ್ಚ ಷಕಾರಶ್ಚನಾಮರೂಪತಯಾಮತೌ

ತಸ್ಮಾತ್ಸಮನ್ವಯೋವಿಷ್ಣೌಸ್ವರವರ್ಣಪದಾತ್ಮನಃ =ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣು ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

೨) ಸವಿಷ್ಣುರಾಹಹಿ ತಂಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ = ಎಂಬ ದೈವೀಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿನ ಅಂತಿಮವಾದ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಅರ್ಥದ ಸೂಚನೆ.

೩) ಪರಂ = ನಿರ್ದೋಷಂ, ಗುಣಪೂರ್ಣಂ = ಎಂಬುದರಿಂದ ಅವಿರೋಧ್ಯಾಯನ ಮತ್ತು ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥ ನಿರೂಪಣೆ.

೪) ಪಾರಂ = ಸಂಸಾರಾದ್ವನಃಪಾರಭೂತಂ = ಎಂಬುದರಿಂದ ''ಓಂಮುಕ್ತೋಪಸೃಪ್ಯವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಓಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಾರ್ಥದ ನಿರೂಪಣೆ.

೫) ''ಅಪಾರಪಾರಃ'' ಅಪರಿಮಿತಶಕ್ತಿಃ'' ಅನಂತಶಕ್ತಿರ್ಭಗವಾನ್ ಅನಂತ ಇತಿವಚನಾತ್ = ಎಂಬುದರಿಂದ ''ಪರಾಸ್ಯಶಕ್ತಿರ್ವಿವಿಧೈವ ಶ್ರೂಯತೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀ ಜ್ಞಾನಬಲಕ್ರಿಯಾಚ'' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

೬) ಅಪಾರಸ್ಯ, ಅಸಮಾಪ್ತಸ್ಯಕರ್ಮಣಃಪಾರಃ = ಸ್ವಸಮರ್ಪಣೇನಪೂರಕಃ = ಇದರಿಂದ ''ಮಾಂವಿಧತ್ತೇ ಅಭಿಧತ್ತೇ ಮಾಂ'' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಗವತದ ಏಕಾದಶ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಾಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯದ ಸೂಚನೆ.

೭) ಪರಃ ಪರೇಭ್ಯಃ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭ್ಯಃ ಉತ್ತಮಃ = ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯೇಭ್ಯಃ ಪರಾಹ್ಯರ್ಥಾಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾಠಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ, ಸಾಕಾಷ್ಠಸಾಪರಾಗತಿಃ'' ಎಂಬ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ ಮತ್ತು ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ.

೮) ಪರಮಾರ್ಥರೂಪೀ = ಪರಮಾರ್ಥಂ = ಅವಿನಾಶಿರೂಪಂ ದೇಹೋ ಅಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ, ಪರಮಾರ್ಥರೂಪೀ ಎಂಬುದರಿಂದ ''ಓಂ ಆಹಚತನ್ಮಾತ್ರಂಓಂ ಓಂ ಅರೂಪವದೇವಹಿತತ್ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ಓಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಗಳ ಸೂಚನೆ.

೯) ಯದ್ವಾಸ್ವತಂತ್ರರೂಪವಾನ್ = ಎಂಬುದರಿಂದ "ಸ್ವತಂತ್ರಂಪರತಂತ್ರಂಚ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಾರ್ಥದ ನಿರೂಪಣೆ.

೧೦) ಪಾರಃ = ಸರ್ವೇಷಾಂ, ಆಶ್ರಯತ್ವೇನ ತೀರಭೂತಃ = ಎಂಬುದರಿಂದ "ಸರ್ವಾಶ್ರಯಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥದ ಸಂಗ್ರಹದ ಸೂಚನೆ.

೧೧) ಪರಪಾರಭೂತಃ = ಸರ್ವಜಗನ್ಮೂಲಕಾರಣಭೂತಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಪಾರಭೂತಃ ಆಶ್ರಯೀಭೂತಃ = ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದಂತಾಗಿದೆ.

೧೨) ಸ್ವೇತರೇಷಾಂ ಅಸಂಕರಕೃದ್ಮರ್ಯಾದಾಭೂತಃ = ಎಂಬುದರಿಂದ "ಏಷಸೇತುರ್ವಿಧಾರಣಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇದರಿಂದ ಓಂ ಪರಮತಃ ಸೇತೂನ್ಮಾನಸಂಬಂಧಭೇದವ್ಯಪದೇಶೇಭ್ಯಃಓಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಾರ್ಥದ ಸಂಗ್ರಹದ ಸೂಚನೆಯು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.

೧೩) ಪಾರಪಾರಃ = ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂಪಾಲಕಃಪೂರಕಶ್ಚ = ಎಂಬುದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದ್ಯಧಿಕರಣವಾಕ್ಯಾರ್ಥದ ನಿರೂಪಣೆ.

೧೪) ಸಕಾರಣಂ = ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದಂತಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಪರಿಣಾಮವು ಜಗತ್ತೆಂಬ ವಾದವೂ ವಿವರ್ತವಾದಿಗಳಾದ ಐಕ್ಯವಾದಿಗಳ ಮತವೂ ಖಂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೧೫) ರೂಪೈರಶೇಷೈರವತೀಹಸರ್ವಂ = ಓಂ ಯೋನಿಶ್ಚ ಹೀಗೀಯತೇಓಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ತಿಳಿಸಿದಂತಾಗಿದೆ.

೧೬) ಬ್ರಹ್ಮ = ವೇದಃ ಸಃ = ವೇದೋಽಪಿ ಸಃ = ವೇದಾನಾಂ ಪ್ರಥಮವಕ್ತೃತ್ವೇನ ವೇದ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೆ, ವೇದಾನಾಂಪ್ರಥಮೋವಕ್ತಾವೇದ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಹರಿಃ = ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮವಕ್ತೃತ್ವೇನ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯೇ ಹೊರತು ವೇದಾನಾಂ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಎಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ "ವೇದಾಪೌರುಷೇಯತ್ವ" ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗಿದೆ. ವೇದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ವೇದಾಪೌರುಷೇಯತ್ವದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾಕಾರರು ಬಹು ರಮಣೀಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯ ಚಂದ್ರಿಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾಕಾರರಾದ ಪ್ರಕಾಶವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವ ವೇದಾಪೌರುಷೇಯತ್ವದ ಮಾರ್ಮಿಕವಾದ ಅರ್ಥವೇ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

೧೭) ಅಪಕ್ಷಯಾದ್ಯೈರಖಿಲೈರಸಂಗಿ = ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮಗ್ರವಾದ ಅವಿರೋಧಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ನಿರ್ದೋಷತ್ವದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದಂತಾಗಿದೆ.

೧೮) ಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷರಂ = ಎಂಬುದರಿಂದ ''ಓಂ ಅಕ್ಷರಂ, ಅಂಬರಾಂದತಧೃತೇಃಓಂ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೧೯) ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ =ಪುರುಷಶ್ಚ + ಪುರುಷಶ್ಚ =ಪುರುಷೌತಾಭ್ಯಾಂಉತ್ತಮಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ರೀಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿನ ''ಯೋ ಮಾಮೇವಮಸಂಮೂಢೋ ಜಾನಾತಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ'' ಎಂಬ ಗೀತೆಯ ಹದಿನೈದನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವೆಲ್ಲಾ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

೨೦) ''ಅವಾಪಪರಮಾಂ ಸಿದ್ಧಿಂ ಸತಮಾರಾಧ್ಯಕೇಶವಂ'' = ಎಂಬುದರಿಂದ ''ಮೋಕ್ಷಪ್ರದೋವಾಸುದೇವಃ'' ಎಂಬ ವಚನದಂತೆ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುವ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪರಮಸಿದ್ಧಿರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದತ್ವವು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

೨೧) ''ತಥಾರಾಗಾದಯೋದೋಷಾಃ ಪ್ರಯಾಂತುಪ್ರಶಮಂಮಮ'' = ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ರಾಗಾದಿಲಿಂಗಶರೀರಾಂತ ಸಕಲ ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ (ಲಿಂಗಭಂಗರೂಪ) ಗಳೂ ಆಗುತ್ತವೆಯೆಂಬುದು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

೨೨) ''ಯಸ್ಯಪ್ರಸಾದಾತ್, ಪರಮಾರ್ತಿರೂಪಾತ್, ಅಸ್ಮಾತ್ಸಂಸಾರಾನ್ಮುಚ್ಯತೇನಾಪರೇಣ। ನಾರಾಯಣೋಽಸೌಪರಮೋವಿಚಿಂತ್ಯೋಮುಮುಕ್ಷುಭಿಃಕರ್ಮಪಾಶಾದಮುಷ್ಮಾತ್'' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ ವಿಶೇಷವೂ ಸಹ ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದ ಮಂತ್ರ ಭಾಗದಿಂದ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಂತೂ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ''ಪಾರಂಪರಂ ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಕಂಡುಮುನಿಗೆ ಪರಮಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರವು ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಂದ ನಿರ್ಣೀತವಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಪರಮಸಮ್ಮತವಾದ ವೇದಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳಾದ ಅತಿಗಹನಗಳಾದ ಅರ್ಥಗಳಿಂದ ಅತಿ ಗಂಭೀರವಾದ ಸಾರಸಂಗ್ರಹವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಶ್ರೀಮದ್ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವಂತೆ ಪ್ರಮೇಯ ವಿಶೇಷಗರ್ಭಿತವಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅರ್ಥಾನುಸಂಧಾನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪಠಿಸುವವರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪರಮಸಿದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆಯೆಂಬುವದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂದೇಹವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗಳ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯವು ದೋಷಾಧಾಯಕವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸರ್ವಸಂಮತ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಮ್ಮತಗಳಾದ ಅನೇಕ ರಹಸ್ಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯಾಂಶಗಳು ನಿಗೂಢವಾಗಿವೆ. ಲೇಖನ ವಿಸ್ತಾರ ಭಯದಿಂದ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ ಅಂಶಗಳಿಂದ ವಿಖ್ಯಾತವಾದ ನಿತ್ಯವೂ ದೇವರಪೂಜಾ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕುದಾದ -

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತೋತ್ರದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

"ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೇರಕೇಣ ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣಪತಿನೇರಿತಃ।
ಯದವೋಚಮಹಂತೇನಪ್ರೀಯತಾಂ ಕಮಲಾಲಯಃ।।

ಇತಿ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು

"ಶ್ರೀಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ" ದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಇನ್ನು ಕೆಲವೇ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಮುಂದೆ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾಗಿರುವ ಗ್ರಂಥದ ಜನ್ಮಾದಿಕರಣದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದವು ಆಪ್ತ ಬಂಧುವಿನಂತೆ ಸಕಲಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಚೇತನರ ದುಃಖಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪರಮ ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಲಿವೆ. ಇದನ್ನು "ಅದುಃಖಮಿತ ರತ್ನರ್ವಾಂಜೀವಾಪಿವತುಮಃಖಿನಃ। ತೇಷಾಂದುಃಖಪ್ರಹಾಣಾಯ ಶ್ರುತಿರೇಷಾಪ್ರವರ್ತತೇ" ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯೇ ಹೇಳುತ್ತಲಿವೆ.

"ತಾವಾ ಏತಾಃ ಸರ್ವಾಋಚಃಸರ್ವೇವೇದಾಃಸರ್ವೇಘೋಷಾಃ ಪ್ರಾಣಏವ ಪ್ರಾಣಋಚಏವೇತಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ಐತರೇಯ ವಚನವೂ ಸಹ ಅದನ್ನೇ ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತಲಿದೆ.

"ವೇದೈಶ್ಚಸರ್ವೈರಹಮೇವವೇದ್ಯಃ" ಎಂದು ಗೀತಾಚಾರ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ತನಗೆ ಸಕಲ ವೇದವೇದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಘೋಷಣ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.

ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಶ್ಲೋಕಾತ್ಮಕವಾದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತವೂ ಸಹ ಆದಿ, ಮಧ್ಯ, ಅಂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಲಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಆ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಈ ರೀತಿ ಇವೆ.

"ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ಪುನಃ ಸತ್ಯಂ ಉದ್ಧೃತ್ಯ ಭುಜಮುಚ್ಯತೇ।
ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಾತ್ಪರಂನಾಸ್ತಿನದೈವಂ ಕೇಶವಾತ್ಪರಮ್।। (ಅಂತಿಮ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನ)

(ಆದಿಯಲ್ಲಿ) ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ

"ನಾಸ್ತಿ ನಾರಾಯಣಸಮಂ ನಭೂತಂ ನಭವಿಷ್ಯತಿ।
ಏತೇನಸತ್ಯವಾಕ್ಯೇನ ಸರ್ವಾರ್ಥಾನ್ ಸಾಧಯಾಮ್ಯಹಮ್।।
(ಎಂಬುದಾಗಿ ಆದ್ಯ ಶ್ಲೋಕವು)"

ಆದ್ಯಂತಯೋರಿತ್ಯವದತ್ಸಯಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯಾಸಾತ್ಮಕೋವಿಷ್ಣುರುದಾರಶಕ್ತಿ:।
ತಸ್ಮಾತ್ಸಮಸ್ತಾಹರಿಸದ್ಗುಣಾನಾಂ ನಿರ್ಣೀತಯೇ ಭಾರತಗಾಕಥೈಷಾ।।
(ಇತಿ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ.)

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ತಮ್ಮ "ಗುರುಭಾವ ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ" ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಗೆ ಕಂಡಂತೆ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

"ಅಧುನಾ ಗ್ರಂಥೋಪಕ್ರಮೇ ಮಂಗಳಪದ್ಯೈಃ ಪ್ರಸ್ತಾವಿತಪ್ರಮೇಯಾನುಕೂಲ ಪ್ರಮೇಯ ಮೇವೋತ್ತರಗ್ರಂಥೇವಿಸ್ತರೇಣ ದರ್ಶನೀಯಮ್ । ನತುತದ್ವಿರುದ್ಧಮ್।।

ಅರ್ಥ :- ಗ್ರಂಥದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿರುವ ಮಂಗಳ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಮೇಯವು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೇನೆ ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಬೇಕು. ಮೊದಲು ಮಂಗಳ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬಾರದು. ಆದ್ಯ ಮೂಲ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ.

ಆದ್ಯಂತಯೋ = ಆದೌ = ಮಂಗಳಪದ್ಯಾನಾಂ ಆದೌ, ಅಂತೇಚೇತ್ಯರ್ಥಃ ಇದಂಚೋಪಲಕ್ಷಣಂ

ಅರ್ಥ :- ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿರುವ ಮಂಗಳ ಪದ್ಯಗಳ ಆದಿಯಲ್ಲೂ, ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲೂ ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೂ ಸಹ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಆದೌ = ನಾಸ್ತಿನಾರಾಯಣ ಸಮಂನಭೂತಂನಭವಿಷ್ಯತಿ।
ಏತೇನಸತ್ಯವಾಕ್ಯೇನ ಸರ್ವಾರ್ಥಾನ್ ಸಾಧಯಾಮ್ಯಹಮ್।।

ಇತ್ಯಂತ್ಯೇಪದ್ಯೇಃ ಪರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಂ ಉಪಕ್ರಮ್ಯ

ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಚ =

೧) ಮಯಿಸರ್ವಮಿದಂಪ್ರೋತಂಸೂತ್ರೇಮಣಿಗಣಾಇವ।
೨) ಮತ್ತ: ಪರತರಂನಾನ್ಯತ್ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿಧನಂಜಯ।
೩) ಯಸ್ಮಾದ್ ಕ್ಷರಮತೀತೋಽಹಮಕ್ಷರಾದಪಿಚೋತ್ತಮ:।
ಅತೋಽಸ್ಮಿಲೋಕೇವೇದೇಚಪ್ರ ಥಿತ: ಪುರುಷೋತ್ತಮ:।।
೪) ಸಸುರಾಸುರಗಂಧರ್ವಂಸಯಕ್ಷೋರಗರಾಕ್ಷಸಮ್।
ಜಗದ್ವಶೇವರ್ತತೇದಂ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯಸಚರಾಚರಮ್।।
೫) ವಿಶ್ವಂವಿಷ್ಣುರ್ವಷಟ್ಕಾರೋ ಭೂತಭವ್ಯಭವತ್ಪ್ರಭು:
ಪೂತಾತ್ಮಾ ಪರಮಾತ್ಮಾಚ ಮುಕ್ತಾನಾಂಪರಮಾಗತಿ:।।
೬) ಏಷ ನಿಷ್ಕಂ ಟಕಃಪಂಥಾ:ಯತ್ರಸಂಪೂಜ್ಯತೇಹರಿ:।
ಕುಪಥಂ ತಂವಿಜಾನೀಯಾತ್ ಗೋವಿಂದರಹಿತಾಗಮಮ್।।
೭) ಅನಾಶ್ರಿತ್ಯೋಚ್ಛ್ರಯೋನಾಸ್ತಿಮುಖ್ಯಮಾಶ್ರಯಮತ್ರಹಿ।।

೮) ರುದ್ರಂಸಮಾಶ್ರಿತಾದೇವಾ: ರುದ್ರೋಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಾಶ್ರಿತ:।
ಬ್ರಹ್ಮಾಮಾಮಾಶ್ರಿತೋ ನಿತ್ಯಂ ನಾಹಂಕಂಚಿದುಪಾಶ್ರಿತ:''।।
ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಪಂಚಿತತ್ವಾತ್।।

ಅಭಿಪ್ರಾಯ :- ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ''ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸಮರು ಹಿಂದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ - ಇಂದೂ ಇಲ್ಲ - ಮುಂದೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಸತ್ಯವಾದ ವಾಕ್ಯವು. ಇದರಿಂದ ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನೂ ಸಾಧಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಬೇರೆ ಕಡೆಯೂ ಕೂಡ, ಮತ್ತಃಪರತರಂನಾನ್ಯಂತ್ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ, ಎಲೈ ಧನಂಜಯೇ (ಅರ್ಜುನನೇ) ''ಮತ್ತೊ ಅನ್ಯತ್ಪರತರಂ ಕಿಂಚಿನ್ನಾಸ್ತಿ'' ನನಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮವಾದುದು ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಪರವೆಂದೂ, ಚೇತನಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ರಮಾದೇವಿಯನ್ನು ಪರತತ್ವವೆಂದೂ ನಿರೂಪಿಸಿ, ತಾನು ''ಪರತರ'' ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ನನ್ನನ್ನು ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ಪರತರವಿಲ್ಲ. ಸರ್ವೋತ್ತಮ ವಸ್ತುವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರೀಹರಿಯಾದ ತನ್ನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಿಕ್ಕ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ''ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವೇ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕಡೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು,

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಭಾಗ :- ''ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ಪುನಃ ಉದ್ಧೃತ್ಯಭುಜಮುಚ್ಯತೇ। ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಾತ್ಪರಂನಾಸ್ತಿ ನದೈವಂ ಕೇಶವಾತ್ಪರಮ್।। ಇತಿ ಅಂತೇ ಆಶ್ಚರ್ಯಪರ್ವಣಿ ಸದೃಷ್ಟಾಂತಂ ಶಪಥಪೂರ್ವಂ ಉಚ್ಛ್ರಿತಬಾಹುಯುಗಂ ಯಥಾ ಭವತಿಕಥಾ ಶ್ರೀಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಸ್ಯೈವ ಉಪಪಾದಿತತ್ವಾಚ್ಚ।।

ಅಭಿಪ್ರಾಯ :- ಕಡೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತದ ಆಶ್ಚರ್ಯಪರ್ವದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಎರಡೂ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿಕೊಂಡು ''ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೇ ಘೋಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಭಾಗ :- ಇತ್ಯಾದಿಮಧ್ಯಾವಸಾನಪದ್ಯಾನುಸಾರೇಣ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿಗ್ರಂಥಸ್ಯ ಯೋಜನೀಯತ್ವಾತ್।

ಅಭಿಪ್ರಾಯ :- ಈ ರೀತಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತದ ''ನಾಸ್ತಿನಾರಾಯಣಸಮಂ'' ಎಂಬ ಆದಿಭಾಗಕ್ಕೂ, ''ಮತ್ತಃ ಪರತರಂನಾನ್ಯದ್‌ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿಧನಂಜಯ'' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಧ್ಯ ಭಾಗದ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೂ, ಸತ್ಯಂಸತ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಂತ್ಯ ಭಾಗದ ''ಸತ್ಯಂಸತ್ಯಂ ಪುನಃ ಸತ್ಯಂ'' ಎಂಬ ಘೋಷಣೆಗೂ ತಕ್ಕಂತೆಯೇನೇ ಸಮಗ್ರ ಭಾರತ ಗ್ರಂಥ ಭಾಗದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಭಾಗ :- ಪಾದಾಧಿಕಲಕ್ಷ ಭಾರತ ವಾಕ್ಯನ್ಯಪಿಹರೇಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇಪವ ತಾತ್ಪರ್ಯವಂತಿ।

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಒಂದೂಕಾಲು ಲಕ್ಷ (ಶ್ರೀಹರಿವಂಶದ ಖಿಲಾಖಿಲ ಪಾರಿಜಾತವೆಂಬ ಭಾಗತ್ರಯವೂ ಸೇರಿ ೨೫ ಸಾವಿರ ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಸೇರಿ) ಗ್ರಂಥದ ಸಮಗ್ರ ಭಾರತದ ವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಭಾಗ :- ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾಭ್ಯಾಸಾಪೂರ್ವತಾಫಲಾರ್ಥ ವಾದೋಪಪತ್ತೀನಾಂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಸ್ಯಸಕಲವಿದ್ವಜ್ಜಸಂಮತತ್ವಾದಿತ್ಯಪಿಜ್ಞೇಯಮ್। ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಮಹಾ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯಕತ್ವವು ಇದೆಯೆಂಬುದು ಸರ್ವರಿಗೂ ಸಂಮತವಾದ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ. ಆದಕಾರಣ ಸಕಲವೈದಿಕ ವಾಙ್ಮಯವೂ ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಸಕಲಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣಗಳೂ ಪರಮಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ, ಸಮಾಧಿ ಭಾಷೆಯಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಬಹಳ ರಮಣೀಯವಾದ ಸಕಲ ಪ್ರಮಾಣಪೂರ್ವಕವಾದ ನಿರೂಪಣೆಯಿಂದ ಪರಶುಕ್ಲತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುದೇವರ ಮೂರನೇ ಅವತಾರಭೂತರಾದ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದರು ಸಕಲಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಚೇತನರ ಉಪಕಾರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಅನುಗ್ರಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ''ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಪವ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಸರ್ವಸದಾ ಗಮಾನಾಮ್'' ಎಂದು ಘೋಷಣೆ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಜಗಜ್ಜನನಿಯಾವ ಇತರ ಜೀವರಿಗಿಂತಲೂ ಅಪಾರಮಹಿಮೋಪೇತಳಾದ ರಮಾದೇವಿಗೂ ಸಹ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅಶಕ್ಯವಾದ ಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟು ವರ್ಣಿಸಿದರೂ ಅದು ಅಲ್ಪವೇ ಸರಿ. ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾವು ವಿವರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ನಿರೂಪಣೆಯು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಪೂರ್ಣಾಯದೋಷದೂರಾಯ ವಿಷ್ಣವೆ।
ನಮಃ ಶ್ರೀಪ್ರಾಣನಾಥಾಯ ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದಾಯನೇ।।
ಸರ್ವೇಂದ್ರಯ ಪ್ರೇರಕೇಣ ಶ್ರೀಪ್ರಾಣಪತಿನೇರಿತಃ।
ಯದವೋಚಮಹಂತೇನ ಪ್ರೀಯತಾಂಕಮಲಾಲಯಃ।। ಇತಿ।।

ಇತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು

ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ರಚಿಸಿರುವ ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿನ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಶುದ್ಧಾಶುದ್ಧ ತಿದ್ದುಪಡಿ

ಪುಟ	ಪಂಗ್ತಿ	ಅಶುದ್ಧ	ಶುದ್ಧ
೧೮	೧೦	ಕುಮೋ	ಕುರ್ಮೋ
೨೪	೧೧	ಬೇದೇನ	ಭೇದೇನ
೨೭	೧೮	ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನನತ್ವಾತ್	ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್
೨೮	೨೧	ಕ್ರಮುವನ್ನನನು	ಕ್ರಮುವನ್ನು
೩೪	೧೮	ಕರಣದಲಿ	ಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ
೩೭	೨೩	೩೧	೩೯
೫೮	೨೩	ವಿವೋದಕ್ಕೂ	ವಿರೋಧಕ್ಕೂ
೫೯	೬	ವಿಇ	ವಿ
೬೫	೮	ಪರರ್ಥಾ	ಪರಾರ್ಥಾ
೬೬	೧೧	ಕಾತಸ್ಯ	ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯ
೬೯	೫	ಟನ್ಯತ್ರ	ಽನ್ಯತ್ರ
೭೦	೮	ತ್ಯಚಕ್ಷತೆ	ತ್ಯಾಚಕ್ಷತೆ
೭೨	೫	ತಸಮಾಸಃ	ಸಮಾಸಃ
೭೬	೬	ಪ್ರಸನ್ನಬ್ರಹ್ಮಣಃ	ಪ್ರಸನ್ನಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ
೭೮	೧೫	ಸೋಟಿ	ಸೋಽ
೮೬	೨೫	ಪರೋಕ್ಷರ್ಥ	ಪರೋಕ್ಷಾರ್ಥ
೯೫	೩	ತ್ರೈಟಿಪಿ	ತ್ರೈಽಪಿ
೯೬	೨	ತ್ರೈಟಿಪಿ	ತ್ರೈಽಪಿ
೧೧೪	೪	ರರ್ಥವು	ರಾರ್ಥವು
೧೨೨	೫	ಭಗನ್ಮಾತ್ರ	ಭಗವನ್ಮಾತ್ರ
೧೩೩	೧	ಜಜ್ಞಾಸಯಾಃ	ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ
೧೪೫	೨೩	ದಿಪ	ದೀಪ
೧೫೧	೧೩	ಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು	ಗಳೆಂಬುದನ್ನು
೨೫೪	೧೨	ವೇದಜ್ಯ	ವೇದಜ
೨೬೮	೨೩	ಜಿಜ್ಞಾನ್ಯ	ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ
೨೮೮	೩	ಏ	ಏಕ
೨೯೯	೧೬	ಪರಮಾ	ಪರಮ
೩೦೩	೨೦	ಸಪ್ಪಲಾದ	ಪಿಪ್ಪಲಾದ
೩೧೭	೨೧		
೩೨೬	೪	ಏನ	ಏನಂ
೩೩೫		ಶ್ರುತಿಯು	ಶ್ರುತಿಯು
೩೩೬		ಭಾಗಃ	ನಭಾಗಃ, ಅಸ್ತಿ
೩೩೬	೭	ಶಂಕನ	ಶಂಸನ

ಪುಟ	ಪಂಗ್ತಿ	ಅಶುದ್ಧ	ಶುದ್ಧ
೩೩೬	೭	ಕ್ರಿಯಾಜನ	ಕ್ರಿಯಾಜನ್ಯ
೩೪೫			
೩೪೯	೧೮	ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಲ	ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ
೩೫೫	೨	ಶೇಷೋಟಿಪಿ	ಶೇಷೇಶೋಽಪಿ
೩೬೯	೧೮	ನೇಯ	ನೇಹ
೩೭೯	೧೮	ವಿಷ್ಣುದಬ	ವಿಷ್ಣುವೂ
೩೮೫	೧೫	ನಶದಸ್ತಿ	ನತದಸ್ತಿ
೪೨೦	೧೮	ಮುಗಿನಿ	ಮುಗಿಸಿ
೪೨೮	೧೬	ತನನ್ನ	ತನ್ನ
೪೩೨	೧೦	ವ್ಯಾಪ್ರ	ವ್ಯಾಘ್ರ
೪೫೦	೨೩	ಹೀರೀತ	ಹಾರೀತ
೪೫೧	೭	ಸಸತ್ಯವರಂ	ಸತ್ಯವರಂ
೪೬೭	೨೫	ಪಾತಾಯತೀತಿ	ಪಾರಯತೀತಿ
೪೬೮	೧೮	ಅನುತಾನಂತ	ಅನಂತಾನಂತ
೪೭೪	೨೪	ವಸ್ತ	ವಸ್ತು
೪೮೧	೨೬	ಶ್ಚಾ	ಶ್ಚ
೪೯೧	೧೭	ವೇದೋಟಿಪಿ	ವೇದೋಽಪಿ
೪೯೭	೧೩	ಪರಾಣ	ಪ್ರಾಣ
೪೯೮	೨೨	ಆಟೋತಸ್ಮಿ	ಅತೋಽಸ್ಮಿ

ವಿಶೇಷ ಸೂಚನೆ :— ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮಂಗಳ ಪದ್ಯವು ಸಮಾನವಾದ ಅನುಪೂರ್ವಿಯಿಂದ ಇದ್ದಾಗ್ಯೂಸಹ – "ಸೂತ್ರಾರ್ಥಉಚ್ಯತೆ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಕ್ತತರ್ಕತತಿರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವೆಂದೂ, (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಅರ್ಥವು ವ್ಯಕ್ತತರ್ಕತತಿರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವೆಂದೂ) ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೆಂಬಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ, ಕೇವಲನಿರ್ಗಳಿತವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವೆಂದೂ (ಫಲಾರೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೀತ್ಯಾ) ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೀತ್ಯಾ ಪಿಂಡೀಕೃತವಾದ ಅರ್ಥವೆಂದೂ ವಿವೇಚಿಸಿ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಾರ್ಥಗಳಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಕಾರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿರುವುದನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ "ಅನಂತೋಽರ್ಥಃಪ್ರಕಟಿತಃತ್ಪಯೋಣೌ ಭಾಷ್ಯ ಸಂಗ್ರಹೇ ಅಹೋಅತ್ಮಪರಿಜ್ಞಾಪ್ತ್ಯೈ ಕೃಷ್ಣೇನೇವಾನನಾಂತರೇ ಎಂದು ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿರುವರು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಪುಟ್ಟ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಇಡೀ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಶ್ರೀಮಧ್ವರು ಅತಿಚಿಕ್ಕ ಪದಗಳಿಂದ ಸಮಗ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥದ ಅನಂತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಿ ಪಿಂಡೀಕೃತವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ, ಆಶ್ಚರ್ಯವೆಂಬುದಾಗಿ ಅಹೋ ಎಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ರಚನಾಚಾತುರ್ಯಕ್ಕೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

